

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSKE ÅRBØGER

I. halvbind

1951

Udgivet af

Historisk samfund for Sønderjylland

REGISTER
FOR
SØNDERJYDSKE ÅRBØGER
1941–1950

VED
H. LAUSTEN-THOMSEN

TRYKT I HEJMDALS BOGTRYKKERI

Sagfortegnelse

Bibliografi og anmeldelser.

1. Caroline Emilie Andersen: Frode Gribsvad og Johan Hvidtfeldt: Landsarkivet for de sønderjydske landsdele. **45** 261-265.
2. Emilie Andersen: Johanne Skovgaard: Vejledende arkivregistraturer VII. **47** 240-241.
3. Aage Bonde: Studenterforeningen »Hejmdal«s jubilæumsskrift 1896—1946. **47** 247-248.
4. » Andreas Lorck Schierning: Chronik der Familie Lorck. **50** 289-291.
5. Claus Eskildsen: Gudmund Schütte: Sønderjylland kalder. **45** 258-261.
6. » Sydslesvig II, Angel. Udgivet af Grænseforeningen ved Gunnar Knudsen og Knud Kretzschmer. **46** 299-304.
7. Albert Fabritius: H. Hejselbjerg Paulsen: Sønderjydske slægter. **43** 246-252.
8. Knud Fanø: A. H. Fejlberg Jørgensen: Grænselandet i det sidste århundrede. **47** 242-244.
9. Troels Fink: Litteraturoversigt. **41** 234-294.
10. » Claus Eskildsen: Den sønderjydske befolknings slægtsforbindelser. **42** 297-299.
11. » Franz v. Jessen: En slesvigsk statsmand. **43** 232-233.
12. » Jakob Petersen: Skamlingsbanken 1843—1943. **43** 237-241
13. » Laura Joh. Christensen: Konge og hertug. **44** 243-244.
14. » Franz v. Jessen: Mit livs egne hændelser og mennesker. **44** 244-245.
15. » Kulturelle forhold i Sønderjylland. **44** 245-248.
16. » Holger Hjelholt: Inkorporationen af den gottorpske del af Sønderjylland i Kronen 1721. **45** 269-271.
17. » A. Lorenz Büchert: En sydslesvigigers genforening med det danske folk i løbet af et halvt hundrede år. **45** 274-276.
18. » Knud Fabricius og Johs. Lomholdt-Thomsen: Flensborgeren, professor Christian Paulsens dagbøger. **49** 285-286.
19. » Aus Schleswig-Holsteins Geschichte und Gegenwart. Eine Aufsatzsammlung als Festschrift für Volquart Pauls. **50** 301-305.
20. Hans Vald. Gregersen: Max Rasch: Tønderner Mühlenchronik. **49** 298-299.

21. **Frode Gribsvad:** Waldemar Westergaard: Det slesvigske spørgsmål og krigen 1864. **46** 304-306.
22. » **Bogen om H. P. Hanssen.** Skrevet af hans venner. **48** 34-35.
23. » **M. Favrhojdt, Johs. Nielsen og Olav Christensen:** Harmonien. Træk af danskhedens historie i Haderslev gennem 150 år, og **M. Michelsen:** Fra Frederiksklubbens arkiv 1848—1948. **50** 296-299.
24. **Hans Hansen:** Den nordslesvigske Landboforening 1846—1946. **46** 306-309.
25. **Jens Holdt:** Jørgen Larsen: Sønderjyllands kirkehistorie. **47** 241-242.
26. » **Små nordslesvigske biografier.** **49** 290-292.
27. » **Fortegnelse over pastor Carsten Petersens trykte arbejder.** **47** 228-239.
28. **Johan Hvidtfeldt:** Troels Fink: Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770. **41** 295-299.
29. » **Thomas Otto Achelis:** Bürgerbuch der Stadt Hadersleben bis zum Jahre 1864 I. **41** 307-311.
30. » **Die Sippe der Nordmark.** Nordschleswig-Heft. **42** 299-303.
31. » **Vilhelm Lorenzen:** De danske cistercienserklostres bygningshistorie. **42** 303-307.
32. » **Lis Jacobsen og Erik Moltke:** Danmarks runeindskrifter. **42** 307-310.
33. » **og Aage Bonde:** Litteratur fra årene 1940—41 vedr. Sønderjyllands historie. **43** 208-231.
34. » **Johs. Mejer:** Kort over det danske rige I—III. **43** 241-245.
35. » **Heimatblätter aus Nordschleswig.** **43** 258-262.
36. » **C. H. Friis:** Fra Løgum birk og **C. Helge Petersen:** Toftlund sogn. **43** 263-266.
37. » **Caroline Emilie Andersen:** De hansborgske registranter I. Forordninger. 1544—1588. **44** 241-243.
38. » **Nyere litteratur vedrørende Tønder bys historie.** **44** 250-255.
39. » **Albert Fabritius og Harald Hatt:** Håndbog i slægtsforskning. **44** 255-258.
40. » **Hanne Jensen og Margrethe Løbner-Jørgensen:** Sønderjydske kvinder under fremmedherredømmet III. **45** 278-279.
41. » **Morten Kamphøener:** Møllens røst. **45** 279-280.
42. » **Sønderjydsk slægtslitteratur.** **47** 248—250.
43. » **Gudmund Schütte:** Udvalgte epistler. **48** 37-38.
44. » **Hejselbjerg Paulsen:** Slesvigs delte bispedømme. **49** 275-280.
45. » **J. Bjernum og Th. Ramskou:** Danmarks sydgrænse. Vikingetid og tidlig middelalder. **49** 280-284.

46. Johan Hvidtfeldt: Thomas Matthiesen: Grundung und erste Entwicklung der Flensburger Neustadt. **50** 287-289.
47. Peter Kr. Iversen: Tre sognehistorier. **47** 251-255.
48. » Knud Kretzschmer: Sydslesvigsk dagbog. **48** 40-41.
49. » Hans Brix: Guldhornene fra Gallehus. **49** 290-292.
50. » Jubilæumsskrifter fra de senere år. **40** 292-298.
51. » Københoved bysamfund. Bidrag til Skrave sogns historie I. **50** 293-296.
52. » Den nordslesvigske kirke. Redaktion: H. Hejselbjerg Paulsen. **50** 299-301.
53. Ella Jensen: Erik Kroman: Musikalsk accent i dansk. **50** 305-310.
54. » Nyt fra sønderjydsk folkemålsforskning. **50** 310-313.
55. A. Johannsen: P. Jørgensen: Über die Herkunft der Nordfriesen. **48** 38-40.
56. H. Lausten-Thomsen: Haderslev-samfundets årsskrift. **44** 248-250.
57. » Niels Madsen Carlsen: Et vestslesvigsk småkårshjem. **45** 280-281.
58. » Nordslesvigske mejerier i 50 år. **46** 309-310.
59. » Chr. Refslund og Max Schmidt: Fem år. Indtryk og oplevelser. **46** 317-318.
60. » Paul Verrier og Norden. **47** 244-246.
61. » C. J. Bech, Morten Kamphøven og Kai Edv. Larsen: Befrielsesdage i Sønderjylland. **47** 246-247.
62. » Sydslesvig gennem tiderne. **49** 272-275.
63. » Marten R. Poulsen: Minder. Person- og folkelivsskilddringer fra Nordslesvig. **50** 291-293.
64. M. Mackeprang: Troels Fink: Rids af Sønderjyllands historie. **45** 255-258.
65. Hans Neumann: Johannes Brøndsted: Danmarks oldtid. **41** 295-299.
66. » P. V. Glob: Studier over den jyske enkeltgravskultur. **45** 265-269.
67. » Aksel Steensberg: Danske bondemøbler. **50** 285-287.
68. Nis Chr. Nissen: P. A. Callø: Sønderjyllands Kreditforening gennem 25 år. **45** 281-284.
69. Gordon Norrie: Johan Nordentoft: General Hans Christoph Hedemann 1848. **45** 271-274.
70. H. F. Petersen: Ribe bispesæde 948—1948. **48** 34-35.
71. Viggo Petersen: Et genforeningsværk. Aabenraa statsskole 1920—1945, Haderslev katedralskole 1920—1945, Tønder statsskole 1920—1945, Sønderborg statsskole 1920—1945. **46** 312-317.
72. Johanne Skovgaard: Vilhelm la Cour: Historikeren og Sønderjylland. **42** 297-299.

73. E. Bondo Svane: Alfred Stange: Der Schleswiger Dom und seine Wandmalereien. **43** 252-256.
74. » Julius Bogensee: Det danske mindretal i Sydslesvig. **43** 256-257.
75. Gudmund Schütte: Otto Scheel: Die Wikinger. **42** 282-292.

Tidshistorie.

76. Johannes Andersen: Højforræderisigtelsen mod H. P. Hanssen 1895. **49** 151-163.
77. Anders Bjerrum: Vort sprogs gamle sydgrænse. **44** 1—20.
78. P. A. Callø: Danske undersætter i Nord- og Mellemslesvig i 1885. **42** 110-159.
79. Troels Fink: Dansk og tysk på Gram herredsting i 1667. **43** 143-145.
80. Jørgen Hatting: Fra den nordslesvigske hjemmefront i 1848. **48** 1-33.
81. Holger Hjelholt: Om enevældens gyldighed i hertugdømmet Slesvig. **45** 1-19.
82. J. Hvidtfeldt: Alsiske retsområder og tingsteder. **42** 17-57.
83. » Social og politisk uro i Sønderjylland på reformationstiden. **45** 128-169.
84. » Oversigt over befolkningsforholdene i Sønderjylland i middelalderen. **50** 161-209.
85. » Fra Tyrstrups rettersted 1700. **43** 143-145.
86. Peter Kr. Iversen: Herremand og bonde i Vestslesvig i 1660-erne og 1670-erne. **42** 58-109.
87. » Møgeltønder len 1536—1600. **43** 50—110.
88. Knud Larsen: Optanter for Tyskland 1920—22. **47** 220-227.
89. M. Mackeprang: Løgumkloster og dets gods. **45** 20-127.
90. Therkel Matthiassen: En stenalders gravplads ved Harreby. **42** 1-16.
91. Nis Nissen: Skrivelse til amtsdommer Schultze, Nørborg. **42** 181. •
92. Poul Nissen: Om ansættelsen til Grundsteuerreinertrag i Sønderjylland i 1870—78. **50** 264—284.
93. Thade Petersen: Fra Kongeåen til Ejderen 1695. **41** 160-168.
94. J. Raben: Dagbogoptegnelser fra krigen 1864. **41** 130-145.
95. Kr. Refslund Thomsen: Tysk udlandsarbejde i Nordslesvig 1936. **46** 1-17.
97. » Sønderjydske indfødsretsproblemer. **46** 214-230.
98. Gudmund Schütte: Skrønen om Kejser Otto II's tog til Oddeund. **50** 134-139.
99. M. Vesterdal: En fourers oplevelser i 1850. Uddrag af en fynsk jægers dagbog under treårskrigen. **50** 264-284.

Befolkning.

- 99 Johan Hvidtfeldt: Oversigt over befolkningsforholdene i Sønderjylland i middelalderen. **50** 161-209.
se også 78.

Personalhistorie.

100. **Augustiny, J. R. F. N. A. Jensen:** Et sydslesvigsk præstehjem. **43** 111-142.
101. **Boetius.** Johan Hvidtfeldt: Præsteslægten Boetius' op rindelse. **42** 279-280.
102. **Eskildsen. Cl. H. Lausten-Thomsen:** Cl. Eskildsen. **47** I-II.
103. **Fischer, Frederik. M. Mackeprang:** Frederik Fischer. **50** 15-50.
104. » Fridlev Skrubbeltrang: Fred. Fischers dagbøger 1865—67. **47** 23-101.
105. » do. 1868—71. **50** 51-133.
106. **Friis, Aage.** Axel Linvald: Aage Friis. **50** 1-14.
107. **Hagerup, Vilhelm. N. A. Jensen:** Vilhelm Hagerup. **42** 200-256.
108. **Hübschmann, Georg. N. Black Hansen:** Fra Abenrå for 300 år siden. Provst Hübschmann og hans samtid. **47** 192-219.
109. **Knutz, B. C. Holger Hjelholt:** Degnen B. C. Knutz i Stenbjerg og hans oplevelser under treårskrigen. **49** 225-233.
110. **Lautrup, Peter. H. Lausten-Thomsen:** Peter Lautrup **44** 133-139.
111. » Peter Lautrup: Minder. **44** 135-236.
112. **Mackeprang, M. H. Lausten-Thomsen:** M. Mackeprang — 80 år. **49** 143-150.
113. **Petersen, Thade. Fr. Schrøder:** Thade Petersen 22. nov. 1866 — 29. sept. 1949. **49** 265-271.
114. **Storm, Theodor. Anne Simonsen:** Theodor Storm og Danmark. **50** 140-152.
115. **Tolderlund, Hother. August F. Schmidt:** Forfatteren Hother Tolderlund. **41** 146-159.

Politiske forhold.

Se 95 og 96.

Sprogforhold.

116. Christian Stenz: Det danske sprogs stilling i Mellemslesvig 1946. **47** 153-191.
- Se også 77.

Undersåtsforhold og optantspørgsmål.

Se 88 og 96.

Kirkelige forhold.

117. Johan Hvidtfeldt: Bidrag til belysning af de kirkelige forhold i Vestslesvig. **41** 1-32.
118. Carsten Petersen: Kirker i Tønder provsti. **41** 171-203.

119. Carsten Petersen: Kirker i Sønderborg provsti. **42** 161-199.
 120. H. F. Petersen: Fra Flensborg danske præstegård o. 1864.
42 268-278.
 121. Thade Petersen: Bidrag til den sønderjydske salmebogs
 historie. **44** 45-91.

Skoleforhold.

122. Aage Bonde: Skolevæsenet i Sønderborg fra reformationen
 til 1864. **45** 185-254.
 123. Kjeld Galster: Domskolen i Slesvig mellem krigene. **46**
13-65.
 124. Jens Holdt: Kostskolerne i Christiansfeld. **43** 1-49.
 125. Th. J. Madsen: Træk af den danske skoles historie i Syd-
 slesvig mellem de to slesvigske krige. **46** 66-119.

Økonomiske forhold.

126. Orla Buhl: Med til en stor opgaves løsning. **49** 1-55.
 127. P. A. Callø: Nogle kendsgerninger vedrørende realkrediten i
 Sønderjylland. **49** 239-253.
 128. Hans Vald. Gregersen: Bidrag til Åbenrås økonomiske
 historie indtil ca. 1730. **49** 92-142.
 129. Axel Hulegaard: Sønderjyds kroneudvalg og Laanekas-
 sen for Sønderjylland. **49.** 254-264.
 130. G. Japsen: Aabenraa bys økonomiske historie 1850—64. **43**
149-202.

Kunst.

131. Charles Christensen: Undersøgelserne af Sønderborg slot
 1936—42. **49** 188-224.
 132. Jørgen Paulsen: Nogle noter til Brundlund slots byg-
 ningshistorie. **44** 21-44.
 133. Erik Bondo Svane: Arkitekten L. A. Winstrups vigtigste
 arbejder. **46** 120-213.

Topografi.

Åbenrå amt.

134. Niels Black Hansen: Fra Åbenrå byråd 1853. Åbenrå-
 Apenrade. **49** 151-163.
 se også 108.

Rise.

135. N. Black Hansen: Lejren ved Ris. **50** 153-156.

Haderslev amt.

Agerskov.

136. M. Refslund Poulsen: En landsby i midten af Sønderjyl-
 land (Bovlund). **41** 204-233.

Sønderborg amt.

137. Peter Kr. Iversen: Gammelgård. Et bidrag til alsisk godshistorie. **49** 92-142.

Tønder amt.

138. Wilhelm Marstrand og Johan Hvidtfeldt: Om Tønder bys historie. **45** 170-183.

Stednavne.

139. Kristian Hald: Stednavne og bebyggelser på Als. **47** 1-22.
140. Hans Krog: Bemærkninger til Sønderjydske stednavne i Aller sogn. **41** 119-129.

Historisk samfund for Sønderjylland og Sønderjydske årbøger.

141. Johan Hvidtfeldt og Hans Neumann: Beretning og regnskab. **41** 312-316.
142. » **42** 311-315.
143. » **43** 266-270.
144. » **44** 258-263.
145. » **45** 284-290.
146. » **46** 319-325.
147. Love for »Historisk samfund for Sønderjylland«. **46** 326-327.
148. Medlemsfortegnelse. **45** 291-311.
149. Peter Kr. Iversen og Hans Neumann: Beretning og regnskab. **47** 257-264.
150. » **48** 42-48.
151. Peter Kr. Iversen og Knud Fanø: Beretning og regnskab. **49** 300-304.
152. » **50** 314-320.

Forskelligt.

153. Videnskabelig anerkendelse for afhandling i Sønderjydske årbøger (Carsten Petersen) **41** 169-170.
154. En udmærkelse (Peter Kr. Iversen) **44** 239-240.
155. » (Aage Bonde) **47** 256.
156. » (Chr. Stenz) **50** 157-158.
157. Prisaafhandling om besættelsestidens historie. **50** 159-160.

Forfatterfortegnelse.

- Andersen, (Caroline) Emilie 1, 2.
Andersen, Johannes 76.
Bjerrum, Anders 77.
Bonde, Aage, 3, 4, 33, 122.
Callø, P. A. 78, 127.
Christensen, Charles 131.
Eskildsen, Cl. 5, 6.
Fabritius, Albert 7.
Fanø, Knud 8, 150, 151, 152.
Fink, Troels 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 18, 19, 79.
Galster, Kjeld 123.
Gregersen, Hans Vald. 20, 128.
Gribsvad, Frode 21, 22, 23.
Hald, Kr. 139.
Hansen, Hans 24.
Hansen, N. Black 108, 134.
Hatting, Jørgen 80.
Hjelholt, Holger 81, 109.
Holdt, Jens 25, 26, 27, 124.
Hulegaard, Axel 128.
Hvidtfeldt, Johan 28, 29, 30, 31, 32,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,
43, 44, 45, 46, 82, 83, 84, 85, 99, 101,
117, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146.
Iversen, Peter Kr. 47, 48, 49, 50, 51,
52, 86, 87, 137, 148, 149, 150, 151,
152.
Japsen, G. 130.
Jensen, Ella 53, 54.
Jensen, N. A. 100, 107.
Johannsen A. 55.
Krog, Hans 140.
Larsen, Knud 88.
Lausten-Thomsen, H. 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 110, 112.
Lautrup, Peter 110.
Linvald, Axel 106.
Madsen, Th. J. 125.
Mackeprang, M. 64, 89, 103.
Marstrand, Wilhelm 138.
Matthiassen, Therkel 90.
Neumann, Hans 65, 66, 67, 141, 142,
143, 144, 145, 146, 149, 150.
Nissen, Nis 91.
Nissen, Nis Chr. 68.
Nissen, Poul 92.
Norrie, Gordon 69.
Paulsen, Jørgen 132.
Petersen, Carsten 118, 119.
Petersen, H. F. 70.
Petersen, Thade 93, 121.
Petersen, Viggo 71.
Poulsen, M. Refslund 136.
Raben, J. 94.
Schmidt, August F. 115.
Schrøder, Fr. 113.
Schütte, Gudmund 75, 95.
Simonsen, Anna 114.
Skovgaard, Johannes 72.
Skrubbeltrang, Fridlev 104, 105.
Stenz, Christian 116.
Svane, E. Bondo 73, 74, 133.
Thomsen, Kr. Refslund 96, 97.
Vesterdal, M. 98.

Dansk Samraad.

Et Bidrag til sønderjysk Historie før og under den tyske Besættelse.

Af A. Svensson.

Den 11. Januar 1939, faa Timer før jeg skulde rejse til København for at genoptage Rigsdagsarbejdet efter Juleferien, modtog jeg et Brev fra Bagermester Thorvald Petersen, Tønder, hvori han opfordrede mig til at sammenkalde Repræsentanter for de forskellige politiske Partier i den sønderjyske Storkreds for at drøfte de forestaaende Valg ud fra et fællesdansk Synspunkt.

Th. Petersen indledede med, at han med Interesse havde læst nogle Artikler, jeg havde skrevet, og nogle Udtalelser, jeg var fremkommen med i Anledning af Valgene, og han understregede, hvor nødvendigt det var, at der kom et vist Samarbejde i Stand mellem de danske Partier i Storkredsen, hvis der skulde komme nationalt tilfredsstillende Valg ud af det. Han sluttede med at foreslaa, at jeg, da jeg baade var Redaktør og Rigsdagsmand, tog Initiativet til en Sammenkomst, hvor de sønderjyske Redaktører og Rigsdagsmænd, Formændene for de politiske Partier samt eventuelt Formændene for de nationale Foreninger i de sønderjyske Landsdele kunde mødes for at raadslaa om, hvorledes vi ud over Arbejdet inden for de enkelte Partier kunde bidrage til et godt dansk Valgresultat.

Jeg overvejede undervejs til København og var til at begynde med ikke alt for tilbøjelig til at tage Affære, idet jeg gik ud fra, at det nemt kunde blive Genstand for Misforstaaelser, naar en Mand, der repræsenterede et bestemt Parti, op-

traadte som Indbyder til et saadant Møde. Min første Indskydelse var derfor, at jeg helst vilde overlade til en af Formændene for de nationale Foreninger at gaa i Gang med Sagen. Men samtidig kunde jeg ikke fragaa, at jeg lettere end Th. Petersen havde Adgang til, naar jeg kom til København, at tale med de andre sønderjyske Rigsdagsmænd om Forslaget, og at det maaske derfor alligevel var det rigtige, at jeg sagde Ja til hans Henvendelse. Paa Henvejen talte jeg med Sprogforeningens Formand, Bibliotekar Jak. Petersen, Aabenraa, og paa Hjemvejen med Formanden for Grænseomraadets Danske Samfund, Direktør M. Hammerich, Tønder, der begge gav Forslaget deres varmeste anbefaling. Ind imellem havde jeg talt med de fleste af de sønderjyske Rigsdagsmænd, der alle lovede at efterkomme Indbydelsen.

Det første Møde.

Den 21. Januar 1939 samledes da til et fortroligt Møde paa „Folkehjem“ i Aabenraa de politiske Redaktører ved den sønderjyske Presse, een for hvert Blad, de sønderjyske Rigsdagsmænd inden for de parlamentariske Partier, Formændene for disse Partier i den sønderjyske Storkreds og Formændene for de store nationale Foreninger inden for samme Omraade med Dagsorden: De politiske Partier og den nationale Stilling med Henblik paa de forestaaende Valg. Desuden var indbudt Bagermester Th. Petersen, der havde givet Stødet til, at Mødet blev afholdt, samt Redaktør M. Kamphøven, Aabenraa, som jeg havde bedt fungere som Sekretær.

Efter at jeg indledende havde omtalt Mødets Tilblivelse og Formaal, gik jeg over til det Emne, vi var kommen sammen for at drøfte, de forestaaende Valg til Folketing og Landsting. Vi maatte ikke se bort fra, at det tyske Mindretal denne Gang vilde sætte alt ind paa ved Folketingsvalget at erobre et Mandat fra os. De udenrigspolitiske Forhold var af en saadan Art, at det havde Vinden paa Ryggen. Folketingsmand P. Korsgaard,

der var Det konservative Folkepartis valgtekniske Ekspert, havde allerede i November det foregaaende Aar foretaget forskellige Beregninger, hvoraf fremgik, at hvis det tyske Mindretal gik 1660 Stemmer frem ved Valget, og de øvrige Partier fik samme Stemmetal som sidst, vilde de konservative tabe det ene Kredsmandat til Mindretallet. Nu venter ingen, at samtlige danske Stemmetal skal blive staaende, hvor de stod i 1935. Men der kan indtræde uønskede Forskydninger ogsaa af den Grund, at der er opstaaet nye Partier som Dansk Samling (Arne Sørensen) og Nationalt Samvirke (V. Pürschel), der kan paavirke Valgudfaldet ved at trække Stemmer fra de store Partier til Fordel for Tyskheden. Imidlertid kan vi vel være enige om, at „Partifører“ Dyrnlæge Møller og hans nazistiske Bevægelse ikke maa faa den Triumf, at de opnaar et Mandat Nr. 2 til Svækkelse for os og til Styrkelse for dem og kan hænde med grænsepolitiske Følger, som ingen Dansk kan forsvare at medvirke til. Kendsgerning er foreløbig, at de her antydede Muligheder optager den danske Befolkning meget, og vi maa føle det som en Pligt at arbejde hen til, at Valget nationalt kan blive det bedst mulige.

Her er det naturligvis paa Forhaand givet, at vi skal sørge for en ekstraordinær stor dansk Valgdeltagelse. Det kan ligeledes anses for givet, at Arne Sørensens Forslag om et dansk Fællesparti i den sønderjyske Storkreds er uigennemførligt. Saadan som det politiske Liv former sig i Danmark, og som vi i det hele og store ønsker at bevare det, bør de forskellige Partier have Lov til at virke og udfolde sig ogsaa her i Grænselandet, som Landets Forfatning forudsætter. Endvidere maa vi gaa ud fra, at den sagligt berettigede Kritik ikke kan holdes nede. Den er nu engang Saltet i offentligt Liv i et folkestyret Land, og den er en Nødvendighed, hvis dette Styre ikke skal udarte. Derimod har jeg krævet i en Tale i Jyndeved, at Radioen ikke giver Adgang til saa udæskende tyske Taler som dem, der er holdt i de senere Aar af Deichgräber og Dr. Lor. Christensen.

Vi kan ikke være bekendt, at et Medlem af det tyske Mindretal gennem dansk Radio opfordrer til at vælge mellem Stauning og Hitler. Det rokker ved Statens Avtoritet, at sligt kan lade sig gøre, og det maa afgjort kunne forhindres. Og saa tror jeg, det vilde løfte og opmuntre, hvis der ved passende Lejlighed kunde fremkomme en Appel til Offentligheden, der siger, at vel gaar vi til Valg i Partier, men vi anerkender, at oven over Dagens og Døgnets Kampe er der noget større, som forener, det, at vi alle er Danske og i Fællesskab vil værne om Danskheden ved vort Lands Sydgrænse.

Efter en Fællesspisning paafulgte en lang og livlig Forhandling.

Bagermester Thorvald Petersen redegjorde for sine Tanker vedrørende det forestaaende Folketingsvalg. Maaske intet andet Valg efter Genforeningen vilde blive mere betydningsfuldt end det. Naar han som Venstremand havde anmodet Svensson, der var konservativ, om at tage Initiativet til denne Sammenkomst, saa var der dermed gjort en Begyndelse til at slaa Bro over de partimæssige Modsætninger. Han ønskede især at anmode Pressen om ikke at gaa for skarpt i Rette med Modparten. Hvis Spændingen Partierne imellem blev for stor, vilde det blive vanskeligt for de Danske Samfund i Grænsesognene, hvor alle Partier var repræsenteret, at faa det nationale Samarbejde til at slaa igennem. Tiderne var saa alvorlige, at vi maatte bøje os imod hinanden.

Direktør Hammerich skildrede det Arbejde, der i den senere Tid med de Danske Samfund som Udgangspunkt var gjort for at skabe national Samling og større Deltagelse til Valgene. Landsdelen var bleven inddelt i fem Omraader, og Arbejdet havde overalt fundet god Tilslutning.

Under den fortsatte Drøftelse understregede Landstingsmand Jepsen Christensen, at det vigtigste var, at der ikke gik noget Kredsmandat tabt. Men da Valgloven hindrede Listeforbund, kunde han ikke sige noget om, hvorledes disse Kredsmandater

skulde sikres. Den danske Befolkning nærede instinktivt Frygt for, at en tysk Sejr ved Folketingsvalget kunde drage grænsepolitiske Konsekvenser efter sig. I København var man forberedt paa, at der vilde blive foreslaaet Samtaler mellem København og Berlin, saafremt det tyske Mindretal fik et Mandat mere end hidtil.

Folketingsmand P. Mortensen: Hvis det naas, saa vil der lyde et Raab ud over Tyskland om, at der skal ske et eller andet.

Bibliotekar Jak. Petersen foreslog Borgfred otte Dage før Valget, hvor den nationale Agitation saa skulde sætte ind.

Redaktør Frede Nielsen, Sønderborg, mente ikke, man skulde male sort i sort. Han troede, Social-Demokratiet kunde tage det andet konservative Kredsmandat, som der var Tale om. Vi stod ganske vist foran en national Styrkeprøve, men han saa trods det nogenlunde roligt paa Udviklingen.

Gaardejer M. Gram, Københoved, oplyste, at det tyske Mindretal havde Reserver selv paa Røddingegnen. Han fortrøstede sig dog til, at det sønderjyske Instinkt, der altid plejede at melde sig, naar Faren var størst, ogsaa i dette Tilfælde vilde være vaagent, og at Stemmerne fortrinsvis vilde samle sig om de store Partier, der mandatmæssigt bedst kunde danne Bolværk mod en tysk Fremgang.

Redaktør Nielsen, Haderslev, udtalte i Lighed med de fleste Deltagere i Forhandlingen sin Glæde over, at denne Sammenkomst var bleven til. Folk spørger rundt omkring, om der ikke foretages Skridt til en dansk Samling. Det vil gøre et godt Indtryk, naar man faar at vide, at vi har drøftet Tingene med hinanden. Ingen Afstemningsfest den 10. Februar maa forløbe, uden at det forestaaende Valg er bleven berørt.

Lærer P. Marcussen, Formand for Det unge Grænseværn, hævdede tilsluttende, at der den 10. Februar maatte blive Plads til en Tilkendegivelse med Henblik især paa Folketingsvalget. Vi maa vise, at vi staar sammen. Vore Vælgere vil føle sig styrkede ved det.

Folketingsmand H. Hinrichsen: Kampen staar mellem Demokрати og Diktatur, der maa Skillelinjen være.

Jeg indskød her, at dette paa en Maade var rigtigt. Men da vi jo trods alt efter Valget vilde henregne de dansk-nazistiske Stemmer til den danske Stemmeprocent, maatte vi være varsomme med at skyde dem helt fra os.

Flere havde Ordet, og der forhandlede endnu om de nyopdukkede Partier, hvis Annoncer Bladene ikke kunde nægte at optage, mens Mødereferaterne burde begrænses, om en Henvendelse til Arne Sørensen og Pürschel med Anmodning om ikke at opstille i de sønderjyske Landsdele samt om vor Holdning over for tysk Terror.

Jeg kunde til Slut sammenfatte Mødets Resultat derhen, at dets Indkaldelse fra alle Sider var hilst med Tilfredshed, og at Deltagerne utvivlsomt havde haft Udbytte baade af Forhandlingen og af selve Samværet. Der nedsattes derefter et Udvalg, bestaaende af Folketingsmand Svensson (Formand), Bagermester Th. Petersen og Redaktør Frede Nielsen, som skulde indkalde til et nyt Møde, hvis et saadant skønnedes paakrævet.

Den tyske Opmarch.

Det var ikke for tidligt, at der ved Mødet den 21. Januar, som det efterhaanden viste sig, blev tilvejebragt et Forum, hvor Danske af forskelligartede politiske Afskygninger kunde mødes og tage Stilling til de Vanskeligheder, den følgende Tid blev saa rig paa. Allerede fra Slutningen af det foregaaende Aar havde det tysk-nazistiske Mindretal iværksat en Agitation, der tydede paa højtflyvende Planer i Forbindelse med det Folketingsvalg, der nærmede sig. Den tyske Grænsepresse havde med beraad Hu fortrinsvis taget den nazistiske Ideologi i sin Tjeneste og derigennem søgt at mistænkeliggøre Danmark og det danske Folk som kommunistisk inficeret og dermed yderst

tyskfjendtligt. Med Sammenstødene i andre Grænsedistrikter som Mønster havde der været Tilløb til at terrorisere Mødelivet, og naar Politiet greb ind, blev dette fremstillet som Forfølgelse af Mindretallet og Efterretninger herom i passende Form bragt videre sydpaa. Løsnet: Det er os, der har Gaden, blev stadig mere fremherskende. Og samtidig hamredes vedvarende fast over for dem, der var tilgængelige for det, at de økonomiske Kriser, Landbruget havde haft at kæmpe med efter Genforeningen, skyldtes et bevidst og villet københavnsk Forsøg paa at ødelægge den hjemmehørende Befolkning for derved at skaffe mere Plads for Tilflyttere nordfra. Paa et vist Tidspunkt udstedte den tyske Valgledelse en saalydende Parole til Brug ved Plakatopklæbning: „Giv Agt, Klæbekolonner. Det Arbejde, Klæbekolonnerne har paataget sig, skal fortsættes utrætteligt. Nysgerrige Kriminalbetjente skal afvises.“

Det daværende tyske Mindretalsorgan, „Nordschleswigsche Zeitung“, er et rent Arsenal, naar det drejer sig om at følge den tyske Valgkamp og det indtil det hysteriske stigende Tempo i den tysk-nazistiske Agitation. Lad os genopfriske nogle Udtalelser, som viser, at der virkelig af vor nationale Modstander blev lagt op til en historisk Valgdag.

Ved et Møde i Sønderborg den 29. Januar 1939, som afholdtes i Fortsættelse af en tysk Propaganda-March gennem Byens Gader, vendte Dyr-læge Møller sig i voldsomme Vendinger mod Danmark og dansk Styre i Grænselandet, talte om Godtgørelse for Rov af tysk Jord og tilføjede: „Og nu, da Folkegruppen staar stadig mere sluttet, vil vi efter Valget gennem vore to Repræsentanter paa Rigsdagen stille dette Krav atter og atter.“

Paa et Kredsmøde i Haderslev den 21. Februar gentog Dyr-læge Møller: „Alt vort Arbejde er indstillet paa vor Samhørighedsfølelse med Stortyskland. Vi vil marchere Gang paa Gang og vise, at vi er der, ogsaa naar vi nu skal sende to Repræsentanter ind paa Rigsdagen.“

I det tyske Blad for 16. Februar skriver en H. P. Asmusen: „Efter min Mening var den 10. Februar den sorteste Dag i Nordslesvigs Historie. Aldrig har der været saa megen Nød og saa megen Elendighed i vor Hjemstavn som i de sidste nitten Aar.“

I samme Blad for 7. Marts refererer en Chr. Paysen sig selv fra et Møde i Vollerup med Ordene: „Især belystes Forholdene i Nordslesvig, og det blev fastslaaet, at det hele ikke var Krise, men Udplyndring.“

Paa et Møde i Aabenraa den 12. Marts, hvor den tyske Kandidatliste blev vedtaget, udtalte Dyrslæge Møller: „Det forestaaende Valg er af ganske særlig Betydning. Det føler vi, og det føler Danskerne ogsaa. Vi veed, at ogsaa vort tyske Folk følger dette Valg med ganske særlig Opmærksomhed.“ Taleren nævnte „nogle bestemte Eksempler, af hvilke denne Interesse fremgaar, især for Slesvig-Holstens Vedkommende. Man ventter af os, at vi aflægger en helt stor Bekendelse til Tyskland.“

I „Nordschl. Zeitung“ for 16. Marts offentliggjorde Dyrslæge Møller et Valgopraab, hvori det hed: „Det drejer sig om det vigtigste Valg siden Aaret 1920. Saavel i Danmark som ogsaa i vort tyske Fædreland vil Resultatet blive imødeset med den største Spænding. Man vil af dette Valg uddrage, hvorledes Udviklingen i Nordslesvig skal fuldbyrdes i Fremtiden.“

Der spilles mere og mere paa de storpolitiske Streng, og af Assessor Stehr, der havde talt ved et tysk Valgmøde i Haderslev, forelaa i det tyske Organ for 25. Marts denne Udtalelse: „I hele det tyske Rige ser man hen til os. Man har inddraget os under Rigets Beskyttelse, men man forlanger af os, at vi viser os de stortyske Begivenheder værdige. Vi maa den 3. April give et klart Svar, et Svar saa klart, at det bliver forstaaet i København og Berlin.“

Fra et tysk Valgmøde i Tønder kan efter samme tyske Organ for 27. Marts citeres følgende Brudstykker af et Referat af Dyrslæge Møller:

„Den 3. April, erklærede han, maa og skal blive en helt stor tysk Bekendelse, som man taler om fra København til Wien. Det tyske Folk skuer hen til os i disse Dage, og det maa være en helt stor Forpligtelse for os. — Men vi vil, at vor Hjemstavn bliver bevaret for os i det danske Herredømmes Virvar. Lad os vise, at Ordet Kammeratskab ikke er et tomt Begreb for os, men hellig Alvor. Saa vil Valgdagen bringe os Sejren. Og denne Sejr vil være et eneste Raab: Fører, gør os fri!“

I „Nordschl. Zeitung“ for 30. Marts skriver en H. Hansen, Grengaard, bl. andet: „Det tredje Riges store udenrigspolitiske Resultater braser lige ind i denne Valgkamp, giver den tyske Front Kraft og Styrke og fører Forvirring ind i de danske Rækker. Grænserne fra Versailles falder. Man gør sig sine Tanker med Henblik paa Versailles-Grænsen her i vor Hjemstavn. Der hviskes og tiskes overalt i Nordslesvig om Grænespørgsmaalet og om Fremtidsudsigterne.“

I en Valgtale i Sønderborg den 1. April fremkom Dyrnlæge Møller med disse truende Hentydninger:

„Vi er af den Opfattelse, at vor Hjemstavn ikke kan leve uden Tyskland. Men for at der omsider kan blive Ro her i Nordslesvig, er det fornødent, at der finder Forhandlinger Sted mellem de to Folk. Det kunde ellers hænde, at der indtraadte Begivenheder, som vi ikke mere er Herre over.“

Samme Dag supplerede en Bruhn fra Aabenraa ved et Møde i Tønder Dyrnlægen saaledes: „Naar vi gør vor Pligt den 3. April, saa vil ogsaa hos os det Haab finde fast Form: Eet Folk, eet Rige, een Fører.“ Denne Udtalelse blev ifølge „Nordschl. Zeitung“ hilst med brusende Bifald og Sangen „De møre Ben skælver“.

Og endelig blev den stortyske Baggrund for Folketingsvalget trukket op med al ønskelig Tydelighed i en Valgplakat, man lod udsende over hele Nordslesvig, med følgende Oversigt:

12. Marts 1938

Østerrig vender hjem til Riget.

September 1938

Sudeterlandet vender hjem til Riget.

Marts 1939

Bøhmen og Mæhren bliver tysk Protektorat.

Marts 1939

Memel vender hjem til Riget.

3. April 1939

Nordslesvig stemmer paa Slesvigsk Parti.

Højere kunde det tysk-nazistiske Parti i de sønderjyske Landsdele ikke naa. Afgørelsen stod paa Knald eller Fald. Det blev Fald.

Folketingsvalget den 3. April 1939.

Mødet i Aabenraa den 21. Januar havde alt imens virket paa forskellig Vis, og Stemningen i danske Kredse var aldeles ikke modløs eller forvirret, saadan som de tysk-nazistiske Mindretals-Ledere gerne vilde give det Udseende af.

Det var efter dette Møde, „Dannevirke“ skrev: „Vi vil gerne paa given Foranledning sige til alle Danske her i Grænselandet, at ledende Mænd inden for de danske Partier herne er sig deres Ansvar bevidst og først og fremmest vil bestræbe sig for at faa et godt nationalt Resultat ud af det kommende Valg.“

Men tilbage blev de valgtekniske Besværligheder ved et nærmere Samarbejde. Den 30. Januar forelagde jeg med mit Partis Billigelse ved en Sammenkomst i Haderslev for Formanden for Venstre i den sønderjyske Storkreds, M. Gram, Forslag til et venstre-konservativt Samarbejde, der ansaas for at være teknisk gennemførligt, og som forlods skulde sikre os mod Mandattab til det tyske Mindretal. Da Venstre aabenbart var betænkelig af Hensyn til Bondepartiet, havde jeg den 1.

Febr. en Samtale paa Rigsdagen med Formanden for Bondepartiets Rigsdagsgruppe, Folketingsmand Valdemar Thomsen, om et udvidet Samarbejde mellem Venstre, konservative og Bondepartiet, hvilket Vald. Thomsen principielt stillede sig velvilligt til. Repræsentanter for Bondepartiet i den sønderjyske Storkreds indbød dernæst Venstre og konservative til et Møde i Haderslev den 11. Febr. for at forhandle videre om et trekantet Samarbejde, men de ogsaa derefter fortsatte Forhandlingerne endte resultatløst.

Den 16. Marts løste Bondepartiet selv Knuden ved uden Partiet Venstres Medvirkning at opstille Gaardejer P. Nielsen, Refsø Mark, som Bondepartiets Kandidat paa Venstres Liste i alle syv sønderjyske Opstillingskredse. I „Jydske Tidende“ kommenterede jeg Vedtagelsen med disse Linjer:

„Med Bondepartiets Beslutning, som er nationalt rigtig, er ogsaa Situationen i de sønderjyske Landsdele ind under Valget i det væsentlige klarlagt. Det tyske Stormløb mod det sjette Kredsmandat er paa Forhaand afslaaet, og det kan kun være os en Tilfredsstillelse. De social-demokratiske Forhaabninger om at tage Mandatet maa ligeledes skrinlægges, og de konservative mister deres andet Kredsmandat. Noget andet er, at vi maa sætte alt ind paa at faa et Tillægsmandat i Stedet.“

Mod Slutningen af Marts henstillede Arne Sørensen til Dansk Samlings Tilhængere i de sønderjyske Landsdele ved Folketingsvalget at afgive deres Stemmer paa P. Nielsen, Refsø, personligt. Kommunerne havde i Forvejen opfordret deres Meningsfæller i Storkredsen til at stemme social-demokratisk. Tilbage var Pürschels Nationalt Samvirke, hvis Holdning forblev uforandret.

I Mellemtiden var der bleven indkaldt til et nyt Møde paa „Folkehjem“ i Aabenraa den 13. Marts med Dagsorden: De danske Valgmøder. Amtmand Thomsen, Aabenraa, der var Politijudant for de sønderjyske Landsdele, havde kort Tid i Forvejen haft enkelte Repræsentanter for de store politiske

Partier samlet for med dem at drøfte den kommende Valgkampagne og Politiets Holdning under eventuelle Uroligheder. Man enedes om at anmode det paa Mødet den 21. Januar nedsatte Udvalg om at tage Spørgsmaalet op til Behandling ved en ny Sammenkomst, og her fremlagde Politimester Agersted, Aabenraa, en Del Materiale angaaende tyske Planer til Forstyrrelse af danske Valgmøder. Han oplyste, at „Schleswigsche Kameradschaft“ havde oprettet et Korps paa 80 Mand i Aabenraa Amt, der blev indøvet i Metoder til Forstyrrelse af Møder, i Brydning og Boksning, i Mørklægning af Bygninger eller en hel Bydel og i Mødeterror i det hele taget. Saa vidt man var underrettet, stod der udenlandske Instruktører bagved. Ved et dansk Møde havde man ogsaa opereret med at besætte de forreste Bænke og den ene Side i Mødesalen, hvorefter man havde søgt at skabe Panik og Tumulter ved at lade nogle Meningsfæller „besvime“ og imens lade Lyset i Salen gaa ud. Forhandlingen resulterede i, at man foreløbig vilde forholde sig afventende. Politibeskyttede Møder skulde helst undgaaes, selv om et vist Beredskab kunde blive fornødent. Det gjaldt om at have gode og erfarne Ordstyrere paa Møderne, og i øvrigt troede man, at tyske Voldsomheder nok vilde give Bagslag paa Valgdagen for dem, der havde givet Anledning til dem.

Der var endvidere indgaaet Meddelelse om, at de politiske Partier ikke denne Gang vilde faa Adgang til at tale til Vælgerne i den danske Radio, og at det tysk-nazistiske Mindretal altsaa heller ikke vilde faa Lejlighed til at agitere gennem Radioen.

At den danske Befolkning i Grænselandet havde forstaaet, hvad der stod paa Spil hin 3. April 1939, fremgik alene af den i Forhold til Stemmeafgivningen i det øvrige Land enormt store Valgdeltagelse. Valgene til Folketing og Landsting foregik samme Dag. Og mens der ved Folketingsvalget i Gennemsnit for hele Landet mønstredes en Stemme procent paa 79,2, var Stemme procenten i den sønderjyske Storkreds 92,4, lidt større end

ved Folkeafstemningen i 1920. Ved Landstingsvalget var Stemme procenten for hele Landet 80,3 og for den sønderjyske Storkreds 91,8. Her sandedes paa ny de kendte Verslinjer af Edv. Storms Vise om Hr. Zinklars Norgesfærd: „Bavnen lyste, og Budstikken løb fra Grande til nærmeste Grande.“ Dagen blev en Festdag i de rødhvide Farvers Tegn. Mand af Huse, lød det overalt, hvor man kom frem. De ældre mindedes tidligere Tiders Modstød mod Presset fra Syd, og de unge stod ikke tilbage. Det var den 10. Februar om igen, kun under langt ugunstigere Forhold. Dengang et slaet og blødende Tyskland uden for Danmarks Døre. Her et tilsyneladende uimodstaaeligt Ny-Tyskland, hvis Hagekorsfaner saas baaret frem i Stormmarch ved andre tyske Grænser. Ved den dansk-tyske Grænse blev de standset. Den alt overvejende Del af Grænselandets Befolkning bekendte sig endnu en Gang til Danmark med en saadan Styrke, at Mistydning ikke var mulig.

Partimæssigt fik Folketingsvalget, der nationalt var det afgørende, følgende Udfald (til Sammenligning er gengivet Talene fra det foregaende Folketingsvalg i 1935):

	1935	1939
Social-Demokratiet	26.833 (3 Kredsmandater)	31.415 (3 Kredsm.)
Kommunisterne	744	—
Venstre	13.371 (1 Kredsmandat)	19.805 (2 Kredsm.) heraf Bondep.s Kandidat 4261
Bondepartiet	3.833	—
Dansk Samling	—	—
Konservat. Folkep.	14.274 (2 Kredsmandater)	16.537 (1 Kredsm. + 1 Tillægsm.)
Slesvigsk Parti (tysk-naz. Mindret.)	12.617 (1 Kredsmandat)	15.016 (1 Kredsm.)
National-Socialister	3.575	4.474 (1 Till.m.)
Radikale Venstre	3327	4480
Retsforbundet	2650 (1 Tillægsmandat)	2156
Samfundspartiet	188	—
Nationalt Samvirke (Pürschel)		555

Der blev ved Folketingsvalget i 1935 i den sønderjyske Storkreds afgivet i alt 81.412 Stemmer, af hvilke 68.795 var danske og 12.617 tyske. Ved Folketingsvalget den 3. April 1939 afgaves i alt 94.438 Stemmer, af hvilke 79.422 danske og 15.016 tyske. Det danske Stemmetal var steget med 10.627 fra Valget i 1935, det tyske med 2.399. Den danske Procent af samtlige i Storkredsen afgivne Stemmer var bøjet tilbage fra 84,5 til 84,1, den tyske avanceret fra 15,5 til 15,9. Men nogen virkelig Forskydning forelaa der, trods Enkeltresultater i tysk Favør, ikke. Grænselandets Ansigt var og blev uforbederligt dansk, og med denne Manifestation gik vi de onde Aar i Møde, der snart skulde vise sig forude.

De tysk-nazistiske Ledere, der havde set deres vidtspændte Forhaabninger blive til intet, udfoldede i de nærmest følgende Dage ihærdige Bestræbelser for at bortforklare, at de trods Stemmefremgangen havde et haardt følt Nederlag at se tilbage paa. Det proklamerede Skred i Befolkningen var udeblevet, de lovede to Mandater ligesaa.

Det fremgik da ogsaa hurtigt af de efterfølgende Kommentarer, at man inderst inde slet ikke var tilfreds med, hvad der var opnaaet, selv om det maatte virke noget overraskende, naar der i en Artikel i „Nordschl. Zeitung“ for 8. April læstes: „Det drejede sig for os virkelig ikke i første Række om det andet Mandat, men om, at vi ikke blot holdt vort Stemmetal, men ogsaa forhøjede det. Dette er lykkedes for os i fremragende Grad, og derfor har vi ogsaa naaet, hvad vi vilde.“

Det var heller ikke helt i Samklang hermed, at „Flensburger Nachrichten“ til Valgudfaldet bemærkede: „Naar alligevel det af Nordslesvigerne forventede andet Mandat ikke kunde erobres, saa ligger det i den overordentlig stærke, langt over det danske Rigsgennemsnit liggende Valgdeltagelse i Nordslesvig, af hvilken ved Siden af konservative og Social-Demokrater fremfor alt det med Bondepartiet allierede Venstre har høstet Gavn, idet det er vokset med over 6000 Stemmer og derfor har

faaet de konservatives andet Mandat. Dog for det tyske Mindretal kom det mindre an paa Mandater end paa Stemmetallet som saadant.“

Ogsaa nogle Betragtninger af Redaktør Harboe Kardel, Aabenraa, i Tidsskriftet „Der Schleswig-Holsteiner“, var indstillet paa at forklare og undskylde syd for Grænsen, at det hele ikke blev til mere. „At Tyskerne“, hed det, „trods det kun fik eet Mandat, maa føres tilbage til en i den danske Partihistorie hidtil ukendt høj Valgdeltagelse, der i Nordslesvig delvis naaede op til 94 Procent. Tildelingen af Mandater var altsaa afhængig af en Faktor, som vi tyske Nordslesvigere ingen Indflydelse havde paa. At vor skarpe Valgagitation ruskede selv den mest ligegyldige Dansker op, kunde vi ikke undgaa.“

Nej, ikke godt. Det var det, vi paa dansk Side havde haabet paa. Og det slog ogsaa til.

Den anden Verdenskrig bryder ud.

Den 1. Septbr. 1939, tidligt om Morgenen, rykkede tyske Tropper ind over den polske Grænse, og dermed var den anden Verdenskrig en Kendsgerning. Den 21. Sept. afholdtes paa Foranledning af det i sin Tid nedsatte Udvalg igen et Møde paa „Folkehjem“ i Aabenraa med de sædvanlige c. 30 Deltagere. Hidtil havde de Danske syd for Grænsen kun været repræsenteret ved Redaktør L. P. Christensen, „Fl. Avis“. Indbydelsen omfattede denne Gang ogsaa to Repræsentanter for de syddanske Organisationer, Grossererne Cornelius Hansen og J. C. Møller.

Formanden aabnede Mødet og gav et Tilbageblik over Arbejdet forud for og selve Folketingsvalget den 3. April, der lykkeligt havde faaet et saadant Forløb, at vi kunde være det bekendt over for os selv og andre. Der havde været lokale Resultater, som var utilfredsstillende. Men Valget som Helhed afgav ikke Skygge af Basis for Angreb paa vort Lands Integritet,

og det Samarbejde, der havde fundet Sted i denne Kreds, havde haft sin gode Andel heri.

Det nu indvarslede Møde, der sikkert vilde blive efterfulgt af flere, skulde under den herskende Krigssituation tjene til gensidig Orientering, dels om Stemningen inden for den danske Befolkning, herunder ikke mindst de danske Sydslesvigere, dels om Stemningen inden for den tysksindede Del af Befolkningen og desuden give Adgang til en Drøftelse af specielle Spørgsmaal, der dukkede op som Følge af Krigen.

Der førtes en lang Forhandling, hvorunder Deltagerne fra syd for Grænsen gentagende havde Ordet for at give Oplysninger om det danske Mindretals Stilling efter Krigen Udbrud, Omfanget af Indkaldelser, Vilkaarene for Pressens og de danske Skolers fortsatte Arbejde, Muligheden for Kontakt nordpaa m. m. Formanden sluttede med at fastslaa, at det danske Mindretal havde stillet sig klogt og værdigt i en vanskelig Situation, og at den Dag, der blev Brug for en Haandsrækning, vilde alle heroppe træde hjælpende til. Vi vil ønske for dem, at den nødvendige legemlige og sjælelige Modstandskraft ogsaa i Fremtiden maa kunne opretholdes.

Ogsaa Stillingen nord for Grænsen var Genstand for et indgaaende Ordskifte. Det viste sig her, at der var Danske, som mente at være danske Statsborgere, men ikke havde deres Undersaatsforhold i Orden og nu nærrede Ængstelse for at blive indkaldt til tysk Krigstjeneste.

De følgende Møder samlede sig i Hovedsagen om Gennemførelse af en Støtteaktion til Fordel for Dansk Menighedspleje i Flensborg. Paa et Møde i Aabenraa den 25. November, hvortil der for første Gang under Forsamlingens udelte Tilslutning var indbudt under Betegnelsen Dansk Samraad, var kommen til Stede som særlig sagkyndige Generalinde Ramsing, København, samt Rektor Dr. Andr. Hanssen og Pastor H. F. Petersen, Flensborg. Generalinde Ramsing gav en Fremstilling af Menighedsplejens Arbejde og den øjeblikkelige Mangel paa Midler

Hjertelig tysk Modtagelse i Aabenraa.

(Efter C. J. Bech: Da de kom.)

til dets Fortsættelse. Der paafulgte en længere Drøftelse, og man enedes om, at der skulde igangsættes en sønderjysk Indsamling, som Danske Samfund lovede at tage sig af.

1940.

Det næste Møde om Sagen afholdtes den 11. Maj 1940 paa „Højskolehjemmet“ i Haderslev. Siden vi sidst var samlede, sagde Formanden, er der indtruffet tunge og dybt indgribende Begivenheder i de nordiske Landes Tilværelse. Den finsk-russiske Krig er endt med Finlands Nedkæmpelse, og Indsamlingen til det finske Folk har en Tidlang hæmmet vor Indsamling til de danske Sydslesvigere. Den 9. April gik tyske Tropper over Grænsen til Danmark og Norge, og Danmark har siden været et besat Land. Hvornaar og hvorledes det store Sammenstød vil ende, veed ingen. Men jeg har trods alt den faste Forvisning,

at Danmark og det danske Folk endnu har lyse Dage foran sig, naar vi blot hver paa sit Sted, og først og sidst hernede ved Grænsen, vil forstaa, hvad Tiden kræver af os, Sammenhold, national Holdning og den Sindets rolige Styrke, der syner saa lidt, men betyder saa meget, naar Dagene er onde.

Taleren mindedes til Slut Direktør M. Hammerich, der var afgaaet ved Døden, og udtalte en Tak for al god Gerning iblandt os.

Den iværksatte Indsamling havde medført forskellige Samtaler, dels med Pastor Petersen og Søster Helga Lilholdt fra Flensborg og dels mellem Formanden samt Landstingsmand Jepsen Christensen og Direktør Lindgreen paa Valutakontoret i København, hvorved der foreløbig var sikret Udførselstilladelse for indtil 10.000 Kr. Levnedsmidler til de Danske syd for Grænsen.

Gaardejer H. Andersen, Kongsbjerg, meddelte, at Indsamlingen, der foreløbig kun omfattede Grænseomraadet, Sønderborg By og Haderslev Vesteramt, havde indbragt c. 8000 Kr.

Efter en Middagspause indledede Formanden en Forhandling om det kulturelle Arbejde under Besættelsen. Det var forklarligt, at det ligesom var gaaet istaa straks efter 9. April, hvor alt laa saa usikkert. Men der var nu skabt saa megen Klarhed, at vi veed, det kan fortsættes med den Begrænsning, Forbudet mod offentlige Møder og Demonstrationstog paalægger os. Vi maa udnytte disse Muligheder. De Danske her i Grænselandet trænger til at komme sammen og opmuntre hinanden. Det tyske Mindretalsorgan svulmer af Bekendtgørelser om Foreningsmøder, og Medlemmer af det tyske Militær er jævnlige indbudt. Det vilde let blive misforstaaet og udlagt som Tegn paa Ængstelighed og Forknythed, hvis ikke ogsaa vort Foreningsliv føres videre. Vi maa give vore Omgivelser det Indtryk, at vi fast og frimodigt opfører os som Danske i et dansk Land. Han henstillede til de nationale Organisationer at medvirke hertil.

Mange havde Ordet. Redaktør Frede Nielsen fremholdt, at

vi med vort Samlingsarbejde før 3. April-Valget havde høstet udmærkede Resultater. Denne Linje maatte videreføres. Redaktør Bjørn Hanssen slog til Lyd for, at Dansk Samraad lod afholde maanedlige Møder, hvor der kunde aflægges Beretning udefra og foretages en Gennemgang af den til enhver Tid foreliggende Situation.

Formanden lovede saa vidt muligt at efterkomme Henstillingen.

Det unge Grænseværn — Dansk-nordisk Ungdomsforbund.

Den 3. Juni fandt der et nyt Møde Sted i Dansk Samraad paa „Folkehjem“ i Aabenraa med Dagsorden: Lærer P. Marcussen og cand. mag. Troels Fink indleder en Forhandling om det nationale Ungdomsarbejde. Særlig indbudt var for Grænse-raadet inden for Dansk-nordisk Ungdomsforbund Gaardejerne Ernst Christensen, Asserballe, og Johs. Juhl, Branderup, samt Husmand Chr. Nielsen, Vollerup, for Sønderjysk Idrætsforening Gymnastiklærer Iversen og Seminarielærer Braae Hansen, Haderslev, og for de danske Ungdomsforeninger Sognefoged Hans Eriksen, Almsted, Lærer Christensen, Sillerup, Pastor Gadeberg, Ensted, og Overlærer Skovmand, Løgumkloster.

Formanden udtalte, at der under den lidenskabsløse Dagsorden skjulte sig et Ønske om at være med til at besværgе den Storm, der havde rejst sig i Anledning af, at Det unge Grænseværn havde skiftet Navn og var bleven til Dansk-nordisk Ungdomsforbund. Dansk Samraads Hovedformaal var og er hen over de politiske Partier og andre Skillelinjer at holde Øje med og saa vidt muligt betrygge den fællesdanske Front i Grænselandet, et Formaal, der ikke var mindre tiltrængt nu end tidligere, og det var ud fra det Synspunkt, Mødet var arrangeret. Det kunde ikke nægtes, at Navneforandringen havde vakt Uro eller ligefrem Uvilje og Bekymring Landsdelen over. Det lyse og festligt klingende Navn Det unge Grænseværn havde erobret sig en stor Plads i den sønderjyske

Befolknings og hele det danske Folks Bevidsthed, og mange beklager, at det træder i Baggrunden netop nu. Der ligger ogsaa bagved en Frygt for, at det ikke fremtidig skal kunne løse sin Opgave i Grænselandet saa godt som hidtil. Paa den anden Side skulde Sammenslutningen gerne have Arbejdsro igen, og han udtrykte Haabet om, at det efterfølgende Ordskifte kunde bidrage hertil.

Lærer P. Marcussen vilde indledende fastslaa, at en Drøftelse her ikke kunde ændre noget ved Navneskiftet. Tillidsmandsmøderne havde sluttet op om den tagne Beslutning undtagen i Tønder, hvor man saa var gaaet med til at beholde det gamle Navn som Undertitel. Det nye Navn havde et videre Perspektiv end det gamle. Over for den nazistiske konstruerede Form for Nordiskhed var det paakrævet at styrke Forbindelsen med de andre nordiske Lande. Tyskerne yndede ogsaa at benytte Glosen: Det lille Danmark. Vi blev større og stærkere ved at pege paa, at vi var et Led i det nordiske Omraade. Han var forberedt paa at tage c. 10.000 Medlemmer paa Grund af Navneskiftet, men de skulde nok blive hentet igen. Det sønderjyske Arbejde vilde blive fortsat i det gamle Spor.

Cand. mag. Troels Fink meldte sig som absolut Modstander af det Skridt, der var foretaget. Ungdomsarbejdet i Grænselandet havde aldrig været af saa stor Betydning som nu. Det nordiske Udsyn kan i sig selv være gavnligt. Men det kan ogsaa sprede Interessen og Arbejdet for det, der ligger os nærmest. I 1933 fremstod Det unge Grænseværn som en Generalnævner for sønderjysk Ungdom, og denne Opgave burde have været fastholdt. Taleren ironiserede over Folkung-Navnet og advarede imod at fortabe sig i taagede nordiske Drømmerier. Hvad der var Brug for, var ikke engang et Arbejde af almen national Karakter, men et Arbejde af speciel national Karakter. Det er her og nu, der skal tages fat. Koncentration om de særlige sønderjyske Opgaver var paabudt. Vi ønsker Ledelsen forpligtet til en Tilbagevenden til det gamle Program. Kun derved

kan den Tillid til Organisationen genskabes, som i vid Udstrækning er gaaet tabt.

Diskussionen viste, at Menerne var delte, men med et Flertal imod Navnforandringen. Blandt Talerne var P. Nielsen, Refsø, Th. Petersen, Tønder, Overportør Alfr. Kristensen, Bylderup (vi maa ikke forflygtige det danske Arbejde med det nordiske), Ernst Christensen, Asserballe, Redaktør Frede Nielsen, Sønderborg (var ikke Modstander af en kraftig nordisk Indstilling), Pastor Gadeberg, Ensted (det havde været en Skuffelse for ham at mærke for lidt til Det unge Grænseværns Arbejde fra Sogn til Sogn), Redaktør Bjørn Hanssen, Aabenraa (Det unge Grænseværn havde i de senere Aar givet sig for meget af med Ideologier, Emblemer og Fører-Principper), Amtmandinde Thomsen (troede ikke, det nordiske Lys vilde komme henedefra), Seminarielærer Braae Hansen, Haderslev (kunde underskrive de Linjer, Troels Fink havde trukket op), Overlærer Skovmand, Løgumkloster (det var uforsvarligt at miste 10.000 Medlemmer for om muligt at faa andre med, for hvem det sønderjyske Arbejde var underordnet), Sognefoged H. Eriksen, Almsted, Landstingsmand Jepsen Christensen (Navneskiftet havde været følt, som om Flaget var bleven strøget), og Landstingsmand Jørgen Otsen (vi har meget at sige Det unge Grænseværn Tak for, men Øjeblikket er psykologisk ubelejligt).

Formanden tog et af det nedsatte Udvalg fremsat Forslag til en Udtalelse tilbage, da den ikke kunde vedtages enstemmigt. Han troede, at Mødet havde været formaalstjenligt, idet Parterne havde faaet talt ud med hinanden.

Kampen om Navneskiftet stilnede derefter af, og en større Splittelse var undgaaet.

Den indre Modstandskraft.

Skønt det laa uden for Rammerne af Dansk Samraads Virksomhed, var Samraadet efter Anmodning af Grev Moltke, Tønder, gaaet med til at staa som Indbyder til et i Hovedsagen

kristeligt betonet Møde paa „Højskolehjemmet“ i Haderslev den 16. Juni 1940, hvor Emnet: Hvad kræver Tiden af os som Folk? blev belyst af Talere som Stiftsprovst, Dr. theol. P. Brodersen, København, Minister Fibiger, cand. mag. Troels Fink, Professor Dr. med. Svend Lomholt og Højskoleforstander C. P. O. Christiansen.

Formanden var gaaet med til Arrangementet ud fra det Synspunkt, at det var den indre Modstandskraft, der nu blev det afgørende for os. Der var indbudt fremtrædende Personligheder fra hele Nordslesvig.

Stiftsprovst Brodersen stadfæstede, at Mødet skulde forstaaes som af Formanden angivet. Den 9. April havde vi givet op paa den ydre Front. Saa meget mere nødvendigt var det, at vi ikke gav op paa den indre. Der vilde Slaget om Danmarks Fremtid komme til at staa. Det gjaldt i denne Sammenhæng om ikke alene at besinde sig paa det rent nationale, men ogsaa paa de aandelige og kulturelle Værdier, vi anser som væsentlige for vort Folk. Grundlaget herfor var den kristne Arv.

Blandt de efterfølgende Talere tog Troels Fink til Orde for, at de Danske Samfund blev udbygget over hele Nordslesvig.

Mest Indtryk gjorde maaske den aldrende Veteran fra Jordkampens Dage, J. H. Schmidt, Vojensgaard. Han kunde helt igennem sige Ja til de Krav, der var stillet til os som Folk. Jeg haaber, fortsatte han, at det nazistiske Tyskland holder, hvad det har lovet os. Men jeg tror det ikke. Holdes det, er det en Lykke for os, selv om vi daarligt nok har fortjent det. Bliver Løftet brudt, saa har vi før klaret os igennem. Lad os kun frejdigt forny den gamle Bekendelse: Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske.

Dansk Samraad som kompetent Organ for den sønderjyske Danskhed.

Paa et Møde i Dansk Samraad i Aabenraa den 3. Avgust blev der taget en betydningsfuld Beslutning.

Formanden meddelte, før man gik over til Dagsordenen, at der var indgaaet en Henvendelse fra Arbejderbevægelsens sønderjyske Landsforening om at blive repræsenteret i Samraadet. Henvendelsen blev imødekommet.

Formanden rejste derefter Spørgsmaalet om Dansk Samraads Competence. Vi hævder, at den tyske Regerings Memorandum af 9. April sikrer Danmarks territoriale Integritet og politiske Uafhængighed. Men det er en kendt Sag, at ledende Mænd inden for det tysk-nazistiske Mindretal hellere ser Grænsespørgsmaalet rullet op i Dag end i Morgen. Med slige Muligheder for Øje vilde det være godt, om der fandtes en Kreds af Mænd i Grænselandet, der kunde tage Stilling til opdukkende Spørgsmaal. Han kunde ikke se, at der kunde tilvejebringes et sønderjysk Organ med større Competence end Dansk Samraad. Det havde en alsidig Sammensætning. Gennem de sønderjyske Rigdagsmænd, af hvilke flere var Medlemmer af Det udenrigspolitiske Nævn, havde det den bedste Forbindelse med Regering og Rigsdag og god Adgang til at være orienteret om de Problemer, der trængte sig paa. Han vilde paa Udvalgets Vegne foreslaa, at Dansk Samraad konstituerede sig som det Organ, der havde Adkomst til under de nuværende alvorlige Tilstande at optræde for den sønderjyske Danskhed, hvor det maatte være tiltrængt.

Gaardejer H. Andersen, Kongsbjerg, der efter Direktør Hammerichs Død havde afløst denne som Formand for de Danske Samfund, fandt Tanken rigtig. Han ønskede det mest intime Samarbejde med Samraadet og henstillede, at Dansk Samraad udvidedes med de seks Amtsformænd inden for Danske Samfund, der vilde blive valgt, saa snart Nordslesvig var færdigorganiseret.

Formanden fandt ikke, der kunde indvendes noget herimod.

Landstingsmand Jepsen Christensen havde ingen Betænkelighed ved at give Samraadet den omtalte Myndighed. I givet Fald maatte dog de sønderjyske Rigdagsmænd kunne handle

paa Dansk Samraads Vegne. Der kan blive Tale om en hurtig Udvikling, saa Samraadet ikke kan naa at blive sammenkaldt.

Efter tilsluttende Udtalelser af Redaktør Niels Hansen, Aabenraa, Overportør Alfr. Kristensen, M. Gram og Frede Nielsen, fastslog Formanden, at det fremsatte Forslag var vedtaget, og at Meddelelse herom efter Ønske vilde blive tilstillet Statsministeren.

Formanden indledede derefter en Forhandling om den politiske Situation, som den forelaa efter Regeringens Omdannelse den 8. Juli og den af den nye Udenrigsminister Erik Scavenius udsendte Erklæring om de store tyske Sejre, der havde slaet Verden med Forbavselse, samt Nødvendigheden af, at Danmark fandt sin Plads inden for den evropæiske Nyordning under Tysklands Ledelse. Han redegjorde endvidere for de danske Nazisters stadig mere aggressive Indstilling og Bondepartiets og L. S.-Bevægelsens Alliance med Nazisterne.

Under den paafølgende Drøftelse blev der fra flere Sider rettet en kraftig Appel til P. Nielsen, Refsø, om at gøre sin Indflydelse gældende inden for Bondepartiet og L. S., saa de ikke helt blev Brikker i Nazisternes Hænder.

I Henhold til Mødets Beslutning blev der senere afsendt følgende Skrivelse:

Haderslev, den 15. Avgust 1940.

Hr. Statsminister Stauning.

Forud for sidste Folketingsvalg samledes paa Initiativ af Bagermester Th. Petersen, Tønder, de sønderjyske Rigsdagsmænd for de parlamentariske Partier, Formændene for de samme Partier i den sønderjyske Storkreds, Formændene for de store nationale Foreninger og endelig de politiske Redaktører ved den sønderjyske Presse til et Møde i Aabenraa, hvor man blev enig om at iværksætte et Samarbejde til Varetagelse af den danske Fællesfront i de sønderjyske Landsdele.

Til Bestyrelse valgtes Bagermester Th. Petersen, Tønder, Redaktør Frede Nielsen, Sønderborg, og A. Svensson (Formand). Sammenslutningen, der senere fik Navnet »Dansk Samraad«, bestaar altsaa af c. 30 Personer, repræsenterende alle Partier, de antiparlamentariske ikke medregnede, saaledes som hoslagte Liste udviser, og de nationale Foreninger, som er repræsenterede, er: Sprogforeningen, Sønderjysk

Skoleforening, Grænseforeningen, Landeværnet, Det unge Grænseværn, Grænseomraadets danske Samfund og endelig Arbejderbevægelsens sønderjyske Landsforening. Grænseomraadets danske Samfund vil nu inden længe være udvidet til at omfatte hele Nordslesvig, en Foranstaltning, der er iværksat med Henblik paa de ekstraordinære Forhold, og naar denne Organisation er fuldendt, vil antagelig 6 Amtsførmænd for Danske Samfund tiltræde Dansk Samraad, der da vil omfatte op imod 40 Personer fra alle Egne af Landsdelen.

Paa et Møde i Dansk Samraad den 3. August vedtoges det nu, ligeledes med Henblik paa de ekstraordinære Forhold, at konstituere Dansk Samraad som det Organ, der har Mandat til i givet Fald at optræde som Talerør for Danskheden i de sønderjyske Landsdele. Vi var enige om, at det var nødvendigt at være forberedt ogsaa paa denne Maade, og at et mere alsidigt sammensat og kompetent Organ kan ikke fremskaffes. Dertil kommer, at det igennem Rigsdagsmændene, af hvilke flere er Medlemmer af Det udenrigspolitiske Nævn, altid vil have den bedste Adgang til at være rigtigt orienteret, saa der derigennem foreligger en Garanti for, at vi ikke kommer ved Siden af i det, vi foretager os. Der kan ogsaa tænkes de Tilfælde, hvor Dansk Samraad, som det er sket hidtil, vil raadføre sig med Repræsentanter for bestemte Institutioner eller enkelte Personer. Jeg kan her nævne, at vi forud for sidste Valg havde en orienterende Forhandling med Politimester Agersted, Aabenraa, som Repræsentant for Politiajudanten, om, hvorledes man bedst skulde forebygge Forstyrrelse af Valgmøderne.

Paa Mødet den 3. August blev det endvidere vedtaget, at jeg skulde give Statsministeren Meddelelse om den tagne Beslutning. Jeg veed ikke, hvorvidt Statsministeren vil finde det formaalstjenligt at lade Meddelelsen gaa videre til de øvrige Medlemmer af Ministeriet. Men jeg tror, det er et almindeligt Ønske, at specielt Udenrigsministeren faar Kendskab hertil.

Med venlig Hilsen

Deres ærbødige

A. Svensson.

Minister-Møder.

Den 22. September var der indbudt til Møde i Dansk Samraad i Aabenraa, hvor Handelsminister Christmas Møller vilde give en orienterende Oversigt: Danmark under Besættelsen med efterfølgende Spørgetime. Ministeren havde henstillet, at de sønderjyske Amtmænd blev indbudt, og Amtmand Thomsen

som Politiadjutant, at ogsaa Politimestrene blev det. Disse Ønsker var efterkommet.

Handelsministeren, der anmodede om ikke at blive refereret, gav en indgaaende Fremstilling af den øjeblikkelige Situation og sluttede: Vi gaar ikke med til noget vedrørende Landets Fremtid paa den anden Side Krigen.

I Spørgetimen deltog Landstingsmand Jepsen Christensen, Folketingsmand J. P. Nielsen, Proprietær Clausen, Olufskær (den sønderjyske Rentelettelse burde bibeholdes), Gaardejer Refslund Poulsen, Bovlund, Folketingsmand Petersen, Røj (advarede imod at reducere Besætningerne for meget) og Landstingsmand Alfr. Kristensen. Thorv. Petersen anmodede indtrængende om, at Foraarsvalgene til de kommunale Raad maatte blive udsat, da det under de nuværende Omstændigheder vilde blive svært for Grænseegnene at tage dem. Naar man mindedes, hvad der fra tysk-nazistisk Side var præsteret forud for Folketingsvalget i Fjor, kunde man nu, da Landet var besat, befrygte alt muligt. Modstanden mod Valg var ogsaa længere nordpaa meget stærk. Paa Formandens Spørgsmaal, om dette var Forsamlingens Anskuelse, blev der svaret bekræftende.

Paa et Møde den 14. Oktober redegjorde Formanden for Aarsagen til Mødets Indkaldelse, den efterhaanden yderst voldsomme Kampagne under Rubrikken „Unsere Stimme“ i „Nord-schleswigsche Zeitung“, hvor der uafbrudt blev rettet de groveste Angreb mod navngivne Personer, danske Institutioner i Grænselandet lagt for Had osv. Visse Kredse inden for den danske Befolkning svarede igen underhaanden, bl. andet ved at udbrede en Smædevisse om den tyske Værnemagt, som det tyske Organ paastod var bleven sunget ved Kongefesten for nylig. Han mente ikke, det var helt ufarligt. Ledende tyske Nazister ønskede intet hellere, end at Modsætningerne skærpedes, saa der kunde blive Lejlighed til at gribe ind. Formanden vilde gerne vide, om der var Anledning for Samraadet til offentligt

at stemple den tyske Kampagne som værende i Modstrid med den Holdning, Besættelsesmagten officielt bekendte sig til.

Statsadvokat Fischer, Sønderborg, og Politimester Agersted, der var særlig indbudt, fordi de havde nær Føling med det Spørgsmaal, der var fremme, mente heller ikke, at de nævnte Foreteelser var ufarlige. Der var mange tyske Soldater, som læste det tyske Blad, og den næstkommanderende inden for Mindretallet, Overløjtnant P. Larsen, havde sendt Politiet et Brev, hvori han hævdede, at han som Følge af Stemningen inden for den danske Befolkning ikke mere kunde holde sine Folk i Tømme.

Landstingsmand Jepsen Christensen tog ikke Sagen saa alvorligt. Pressen var mere paavirket, end Befolkningen var det. Redaktør Kamphøener: Den tyske udenrigspolitiske Linje er, at der ingen Grænseflytning skal foretages. Men Dyrnlæge Møller har gentagende forsøgt at bryde Linjen.

Efter endnu en Række Udtalelser sluttede Mødet med, at man lod Sagen bero indtil videre.

Til Aarets sidste Møde i Dansk Samraad den 8. December i Aabenraa var indbudt Indenrigsminister Knud Kristensen. Formanden meddelte, at Udvalget havde tænkt sig med Henblik paa de kommunale Valg at indvarsle til et nyt Møde først i Januar, hvor man kunde tales ved om, hvad Dansk Samraad og Danske Samfund skulde foretage sig forud for Valgene, ligesom det kunde være nyttigt ved samme Lejlighed at medindbyde de forskellige Borgmestre samt Formændene for Sogneraadforeningerne i de forskellige Amter.

Ministeren fremhævede, at Regering og Rigsdag ikke maatte forhandle sin Forhandlingsret bort, og det, man fik ud af eventuelle Forhandlinger, maatte ikke række ud over den Tid, Krigen varer. Naar Tyskerne greb ind i Administrationen, maatte man overveje, hvorvidt man kunde give efter i det mindre for at holde paa det større. For de kommunale Valg talte, at

det var vigtigt at holde paa de Funktioner, der tilkommer os. Imod, at der kunde opstaa Uroligheder. Til syvende og sidst var kommunale Valg i saa Henseende dog mindre farlige end de politiske.

Der taltes for eller imod Valg af Folketingsmand J. P. Nielsen, der var glad for at høre, at en Tilrettelæggelse af Valgearbejdet var planlagt, Bibliotekar Jak. Petersen, Redaktør N. Hansen, H. Jepsen Christensen, Gaardejer Simon From, Fjellstrup, Frede Nielsen, H. Andersen, Kongsbjerg, Folketingsmand Jørgen Gram, Højskoleforstander H. Lund, Rødding, cand. mag. Troels Fink og Thorv. Petersen.

Til sidst fremkom J. P. Nielsen med en Redegørelse for den Støtte, der var ydet de smaatillede af Sønderjysk Hjælpefond, en Aktion, der havde sin Betydning som Modvægt over for tyske Penge. Formanden takkede for det anerkendelsesværdige Arbejde, der her var udført.

1941.

Dansk Samraad træder frem for Offentligheden.

De første Møder i 1941 var optaget af Forberedelser til de kommunale Valg.

Paa Mødet den 6. Januar i Aabenraa oplyste Formanden, at der havde været indbudt en Del kommunale Repræsentanter. Disse Indbydelser var i sidste Øjeblik bleven annulleret, fordi det viste sig, at der var nogle iblandt, som ikke egnede sig til at deltage i fortrolige Forhandlinger af den Art, Dansk Samraad gav Adgang til. I Steden var efter Anmodning herom indbudt Formændene for de Danske Samfund i Købstæderne.

Man maatte ved de forestaaende Valg, fortsatte Formanden, have Opmærksomheden henvendt ikke alene paa det tysk-nazistiske Mindretal, men ogsaa paa de danske Nazister. Da lokale og personlige Interesser spillede langt mere ind ved de kommunale Valg end ved de politiske, maatte man søge at faa

fastlagt nogle fælles Retningslinjer, samtidig med at der blev givet det største Spillerum lokalt set. Hertil kunde Bestemmelsen om Listeforbund hjælpe. Spørgsmaalet Fællesliste eller Særliste burde vi ikke blande os i. Spørgsmaalet om Listeforbund mellem Fælleslister og Særlister eller mellem lutter Særlister var derimod af nationalpolitisk Betydning, idet ingen dansk Stemme maatte blive spildt. Det springende Punkt var, hvorledes vi skulde forholde os over for L. S., der stod splittet i en nationalt ansvarsbevidst Fløj og en nazistvenlig Fløj, samt Bondepartiet, der var gaaget ud af den danske Fællesfront. Det rigtige maatte være at faa et Samarbejde i Gang med de gode L. S.-Folk, saa de ikke blev borte for os.

Cand. mag. Troels Fink fortalte om det Arbejde, der allerede var paabegyndt fra de Danske Samfund. Der maatte foretages en omhyggelig Gennemgang af Valglisterne, Skatterestancerne maatte undersøges fra Sogn til Sogn, saa der kunde ydes Hjælp, hvor det var nødvendigt, og ved Kandidatopstillingen maatte der ses paa, at man fik nationalt paalidelige Folk frem. Men ogsaa han holdt paa, at vi burde have Føling med de gode L. S.-er. Før Valget kunde han tænke sig en Propaganda-Uge fra 23. Februar til 1. Marts, som maatte refereres omhyggeligt i Dagspressen.

Der fandt en lang Drøftelse Sted, og det vedtoges at indkalde til et nyt Møde i Begyndelsen af Februar.

I Mødet den 3. Febr. vedtoges en Udtalelse fra Dansk Samraad med Medlemmernes Navne under forud for de kommunale Valg, tiltraadt af fem kvindelige Medlemmer af de politiske Partier og syv Medlemmer af den nationale Fløj af L. S.

Der forelaa dernæst fra Justitsministeriet gennem Politiajudanten for de sønderjyske Landsdele en Henvendelse om ikke som sædvanlig at afholde Møder i Grænselandet paa Afstemningsdagen, ligesom det henstilledes at undlade at flage. Da Ministeriet nødigt vilde udstede et Forbud, anmodedes om at efterkomme Henvendelsen frivilligt. Der var inden for Sam-

raadet Enighed om at undgaa, at der blev udstedt Forbud. Hvis det var Regeringens Opfattelse, at Dagen burde hengaa i Stilhed, ønskedes der en bestemt Henstilling fra Myndighederne, som Danske Samfund saa erklærede sig rede til underhaanden at bringe videre.

Til Slut gav Redaktør L. P. Christensen, Flensborg, et Referat fra syd for Grænsen og Formanden en Skildring af den politiske Situation, som den havde udviklet sig siden sidst.

Den 12. Februar offentliggjordes derefter i de sønderjyske Dagblade nedenstaaende:

HENVENDELSE TIL DEN SØNDERJYSKE BEFOLKNING.

Dansk Samraad har paa et Møde i Aabenraa den 3. Februar vedtaget at udsende følgende:

Blandt de Problemer, som optager Sindene i Øjeblikket, er de kommunale Valg. Med Henblik paa disse Valg henstiller vi, at der i størst mulig Udstrækning tilstræbes dansk Sammenhold saavel ved Byraadsvalg og Sogneraadvalg som ved Amtsraadsvalg i de sønderjyske Landsdele. Idet vi gaar ud fra, at det maa overlades til det lokale Initiativ, hvorvidt man finder det formaalstjenligt at opstille Fælleslister eller Enkeltlister, opfordrer vi indtrængende til, at samtlige danske Lister, politiske og upolitiske, gaar i Listeforbund med hinanden, saa ingen dansk Stemme spildes.

Vi forventer, at hver valgberettiget dansk Mand og Kvinde i Grænselandet møder frem paa Valgdagen og afgiver sin Stemme paa danske Valglisters.

<i>Erik Appel,</i> Folketingsmand.	<i>J. Gram,</i> Folketingsmand.
<i>H. Hinrichsen,</i> Folketingsmand.	<i>J. Høyer,</i> Landstingsmand.
<i>H. Jepsen Christensen,</i> Landstingsmand.	<i>Alfr. Kristensen,</i> Landstingsmand.
<i>P. Mortensen,</i> Folketingsmand.	<i>Jørg. Møller,</i> Landstingsmand.
<i>J. P. Nielsen,</i> Folketingsmand.	<i>Jørgen Otsen,</i> Landstingsmand.
<i>P. Petersen-Røj,</i> Folketingsmand.	<i>M. Schaumann,</i> Landstingsmand.

<i>A. Svensson,</i> Folketingsmand.	<i>H. Andersen,</i> Gaardejer, Kongsbjerg.
<i>Oluf Pedersen,</i> Sekretær, Aabenraa.	<i>J. Lorentzen,</i> Domæneforp., Rønhave.
<i>P. Marcussen,</i> Lærer, Graasten.	<i>Jak. Petersen,</i> Bibliotekar, Aabenraa.
<i>L. Clausen,</i> Gaardejer, Olufskær.	<i>M. Gram,</i> Gaardejer, Københoved.
<i>Th. Lindhard,</i> Amtslandinspektør, Haderslev.	<i>Chr. Petersen,</i> Mejeriejer, Tønder.
<i>Th. Petersen,</i> Bagermester, Tønder.	<i>Bjørn Hanssen,</i> Redaktør, Aabenraa.
<i>N. Hansen,</i> Redaktør, Aabenraa.	<i>M. Kamphøven,</i> Redaktør, Aabenraa.
<i>Kai E. Larsen,</i> Redaktør, Sønderborg.	<i>C. Lorentzen,</i> Redaktør, Haderslev.
<i>Frede Nielsen,</i> Redaktør, Sønderborg.	<i>N. J. Nielsen,</i> Redaktør, Haderslev.
<i>Troels Fink,</i> cand. mag., Aabenraa.	<i>Simon From,</i> Gaardejer, Fjelstrup.
<i>Svend A. Hanssen,</i> Gaardejer, Nørremølle.	<i>Hans Jessen,</i> Købmand, Nørre Hostrup.
<i>Hans Lund,</i> Forstander, Rødding.	<i>N. P. Nielsen,</i> Præst, Højer.
<i>Chr. Thygesen-Petersen,</i> Købmand, Døstrup.	

Ovenstaaende Udtalelse tiltrædes af:

<i>Fru Misse Grau Hansen,</i> Pøl.	<i>Fru Rinne Huhle,</i> Sønderborg.
<i>Fru Ragnhild Lagoni,</i> Sønder Sejerslev.	<i>Fru Marie Thomsen,</i> Haderslev.
<i>Fru Anna Ølgaard,</i> Aabenraa.	<i>H. Petersen,</i> Gaardejer, Gram.
<i>P. Agertoft,</i> Gaardejer, Varnæs.	<i>J. Koock,</i> Gaardejer, Elholm.
<i>H. N. Christensen,</i> Gaardejer, Klovtoft.	<i>Chr. Schmidt,</i> Gaardejer, Dybbøløsten.
<i>Cl. N. Clausen,</i> Gaardejer, Svanstrup.	<i>N. Skrumsager,</i> Gaardejer, Visby Hedegaard.

Da det var første Gang, Dansk Samraad traadte frem for Offentligheden, mens Samraadet ellers havde ført en stiltfærdig Tilværelse, er det af en vis Interesse at se de Kommentarer, Pressen ofrede paa Tilkendegivelsen.

»Dannevirke« skriver i en ledende Artikel, at saa vidt det kan skønne, vil Befolkningen gerne efterkomme sin Valgpligt. Valgets Formaal, at skaffe de bedste og dygtigste Mænd og Kvinder ind i det kommunale Styre, maa naturligvis ikke overses. Men den Opgave skal og vil blive løst i Fordragelighedens Aand, den, der gives Udtryk for i Henvendelsen fra Dansk Samraad. Bladet slutter: »Dansk Samraad arbejder, som det ses, fuldkommen i den Aand, hvori de Danske Samfund er opbygget. Naturligvis. Det er Sagen og ikke Partier eller Personer, det drejer sig om. Herom har der fra første Færd været absolut Enighed. Og Enighed giver baade Styrke og Fasthed, Ro og Sikkerhed, Tillid og Tryghed.«

»Hjemdal« henviser til, ligeledes i en ledende Artikel, at Dansk Samraad har virket i mere end to Aar »og har i dette Tidsrum stærkt bidraget til den Sammensvejsning af alle Danske i Grænselandet, som Forholdene kræver.« Bladet fortsætter:

»Naar der nu kaldes paa alle Danske i Anledning af de forestaaende Valg til Byraad, Sogneraad og Amtsråd, er det kun naturligt, at Dansk Samraad træder frem for Offentligheden. Mange Kredse af Befolkningen har maaske ikke vidst, at dette Organ for Danskheden eksisterede, og har maaske frygtet, at det nødvendige Arbejde forud for Valgene vilde blive for splittet og planløst. Denne Frygt er ugrundet. Der er Plan og Ledelse over det danske Valgarbejde. Men selv den bedste Ledelse kan ikke føre til Resultater, hvis Menigmand svigter. Derfor kalder Dansk Samraad paa alle ansvarsbevidste danske Kvinder og Mænd.«

»Jydske Tidende« omtaler Dansk Samraads Tilblivelse og tilføjer:

»Der er hermed skabt en stærk og alsidig Repræsentation for den samlede Danskhed i Grænselandet, og naar denne Repræsentation nu henvender sig til den danske Grænsebefolkning med Henstilling om, at der ved de forestaaende Byraadsvalg og Sogneraadvalg som ved Amtsrådsvalgene tilstræbes dansk Sammenhold i den størst mulige Udstrækning, ligesom der indtrængende opfordres til, at hver valgberettiget dansk Mand og Kvinde møder frem paa Valgdagen og afgiver sin Stemme paa danske Valglistor, saa er vi overbevist om, at denne Henvendelse ogsaa vil finde den fornødne Sangbund. Hvorledes man lokalt agter at ordne sig, om med Fælleslister eller Enkeltlister, politiske eller upolitiske Lister, blander Samraadet sig ikke i. Hvad

det kommer an paa, er, at alle danske Lister gaar i Listeforbund med hinanden, saa ingen dansk Stemme spildes.«

Og endelig betegner »Sønderjyllands Social-Demokrat« i en ledende Artikel Dansk Samraad som en meget betydningsfuld Institution inden for den sønderjyske Danskhed. »Raadet tør betegnes som den mest kompetente Repræsentation for Danskheden i Grænselandet.« Det hedder endvidere:

»Vor nationale Modpart har været svært emsig i lange Tider, og en og anden har maaske spurgt sig selv, om Danskheden nu stod med den tilbørlige Samling heroverfor. Det vil ses, at der intet er i Vejen i saa Henseende. Vi har mere intim Føling med hinanden end nogen Sinde før, og det faste, rolige Samarbejde spænder over alle danske Kredse. Nu har, som man vil se andetsteds i Bladet, Dansk Samraad udsendt en Appel til alle Danske. Den er stilsfærdig, men den siger alligevel alt, hvad der behøver at siges. Den kalder paa Pligtfølelsen hos hver eneste dansk Kvinde og Mand med Hensyn til Stemmeafgivning ved de kommunale Valg. Den kalder Mand af Huse. Den opfordrer indtrængende til et Samarbejde mellem alle danske Kandidat-Lister. Vi understreger denne Appel.«

Ogsaa det tysk-nazistiske Organ i Aabenraa, „Nordschl. Zeitung“, bringer en redaktionel Artikel. Det er nærmest for-bavset over den danske Fællesfront, der her er traadt for Dagen: „Om dette Kollegium har man hidindtil ikke hørt noget.“ Videre bemærker Bladet:

„Naar man tager de enkelte Medlemmer af Dansk Samraad i Øjesyn, saa ligger de alle med Hensyn til Verdensanskuelse paa een Linje, hvad enten de nu tilhører det konservative Parti, Venstre eller Social-Demokratiet, eller de deltager i Grænsearbejdet eller det nordiske Arbejde. Der gaar en fælles Linje fra A. Svensson over P. Marcussen, Frede Nielsen, Troels Fink og Bjørn Hanssen til Grænsepræsten N. P. Nielsen i Højer. Naar man derimod vilde spørge de enkelte, der har undertegnet dette Opraab, om deres kommunalpolitiske og almenpolitiske Anskuelser, saa vilde der sandsynligvis ikke blive meget tilbage af den udadtil tilkendegivne Enighed. Den fælles verdensanskuelige Linje for alle disse Mænd er jo ogsaa kun den, at de er *imod* den tyske Folkegruppe og *imod* den danske National-Socialisme og *imod* den nye Tid i det hele taget. For saa vidt

kan man vel sige, at i Dansk Samraad har de Kræfter fundet sammen, der vel vender sig mod det ny, men ikke formaar at anvise nogen gangbar Vej ind i Fremtiden. De repræsenterer den gamle parlamentariske Idé, som allerede har lidt Skibbrud i vor Tids Storme. Om Dansk Samraad under disse Perspektiver — paa langt Sigt — kan gøre sig Haab om Resultater, forekommer os tvivlsomt.“

Faa Dage senere, den 15. Februar, udsendtes gennem Ritzaus Bureau en Meddelelse om, at „paa Grund af den skærpede Krigssituation, der kan ventes til Foraaret“, maatte de kommunale Valg udskydes et Aar, og den 19. Febr. fremsatte Indenrigsministeren med samme Motivering et dertil sigtende Lovforslag paa Rigsdagen. Den skærpede Krigssituation blev Krigen mellem Nazi-Tyskland og Sovjet-Rusland. Det Arbejde, der havde været udført med de forventede Valg for Øje, havde for en overfladisk Betragtning været forgæves. Men det havde styrket den danske Fællesfront i Grænselandet yderligere. Og Befolkningen havde faaet en Følelse af, at Samraadet var paa Post over for, hvad der maatte komme.

Den danske Presse under Besættelsen.

Paa et Møde i Samraadet den 15. Juli 1941 var det den danske Presses Holdning under Besættelsen, der stod til Behandling. Formanden oplæste et Brev fra Pastor Nielsen, Højer, der havde anket over, at Pressen var unevtral og tyskpræget.

Nu var det naturligvis let, fortsatte Formanden, for enhver Avislæser at sidde hjemme i sin Stue og være utilfreds med det ene og det andet i Bladenes Spalter. Men de færreste havde noget Kendskab til de overordentlig vanskelige Forhold, hvorunder Pressen arbejdede, og de kunde heller ikke vide noget om, hvor kraftigt Pressens Mænd søgte at holde igen over for det Pres, de var udsat for. Taleren gav et udførligt Referat af de Møder, der netop i den senere Tid havde været afholdt dels mellem tyske og dels mellem danske Myndigheder paa

den ene Side og Pressens Mænd paa den anden, og hvor man, selvsagt ud fra forskelligartede Forudsætninger, var trængt stærkt ind paa Pressen for at formaa den til en mindre anti-tysk Indstilling. Karakteristisk var Sammenkomsten mellem den tyske Presseattaché Meissner og Repræsentanter for Pressen den 25. April, hvor især Landstingsmand Stein fremkom med et værdigt og virkningsfuldt Svar paa de tyske Beskyldninger. Den 9. Juni havde Pressen været kaldt op i Udenrigsministeriet, hvor bl. andet Udenrigsminister Scavenius og den nye Gesandt i Berlin, Minister Mohr, havde opfordret Pressen til at medvirke til en Afspænding mellem Befolkningen og den tyske Værnemagt, da vi ellers kunde komme ud for at faa tysk Politi og tyske Domstole ind i Landet. Den 21. Juni havde Statsminister Stauning talt ved et Redaktørmøde og understreget Situationens Alvor. Den 22. Juni udbrød Krigen mellem Tyskland og Sovjet-Rusland, og dermed var vi stillet over for nye Vanskeligheder. Den 25. Juni saa Regeringen sig nødsaget til at udsende en Erklæring om, at Forbindelsen mellem Danmark og Sovjet-Unionen var bleven afbrudt, og i Hælene paa denne Erklæring fulgte endelig Agitationen for Frikorps Danmark og Regiment Nordland, altsaa for frivillig Deltagelse i Krigen mod Rusland. Vi maa, sluttede Formanden, lade meget, der er ubehageligt for os, maaske ogsaa krænkende og ydmygende, passere og se at bevare vort frie Sind endda.

Mange havde derefter Ordet. Pastor Nielsen vilde have, at Pressen skulde gøre Indsigelse mod de danske Frikorps. Redaktør N. Hansen mente, at Pressen indtil nu havde røgtet sin Opgave vel, og Red. Nielsen, der takkede Formanden for hans Redegørelse for Pressens Stilling, hævdede, at Pressen gennemgaaende var mere nationalt præget end tidligere.

Formanden udtalte endnu om Udenrigsminister Scavenius, at han kunde være irriterende kynisk. Men man maatte ikke glemme, at han ogsaa kunde være højst affejende over for Tyskerne. Vedrørende S. K. („Schleswigsche Kameradschaft“),

hvis udfordrende Optræden efterhaanden vakte Opsigt, lovede han at tale med Justitsminister Thune Jacobsen, naar han kom til København igen.

S. K.-Bevægelsen bliver bremset.

Et Kapitel for sig under Besættelsen udgør for de sønderjyske Landsdele S. K.-Bevægelsen, en bevæbnet Organisation inden for det tysk-nazistiske Mindretal. Herom samlede Mødet i Dansk Samraad den 30. Septbr. 1941 sig, til hvilket ogsaa var indbudt Amtmand Thomsen som sønderjysk Politiajudant og de sønderjyske Politimestre.

Men først kom det, foranlediget af en Henvendelse til Formanden fra P. Nielsen, Refsø, til en Drøftelse om den nye Rentelettelseslov og de Spørgsmaal, der meldte sig ved Lovens Gennemførelse, specielt for de af Tørken haardt ramte Landmænd paa Højderyggen. Amtmand Thomsen oplyste, at der i nær Fremtid skulde finde en Forhandling Sted mellem Hypoteklaanefonden og Rentelettelsesudvalget, og det henstilledes til Amtmanden at bede Hypoteklaanefonden foreslaa Rentelettelsesudvalget, at Formændene for de sønderjyske Akkord- og Laanekasseudvalg blev medindbudt.

Formandens Orientering angaaende S. K.-Bevægelsen formede sig som en Gennemgang af de Henvendelser og Forhandlinger, der havde fundet Sted i Sagen. Da det var trukket ud med Københavnsrejsen, havde han først i Brev af 10. Avgust henvendt sig skriftligt til Justitsministeren og skildret, hvorledes S. K. udviste stadig større Aktivitet samt tiltog sig Rettigheder over for de lokale Myndigheder, som daarligt kunde tolereres, hvis Respekt for Lov og Orden skulde opretholdes, og han opfordrede Ministeren, som han vidste havde indhentet Indberetninger fra de paagældende Myndigheder, til at gøre den tyske Besættelsesmagt opmærksom paa Problemet og om muligt faa de nuværende uholdbare Tilstande afhjulpet.

Sønderborg S. K. paa Viktoriafart 25. 7. 1941.

Da han gik ud fra, at den nye Justitsminister endnu var ukendt med sønderjyske Forhold, og at det derfor maaske var rigtigt ogsaa at faa Sagen frem for et bredere Forum, havde han senere rettet Henvendelse om at faa den behandlet i Det udenrigspolitiske Nævn, som han selv var Medlem af. Dette skete, og til et Møde i Nævnet den 21. Avgust mødte for Regeringen Udenrigsminister Scavenius og undtagelsesvis Statsminister Stauning, mens Justitsministeren fandt, at her kunde Udenrigsministeren bedst tage Affære indtil videre.

Formanden havde i Nævnet givet en udførlig Fremstilling af hele S. K.-Bevægelsen og den Udvikling, den var inde i. Gennem et Indlæg i „Nordschl. Zeitung“ havde man faaet at vide, at enhver værneduelig Mand skulde indkaldes. Aarsagen var ligetil: „Den national-socialistiske tyske Folkegruppe har erkendt sin Forpligtelse over for Hjemstavn, Befolkningen og Historien. Vi maa ud fra vor Ansvarfølelse forbeholde os alle Rettigheder til til enhver Tid at træde kæmpende i Skranken

for vor Hjemstavn.“ Endvidere: „Vor Hjemstavn skal marchere. Maalet er bekendt.“ Dyrlæge Møller havde erklæret, at man maatte komme saa vidt, „at alle Folkefæller kan eftervise en etaarig aktiv Tjenestetid inden for S. K.“, Landsretssagfører Clausen, Haderslev, der hidtil havde været Fører for S. K., var bleven afløst af Overløjtnant Larsen, Skovby, og der arbejdedes med Skydning, Sanitetstjeneste, Oprettelse af Rytterenheder m. m. Ved et Førerkursus i Tinglev havde der været hejst en sort Fane, og der havde været talt om S. K. som Elitetrop, Aktivistgruppe og Stormkolonne. I et Referat fra et Møde for Kredsstorm-Førere i Aabenraa hed det afsluttende: „Med Henblik paa Hvervningen kunde der allerede meddeles gode Begyndelses-Resultater. S. K. er i Færd med at gøre sig gældende overalt i Nordslesvig. Vore Mænd synes at have forstaaet Tidens Tegn. Der gives intet tilbage mere, og ingen vil svigte. Folket til Gevær! („Volk ans Gewehr!“)“ Dertil kom, at S. K.-Bevægelsen, der i alt Fald kunde antages at være paa et Tusind Medlemmer eller flere, med stor Frimodighed optraadte som en Stat i Staten og glatvæk overtraadte Forbudene mod at bære Uniform, foranstalte Optog og Demonstrationer samt være i Besiddelse af Skydevaaben.

Det kunde ikke undre, at alt dette afstedkom adskillig Uro og megen Modvilje blandt den sønderjyske Befolkning. Der var maaske nok en Del Teater med i Spillet. Men man kunde paa den anden Side ikke helt se bort fra den Mulighed, at Overløjtnant Larsen og hans S. K.-ere i en given Situation kunde foretage en desperat Handling, som kunde drage vidtrækkende Følger efter sig. Ogsaa af den Grund var det tiltrængt, at Bevægelsen blev hindret i at fortsætte, som den havde begyndt.

Formanden havde til sidst forelagt Det udenrigspolitiske Nævn nogle Numre af „Nordschl. Zeitung“ med Fotografier af S. K.-Kolonner, der var bleven studeret med megen Interesse af Nævnets Medlemmer.

Skønt Det udenrigspolitiske Nævns Forhandlinger var fortrolige, troede Formanden i dette Tilfælde og inden for denne Kreds at kunne videreføre Referatet.

Efter at Formanden havde sluttet sit Indlæg i Nævnet, rejste Udenrigsminister Scavenius sig og svarede, at han havde henvendt sig til de tyske Myndigheder, og det tyske Gesandtskab var gaaet ind paa at henstille til Mindretallet, at det sidst indvarslede Førerkursus i Tinglev den 17. Avgust blev afløst. Udenrigsministeren redegjorde for det tyske Synspunkt, som de tyske Myndigheder lagde stor Vægt paa at faa anerkendt, og hvorefter Mindretallet i det Stykke skulde kunne gøre Krav paa en Særstilling. Skydeøvelserne kom vi vel nok ud over, idet Mindretallet kunde blive ligestillet med de danske Skytteforeninger. Anderledes med Uniformsforbudet, hvor det krævedes, at Mindretallet blev ligestillet med tilsvarende Formationer i Tyskland.

Hertil havde Formanden indvendt, at de danske Forhandlere stærkt burde fremholde, at vi fra første Færd havde indrømmet det tyske Mindretal den fulde folkelige Frihed. Men der maatte være en Grænse, nemlig den, som Statens Suverænitets, dens Love og Anordninger af sig selv frembyder. Vi kunde ikke have Tilstande, selv under Besættelsen, hvor Mindretallet stillede egne militært prægede Formationer paa Benene, eller hvor det nægtede at efterkomme de Bestemmelser, som Landets egne Borgere maatte indordne sig under.

Dertil svarede Udenrigsministeren, at herom var vi enige.

Formanden var derefter i Nævnet bleven støttet af forhenværende Justitsminister Steincke, Landstingsmand Jørgen Møller, forhenværende Justitsminister Rytter og Nævnets Formand, H. Rasmussen, der erklærede, at Nævnet vilde følge denne Sag med den Opmærksomhed, den fortjente.

I Begyndelsen af September havde Formanden igen været i København og havde da haft en Samtale med Justitsministe-

ren, der havde forelagt ham et Referat af de første dansk-tyske Forhandlinger i Sagen. Han havde herigennem faaet det Indtryk, at det danske Standpunkt var bleven hævdet med megen Fasthed, men sendte dog senere paa Dagen Ministeren følgende Skrivelse:

København, den 3. September 1941.

Hr. Justitsminister.

Idet jeg takker for Samtalen i Dag og for Laan af Referat fra Mødet den 25. Avgust, vil jeg gerne til det foreliggende Referat gøre følgende foreløbige Bemærkninger:

1. Det er givet, at S. K.-Bevægelsen indtil det allersidste af de ledende inden for det tyske Mindretal samt af Mindretallets Presse har været set under Synsvinklen: Formationer, der tog Sigte paa de lokale Forhold. Alle Udtalelser, der er fremsat, gaar i den Retning. Først i Overløjtnant Larsens Interview i »Nordschl. Zeitung«, der maa betegnes som et Indlæg i de stedfindende Forhandlinger, tales der om Uddannelse af Mindretallets unge med Felttoget i Rusland for Øje.

2. Det kan dernæst fremhæves, at S. K.-Paaklædningen ikke alene maa betegnes som Uniform i Lovens Forstand, men at ogsaa Mindretallet selv betragter Paaklædningen som Uniform. I »Nordschl. Zeitung« for 30. Avgust 1941 forefindes saaledes en Bekendtgørelse »S. K., Sturm Sonderburg, Sturm dien st«, hvori det hedder: »Erscheinen in vorschriftsmässigem appelfähigem Dien stan zug.« I en lokal Notits under Sønderborg i samme Nr. af Bladet gentages den udstedte Befaling, og den appelmæssige »Dien stan zug« kendetegnes yderligere ved Ordene: »weisses Hemd, schwarze Hose« (hvid Skjorte, sorte Benklæder).

3. Det maa endelig anføres, at hverken Regering, Rigsdag eller Administration nogen Sinde har tænkt sig Muligheden af, at vor Mindretals-Lovgivning skulde omfatte Bestræbelser, som ligger uden for det egentlige nationale, altsaa kulturelle og aandelige Omraade. Den tyske Mindretals-Lovgivning for det danske Mindretal syd for Grænsen er ligeledes begrænset til det kulturelle og aandelige Omraade, og de tyske Myndigheder vil sikkert ikke kunne forestille sig et dansk Mindretal, der under Parolen »Volk ans Gewehr!« opretter militært prægede Formationer, som ikke vil indordne sig under de for den samlede Befolkning gældende Love og politimæssige Anordninger. Hvis Mindretallets Krav i saa Henseende skal imødekommes, sprænges den ogsaa af ledende tyske National-Socialister gentagende anerkendte danske Mindretalsordning, en Udvikling, der vil vække berettiget Op-

sigt, skabe unødigt Spænding i Grænselandet og dermed modvirke det fælles dansk-tyske Ønske om Ro og Orden under Besættelsen.

Deres ærbødige

A. Svensson.

Saa vidt Formanden vidste, havde der fundet nye Forhandlinger Sted i København den 16. Septbr., hvori havde deltaget den tyske Gesandt v. Renthe Fink, den overordnede for Politi- og Retsspørgsmaal Kanstein med flere. Man havde herunder fra tysk Side været inde paa Tanken om at suspendere Uniformsforbudet for enkelte Dage. Men hertil havde Justitsministeren bemærket, at man vel kunde have kødløse, men ikke lovløse Dage. Forhandlingerne blev fortsat.

Amtmand Thomsen supplerede over for Samraadet den givne Fremstilling og udtalte, at Forhandlingerne laa meget haardt.

Efter en kortere Drøftelse fremkom H. Andersen, Kongsbjerg, med en Beretning om Danske Samfunds Arbejde. Redaktør Frede Nielsen berørte Spørgsmaalet om Fritidshjem for den danske Ungdom og H. Andersen Overflytningen af Børn fra danske til tyske Skoler. Behandlingen af begge disse Spørgsmaal blev udsat til et senere Møde, som Undervisningsminister Jørgen Jørgensen vilde være med til.

I Fortsættelse af S. K.-Referatet kan her indføjes, at efter lange og trange Forhandlinger i København og Berlin kunde Justitsministeriet omsider den 3. November udsende følgende Meddelelse:

Vedkommende danske Politimyndigheder har efter Ansøgning meddelt de i Sønderjylland under Organisationen »Schleswigsche Kameradschaft« staaende Foreninger Tilladelse til at holde Forenings-skydning paa indendørs og udendørs Kortdistancebaner. Disse Tilladelser er i Overensstemmelse med de gældende Forskrifter om Brug af Skydevaaben blevet givet paa de samme Betingelser, som er stillet ved Meddelelsen af Skydetilladelsen til Skytteforeninger under Overbestyrelsen for De danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger og Dansk Skytte-Union.

Samtidig er der truffet en Ordning, hvorefter Medlemmer af »Schleswigsche Kameradschaft« ved udendørs Sammenkomster (det vil sige ved Skydning paa Skydebaner og ved Terrænspøvelser) kan benytte en til Formaalet egnet Sportspaaklædning.

Justitsministeriet har endvidere efter fra kompetent Side at have modtaget nærmere Oplysninger om »Schleswigsche Kameradschaft's« Organisation og Formaal stillet »Schleswigsche Kameradschaft« i Udsigt, at der paa enkelte tyske Festdage efter Ansøgning vil kunne meddeles Organisationens Afdelinger Dispensation fra Forbudet mod at bære Uniform og mod at gaa i Optog.

Ledelsen af »Schleswigsche Kameradschaft« vil drage Omsorg for, at Organisationens Afdelinger vil respektere de gældende Bestemmelser om Optog i Overensstemmelse med de af Myndighederne givne Anvisninger.

Af den tyske Folkekalender for Nordslesvig fremgik senere, at denne Ordning, der formelt var lemfældigt affattet, men i Virkeligheden begrænsede S. K.s Bevægelsesfrihed ret kraftigt, havde vakt meget bitre Følelser inden for Mindretallet. Den danske Befolkning blev beskyldt for at have iværksat „en vild Forfølgelseskampagne“. Men ved et Møde i Aabenraa i Begyndelsen af Oktober maatte Dyrslæge Møller over for den tyske Gesandt fremsætte nogle Udtalelser, hvorefter „S. K. afgiver det Løfte, at den fortsat vil opfylde sin Pligt inden for den fællespolitiske Ramme, der fremgaar af Rigets Politik, og inden for de Grænser, der er afstukket for dens Arbejde“.

S. K.-Bevægelsens Rolle var faktisk dermed udspillet.

Det sønderjyske Skolevæsen under Besættelsen.

Alligevel maatte Formanden under et Møde i Dansk Samraad den 9. November gøre opmærksom paa, at der ikke, som mange mente, var foretaget et dansk Tilbagetog i Sagen. Tværtimod, S. K. var bleven bremset paa alle Omraader.

I Sommer havde Politiet været magtesløst over for S. K.-Bevægelsen, nu var S. K. bragt ind under de gældende Bestemmelser. Ganske vist kunde der gives Dispensation paa visse „tyske Dage“. Men der var til Gengæld megen Forstaaelse

for hos de overordnede danske Myndigheder, hvis vi ved given Lejlighed ogsaa viste vor Styrke udadtil. Og selv om der er den Hage ved det, at vi helst skal undgaa alt, hvad der kan minde om Versailles-Traktaten, Afstemningsdag, Genforeningsdag og Vaabenstilstands dag, saa kan der vel findes andre „danske Dage“, som vi kan benytte os af. Kongens Fødselsdag er en af dem. Vi har desuden tidligere haft Ungdomsdage, og Militærmusikken vil stille sig velvilligt til at musicere, hvor det ønskes. Formanden anmodede Idrætsinspektøren og Dansk-nordisk Ungdomsforbund om at overveje, hvor de kunde sætte ind.

Under en Række tilknyttende Bemærkninger sluttede Undervisningsminister Jørgen Jørgensen sig til det allerede fremførte. Den trufne Overenskomst viste, at uden om de danske Myndigheder kom S. K.-erne ikke mere.

I Anledning af, at Undervisningsministeren vilde tale om det sønderjyske Skolevæsen før og under Besættelsen, var særlig indbudt Amtmændene som Formænd for Amtsskole-direktionerne, Amtsskolekonsulenterne, Rektorerne ved de sønderjyske Statsskoler, Forstanderne ved de sønderjyske Statsseminarier samt Idrætsinspektør Braae Hansen. Desuden havde Hovedbestyrelsen for Dansk-nordisk Ungdomsforbund, der holdt Møde paa „Folkehjem“ samtidig, anmodet om at maatte overvære Mødet.

Af Undervisningsministerens Foredrag skal her gengives et af de mest aktuelle Afsnit.

Ved Udgangen af 1930, Tiaaret for Genforeningen, var der i alt 24.182 skolepligtige Børn i de sønderjyske Landsdele med 20.866 i danske Skoler og 3.316 i tyske eller 86,3 Procent i danske Skoler og 13,7 i tyske. Paa dette Standpunkt stod Skolerne omtrent, da det nye Styre i Tyskland begyndte 1933. Ved Udgangen af Aaret 1932 var Tallene 26.134 Børn, hvoraf 22.410 i danske Skoler og 3.724 i tyske, ved Udgangen af 1933: 26.784 Børn med 22.783 i danske Skoler og 4.001 i tyske eller 85,7

Procent danskunderviste mod 14,3 Procent tyskunderviste. I 1934 er Tallene 26.683 Børn med 22.508 i danske Skoler og 4.175 i tyske. Procenttallet er nu 84,3 mod 15,7.

Hermed kulminerer foreløbig det tyske Fremstød, og der viser sig aarlig en jævn, paaviselig Tilbagegang i Procenttallet af tyskunderviste Børn. I 1935: 14,9, 1936: 14,7, 1937: 14,0, 1938: 13,8, 1939: 13,5. Besættelsesaaet 1940 viser en lille Opgang: 13,7 og slutter med et samlet Antal Børn paa 23.127, hvoraf 19.967 i danske Skoler og 3.160 i tyske.

Efter Besættelsen kommer der saa en Forskydning i Skoleindmeldelserne i Skoleaaet 1941. Det endelige Tal foreligger ikke. Men det er meddelt af Skoledirektionerne, at i alt skal 402 Børn være overflyttet fra danske til tyske Skoler. Tallet paa Børn i danske Skoler skulde derefter være gaaet ned til c. 19.500, mens Tallet paa tyskunderviste Børn var steget til c. 3.500, saa der herefter skulde være 84,8 Procent af Børnene i danske Skoler og 15,2 i tyske*). Denne Overflytning kunde næppe kaldes foruroligende. Det var bemærkelsesværdigt, hvor lavt Tallet paa tyskunderviste Børn laa de første Aar efter Genforeningen, da alle, for hvem Spørgsmaalet ikke var af afgørende Betydning, hurtigt var svinget over til den Part, der i Øjeblikket gav de bedste Chancer. Man ser dernæst, hvorledes dette rettede sig, og at Forholdet derefter med smaa Svingninger laa fast fra Aar til Aar. Det samme Fænomen ser vi nu igen. Alle de, der har set en Fordel i at sende Børnene i danske Skoler, men for hvem Spørgsmaalet ikke er af dybere Betydning, besinder sig for Tiden paa, om ikke Fordelene ligger modsat. Det overflyttede Antal Børn er dog ikke større, end at det skolemæssige Tal svarer nogenlunde

*) Ifølge »Meddelelser om Folkeskolen, Ungdomsundervisningen og Læreruddannelsen«, udgivet paa Undervisningsministeriets Foranstaltning, var Tallene for 1941: 84,7 Procent danskunderviste Børn og 15,3 Procent tyskunderviste, 1942: 85,0 og 15,0, 1943: 85,2 og 14,8 og 1944: 85,4 og 14,6, altsaa trods Besættelsen stadig nedadgaende for de tyskunderviste. I Kapitulationsaaet 1945 ændredes Stillingen ekstraordinært, idet der af de 3387 Børn, som med Udgangen af 1944 gik i tyske Skoler, i alt blev overmeldt 1578 Børn til danske Skoler.

til det Stemmetal, der ved sidste Folketingsvalg kunde præsteres fra tysk Side, 15,9 Procent.

Ministeren gav til Slut en Oversigt over de Bevillinger, der var gennemført til Støtte for det sønderjyske Skolevæsen, især til Nybygninger og Skolemateriel.

Bibliotekar Jakob Petersen talte om de sønderjyske Forsamlingshuse og Gymnastiksale. I 27 Sogne havde man ingen Mødelokaler, saa det kulturelle Arbejde og Ungdomsarbejdet der var temmelig hjemløst. Der manglede ogsaa mange Steder Idrætspladser, Badeindretninger osv. Den mindre stabile Del af Befolkningen vakler. Kunde der ikke ydes noget større Tilskud til dette Udsnit af det nationale Forsvar.

Ministeren svarede, at hvor det var paakrævet, maatte Pengene skaffes.

Flere havde Ordet. Landstingsmand Jepsen Christensen henviste til Seksmandsudvalget (de store nationale Foreninger), der ogsaa var rede til at støtte. Forstander H. Lund: Det af Jakob Petersen medbragte Kort virker i høj Grad tilskyndende. De Danske Samfund maa hjælpe med til at kalde paa det lokale Ansvar.

Danmarks Tiltrædelse af Antikomintern-Pagten.

Den 29. November 1941 var Dansk Samraad telegrafisk indkaldt til Møde i Aabenraa i Anledning af Danmarks Tiltrædelse af Antikomintern-Pagten. Der var desuden udsendt en Række særlige Indbydelser, til Amtmændene, Politiet, Rektorerne og Amtsskolekonsulenterne samt til Repræsentanter for Gejstligheden, Biskoppen og Provsterne. Disse sidste ud fra Meddelelser om, at den forhaandenværende Uro var særlig fremtrædende blandt Præsterne.

Naar de var indkaldt med saa kort Frist, sagde Formanden, laa det i selve Situationen. Det var jo en Kendsgerning, at de sidste Dages Begivenheder havde skabt megen Foruroligelse i

de sønderjyske Landsdele, og det maatte da være Bestyrelsen magtpaaliggende hurtigst muligt at meddele Befolkningen, hvad der var sket, hvorfor det var sket, og hvorledes man sagligt burde bedømme det. Formaalet var ikke denne Gang at føre interne Forhandlinger, men at give Oplysninger, som man saa haabede, enhver vilde give videre til de Kredse, vedkommende stod i Forbindelse med.

Komintern, fortsatte Formanden, betyder kommunistisk Internationale, hvis Formaal er at tilstræbe en Verdensunion af socialistiske Sovjet-Republikker og Proletariatets Verdensdiktatur. Antikomintern-Pagten var oprettet af Tyskland og Japan i 1936, senere tiltraadt af 4 Stater, blandt hvilke Italien, Spanien og Ungarn, samt nu af 7 nye Stater, blandt hvilke Finland og Danmark. Mange forvekslede Tremagtpagten mellem Tyskland, Italien og Japan med Antikomintern-Pagten. Men de to Pagter var vidt forskellige, den første en politisk og militær Pagt, den anden en ideologiskpræget Fællesfront mod Kommunismen.

Formanden gav en udførlig Skildring af, hvorledes Danmark trods megen Modstand inden for Regering og Rigsdag var bleven tvunget til at tiltræde under Trusel om, at hvis Danmark ikke gik med, vilde Tyskland ikke mere føle sig bundet ved Løfterne af 9. April om ikke at antaste Landets territoriale Integritet og politiske Uafhængighed. Hvad det kunde komme til at betyde for Grænsen af 1920, vilde formentlig ingen være i Tvivl om. Alle Rygter om, at Kongen var nedbrudt, at danske Soldater skulde afgaa til den russiske Front og andet mere, havde intet paa sig. Ingen Dansk skulde tage let paa det, der var foregaaet. Men Befolkningen maatte have Tillid til, at Konge, Regering og Rigsdag til enhver Tid gik til de nødvendige Overvejelser og Beslutninger med den dybeste Ansvarsfølelse. I dette Tilfælde havde man ikke set nogen Vej udenom, hvis der ikke skulde ske det, der var værre.

Landstingsmand Jepsen Christensen: De andre Lande, der er gaaet med, har følt sig lige saa meget under Tvang som vi. Kravet om dansk Militær vilde ogsaa Scavenius have sagt Nej til.

Provst Beyer: Den fremsatte Redegørelse havde ikke beroliget ham. Der var to Veje i en saadan Situation, den ene at redde vor Ære, den anden at hytte vort Skind. Mange vilde hellere have taget Skraldet nu. Jeg kan ikke hejse mit Flag mere.

Jepsen Christensen: Vi kan ikke knytte Begrebet vor Ære til Kommunismen.

Rektor Randrup: Vi skulde have taget Skraldet. Hvor er vort Lands Integritet henne?

Provst Høgsbro: Stod bag ved Provst Beyer. Ønskede ikke at staa i Læ ved at betale med vor Ære.

Lorentzen, Rønhave: Vilde ogsaa have taget Skraldet. Regering og Rigsdag maa holde Haanden over vor Ære.

Pastor Nielsen, Højer: Dette var tungere end 9. April. Er der ingen af vore Blade, der kræver nye Mænd i Regeringen, og som vil berede vort Folk til at gaa ind under Lidelsen.

H. Andersen, Kongsbjerg: Vilde ikke være med til at berolige Stemningen. Det var med den største Modvilje, han havde været Vidne til Skuespillet i Berlin.

Landstingsmand Alfr. Kristensen: Det havde været lettere at sige Nej og skyde Ansvarret fra sig. Men det har intet med Danmarks Ære at gøre. Hvis det kommer til at dreje sig om flere Aars Krig, naar vi det nok med det Skrald, man vilde have haft nu. Har De Herrer ingen Tillid til Regering og Rigsdag, saa sig kun til.

Provst Beyer: Jeg forstaar, at man er betænkelig ved at gaa ind under Lidelsen.

M. Gram: Vi maa indrette os saadan, at vi staar paa en god Fod med dem, vi sympatiserer med. Men det er bleven mig klart, at ogsaa andre maa kunne se, vi ikke er gaaet med frivilligt.

Amtsskolekonsulent Novrup: Det er ingen Bagatel at gaa ind under den Lidelse, der tales om. Jeg vil gerne støtte Rege- ring og Rigsdag.

Landstingsmand Jens Høyer: Vi kan ikke altid gaa efter Stemninger. Var vi ikke gaaet med, vilde det være bleven ordnet uden om Rigsdagen.

Alfr. Kristensen: Nu har vi et Medansvar, og det agter vi ikke at gaa fra.

Formanden henviste endnu en Gang til, at vi netop i Grænselandet havde al Aarsag til at tage roligt og sagligt paa det forefaldne. Og med dette Ordsките sluttede Samraadet sine Møder i det andet Besættelsesaar.

1942.

Forhandling om danske Optog ved særlige Lejligheder.

Den 9. Januar 1942 holdt Dansk Samraad Møde i Aabenraa for efter Anmodning fra Politiajudanten at faa tilvejebragt en Ordning af Spørgsmaalet om Tilladelser til danske Forenin- ger og Organisationer i de sønderjyske Landsdele til at for- anstalte Optog ved særlige Lejligheder.

Formanden lykønskede Dr. Troels Fink med Udnævnelsen til Lektor i Sønderjyllands Historie ved Aarhus Universitet. Paa Forespørgsel oplyste han, at et tysk Krav om Bevæbning af danske Handelsskibe var bleven afvist.

Amtmand Thomsen indledede derefter en Forhandling om det ovenfor angivne Emne. Spørgsmaalet var rejst af Direktør i Udenrigsministeriet Svenningsen og Departementschef Ejvind Larsen ved et Besøg i Aabenraa i November, og efter en Korrespondance med Justitsminister Thune Jacobsen havde denne henstillet, at Stemningen blev sonderet ved en Drøf- telse i Dansk Samraad. Talerens personlige Anskuelse var den, at efter at det gennem Overenskomsten vedrørende S. K.-

Bevægelsen var stillet det tyske Mindretal i Udsigt, at der vilde kunne gives Tilladelse til at foranstalte Optog paa visse Dage, og en saadan Tilladelse havde været givet den 9. 11. 1941, vilde det være urigtigt og tillige meget vanskeligt at nægte Tilladelse til danske Optog. Disse burde dog, ligesom de tyske, begrænses til nogle faa Dage om Aaret med særlig Anledning, og det skulde paases, at der ikke forefaldt Udæskninger af nogen Art. Det havde indtil nu vist sig, at der var handlet uensartet over for Ansøgninger i forskellige Politikredse, og dette maatte selvsagt undgaas.

Der udspandt sig en længere Drøftelse med for og imod. Formanden var overbevist om, at der var en Trang til Stede hos danske unge, som maatte imødekommes. Det gjaldt om at lede den ind i ordnede Baner. Idrætsinspektør Braae Hansen meddelte, at der have været planlagt en Spejdermarch gennem Haderslevs Gader, men Politiet havde ikke givet Tilladelse. I Sønderborg var en lignende Foranstaltning bleven tilladt. Dr. Troels Fink og Redaktør Frede Nielsen anbefalede. Red. Nielsen, Haderslev: Vi skal ikke frivilligt gaa med Sørgeflor. Vore Myndigheder tør ingenting, siges der. Lad os vise Danebrog, hvor vi kan. Han fremsatte Ønsket om, at man ved Haderslev Bys 650 Aars Jubilæum i Aar kunde give Idrætsforeningerne Lov til at marchere gennem Gaderne. Amtslandinspektør Lindhard, Haderslev: Lad os ikke spærre Ungdommen inde. Men vi skal holde os til det, vi plejer at have. Lærer Jørgensen, Genner: Alle Ungdomsledere i Aabenraa Amt vil være glade, hvis der kan gives Tilladelse. Stævner med Optog er et naturligt Led i vort Arbejde. P. Marcussen: Hvis Tilladelse kan gives, gaar Dansk-Nordisk Ungdomsforbund med. J. Lorentzen, Rønhave, var imod Fastelavnsforestillingen. Jakob Petersen: Det i November i Fjor tilladte S. K.-Optog har ikke svaret til de tyske Forventninger. Folketingsmand J. Gram, Overlærer Skovmand, Løgumkloster, og Gaardejer Juhl, Brandrup, var imod.

Efter Mødets Slutning afsendte Amtmand Thomsen i sin Egenskab af Politiajudant en Skrivelse, dateret 9. Januar, til Justitsministeriet, hvori det hedder:

»Paa et i Dag paa »Folkehjem« i Aabenraa afholdt Samraads-Møde, hvori efter særlig Indbydelse deltog Statsadvokaten, de sønderjyske Politimestre, Rektorerne ved de sønderjyske Statsskoler, Amtsskolekonsulenterne og Formændene fra de sønderjyske Ungdoms- og Idrætsorganisationer, kom det til en indgaaende Drøftelse af

- 1) hvorvidt det i det hele er ønskeligt, at der gives danske Foreninger i de sønderjyske Landsdele Tilladelse til at foranstalte Optog, samt
- 2) hvilke Retningslinier der eventuelt vilde være at følge ved Udfærdigelse af saadanne Tilladelser.

ad 1) Der fremførtes fra forskellig Side Betæneligheder ved i det hele taget at tillade danske Optog. Danske Optog vilde, befrygtede man, animere Tyskerne til at stille videregaaende Krav. Under de nuværende Forhold var det mest værdigt at være saa tilbageholdende som muligt.

Disse Synspunkter blev der dog taget stærkt Afstand fra specielt fra Kredse, der har med Ungdomsidrætten at gøre, og bl. a. med den Begrundelse, at naar Trangen var til Stede, gjaldt det om at lede den ind i ordnede Baner. En Prøveafstemning viste, at der var 29 Stemmer for at søge opnaaet Tilladelse til danske Optog ved særlige Lejligheder, medens kun 5 stemte derimod. Statsadvokaten, Politimestrene og Politiajudanten deltog ikke i Afstemningen.

ad 2) Der var Enighed om, at det vilde være det bedste kun at meddele Tilladelse til Optog, hvor det kunde anses for en naturlig Foranstaltning, f. Eks. i Forbindelse med Idrætsstævner, Spejderparader, Skolestævner og lignende, og hvor der ved tilsvarende Lejligheder forud for Besættelsen var foranstaltet Optog.

Antallet af Tilladelser skulde selvfølgelig holdes inden for en passende Grænse, og det maatte blive de vedkommende Organisationers Sag at sørge for, at eventuelle Optog blev lagt saaledes til Rette, at de kunde forløbe paa en værdig Maade, og at enhver Udæskning af nationale og politiske Modstandere blev undgaaet.

Jeg tillader mig sluttelig at meddele, at jeg tror, at Drøftelsen paa Samraadsmødet i Dag har skabt Forstaaelse i vide Kredse for, at der kun i begrænset Omfang, og kun hvor Anledningen er aabenbart fyldestgørende, kan ventes meddelt Dispensation fra det gældende Forbud.«

„Jeg er Dansker.“

En Henvendelse fra Udenrigsministeriet var Foranledning til det næste Møde i Samraadet den 23. Marts, hvortil var særlig indbudt Kredsformændene for de lokale danske Ungdomsforeninger.

Under første Punkt paa Dagsordenen: Orientering, kunde Formanden meddele, at under et Møde i Det udenrigspolitiske Nævn i sidste Halvdel af Februar var ogsaa de Forhandlinger kommen paa Tale, som var bleven ført for at faa de Forskudsbeløb begrænset, der af de tyske Myndigheder anvendtes her i Landet til kirkelige og kulturelle Formaal, og af hvilke øjensynligt en betydelig Del var gaaet til det tysk-nazistiske Mindretal i de sønderjyske Landsdele. Det var lykkedes at faa Beløbet nedsat.

Vedrørende Hovedemnet var Formanden den 12. Marts bleven bedt om at komme op i Udenrigsministeriet, hvor Direktør Svenningsen havde anmodet Dansk Samraad om at være Ministeriet behjælpeligt med at søge fortsat Opførelse af Cl. Clausens Skuespil „Jeg er Dansker“ ved Dilettantforestillinger i sønderjyske Foreninger undgaaet. Det paagældende Stykke, der litterært maatte siges at ligge paa det beskedneste Niveau, var udpræget tysk fjendtligt, og dets Skildring af de tysksindede, der optræder i Skuespillet, tillægger dem udelukkende Motiver af laveste Art, bortset fra dem, der i Løbet af faa Dage omvender sig og fra da af fremtræder som overmaade sympatiske. Direktøren for Udenrigsministeriet fandt, at Stykket var et lidet egnet Middel i Brydningskampen mellem Dansk og Tysk, og da det tyske Gesandtskab allerede havde begyndt at røre paa sig, og man havde Besværligheder nok i Forvejen, vilde man om muligt udbede sig Samraadets Assistance i Sagen.

Formanden havde ikke noget Kendskab til Stykket. Men han havde set Folketingsmand Erik Appel tage Afstand fra det i Pressen, og fra Lærer P. Marcussen, der var forhindret i at være til Stede, havde han modtaget et Brev, hvori Marcussen

oplyste, at han havde læst det i Manuskript i sin Tid, men maatte tage Afstand fra det, fordi det ikke gav et sandfærdigt Billede af Forholdene i Grænselandet, og at han havde advaret imod at lade det udgive eller opføre.

Det viste sig hurtigt, at ingen vilde have med Stykket at gøre. Det stempledtes fra alle Sider som lidet værdifuldt, og ingen af de tilstedeværende Kredsformænd for Ungdomsforeningerne ønskede Stykket opført. Formanden kunde som Følge deraf give Direktør Svenningsen Meddelelse om, at det sikkert vilde have sit Forblivende ved de ganske faa Opførelser, der hidtil havde været igangsat.

Et Mellemspil.

I et Møde i Dansk Samraad den 20. April i Aabenraa gav Formanden, som det efterhaanden var bleven Sædvane, først en kort Orientering om den politiske Situation og nævnte herunder, at der vilde blive sat en større Aktion i Gang over hele Landet for at underrette Befolkningen om det farlige i at genere de danske frivillige, der deltager i Kampene paa Østfronten. Der havde været afholdt et Møde her i Aabenraa, hvor Kontorchef Hansen fra Udenrigsministeriet drøftede Sagen med Amtmænd og Politimestre, og det var Meningen, at der skulde afholdes Sammenkomster i alle Politikredse, hvortil der vilde blive indbudt indflydelsesrige Personer som Medlemmer af de kommunale Raad, Præster, Lærere osv., repræsenterende de forskellige Kredse af Befolkningen. Det var Tanken paa disse Møder at oplæse en Meddelelse fra Regeringen, som Formanden forlods vilde gøre Samraadets Medlemmer bekendt med. Sagen var imidlertid bleven udsat for de sønderjyske Landsdele, da der var fremkommen Forslag om, at der forinden skulde finde en Sammenkomst Sted med de sønderjyske Rigsdagsmænd, Dette var sket i Udenrigsministeriet, og samtlige sønderjyske Rigsdagsmænd havde lovet at medvirke ved Møderne, for saa vidt de blev anmodet om det.

Kontorchef Eskelund, Udenrigsministeriets Pressebureau, der Dagen i Forvejen havde talt i den sønderjyske Journalistforening, gav derefter en længere Redegørelse for Pressebureauets Virksomhed, der gik ud paa at varetage danske Interesser, saa vidt det var gørligt. Man havde taget Sønderjydernes Kamp under Fremmedherredømmet til Mønster.

Formanden takkede for det instruktive Foredrag, og der fremkom under den paafølgende Drøftelse en Række kritiske Bemærkninger, baade med Henblik paa den bebudede Regeringserklæring og Pressebureauets Virksomhed.

M. Gram bad Kontorchef Eskelund tage en Hilsen med til Udenrigsministeriet, at vi ikke altid følte os rolige ved, hvad der foretoges for at værne om dansk Selvstændighed. Landstingsmand Jepsen Christensen var utilfreds med de paatænkte Møder. Takt og Tone skulde overholdes, men det var vi tilstrækkeligt øvede i hernede. Kaj Munks Fremgangsmaade var han en Modstander af. Jak. Petersen: Vi opfører os roligt og værdigt. Det er Tyskerne, der fortsætter med deres ganske usømmelige Angreb i „Nordschl. Zeitung“. Lorentzen, Rønhave: At holde Møder som planlagt er at ville give Befolkningen Mundkurv paa. Landstingsmand J. Otsen protesterede imod den Slags Udtryk. Vi skulde ikke letsindigt sætte overstyr, hvad vi nu havde værnet om i to Aar.

Kontorchef Eskelund havde mange Gange henvendt sig til det tyske Gesandtskab med Klager over „Nordschl. Zeitung“, og i Perioder havde det virket. Vi gør vor Gerning som danske Mænd, og vi, der maa bære dens svære Belastning, skulde ikke gerne møde Tvivl og Mistænkeliggørelse fra vore Landsmænd. Det kan være svært nok endda. Han takkede, fordi han havde haft Lejlighed til inden for Samraadet at redegøre for det Arbejde, Pressebureauet udførte, og de Retningslinjer, man fulgte.

Sidste Punkt paa Dagsordenen var en Henvendelse fra Danske Samfunds Hovedbestyrelse. Formanden havde modtaget følgende:

Kirkebakken 7, Aabenraa, 10. 1. 1942.

Kære Hr. Folketingsmand Svensson.

Først vil jeg gerne sige Dem tak for Deres venlige lykønskning til overtagelsen af lektoratet i Aarhus.

Hans Andersen har bedt mig sende Dem en afskrift af en vedtagelse paa Danske Samfunds Hovedbestyrelsesmøde om ønsker m. h. t. Dansk Samraad. Vedtagelsen har følgende ordlyd:

»Danske Samfunds Hovedbestyrelse er enig om

at ønske alle Danske Samfunds byformænd repræsenteret i Dansk Samraad,

at der til Dansk Samraads almindelige møder ikke indbydes gæster, der ikke hører til den aftalte kreds, som Dansk Samraad bestaar af,

at Danske Samfunds repræsentanter i Dansk Samraad, hvor det drejer sig om at give udtryk for befolkningens stilling, ikke udtaler sig paa Danske Samfunds vegne, før sagen har været drøftet af Danske Samfunds hovedbestyrelse.«

Hvad det første punkt angaar, vil det i praksis sige, at det kun drejer sig om formændene fra Tønder og Aabenraa, idet formændene fra Haderslev og Sønderborg allerede paa anden maade er repræsenteret.

Med venlig hilsen

Deres ærbødige

Troels Fink.

Hertil havde Formanden, efter at Bestyrelsen havde behandlet Henvendelsen, svaret:

Haderslev, den 12. Jan. 1942.

Kære Dr. Troels Fink.

Idet jeg takker for Skrivelse af 10. ds., skal jeg paa Dansk Samraads Bestyrelses Vegne svare, at vi ikke mener at kunne tage de af Danske Samfunds Hovedbestyrelse fremsatte Ønsker til Følge.

Vi er af den Opfattelse, at de Danske Samfund i Forvejen er smukt repræsenteret i Samraadet ved Formand og seks Amtsformænd, og vi kan ikke se andet, end at den hidtil anvendte Arbejdsmaade har været til stor Gavn for den danske Sag i vort Grænseland. Vi haaber, at vi ogsaa herefter maa kunne bevare det gode Sammenhold, som Tiden kræver af os.

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

A. Svensson.

Derefter modtog Formanden fra Sekretæren for Danske Samfund, Redaktør Kai Edvard Larsen, nedenstaaende:

Sønderborg, den 21. 3. 1942.

Hr. Folketingsmand, Redaktør A. Svensson.

Formand for Dansk Samraad,

Haderslev.

De sønderjyske Danske Samfund har paa et Hovedbestyrelsesmøde i Dag behandlet Spørgsmaalet om vor Repræsentation i Dansk Samraad. I Anledning af, at De i Skrivelse af 12. 1. 42 har afvist vor Anmodning om at tage Formændene for de Danske Samfund i de fire Købstæder med i Dansk Samraad, ønsker man at understrege, at De sønderjyske danske Samfund anser vor Anmodning for rimelig og saaledes ikke kan føle sig tilfreds med Deres Afvisning.

Ved nærværende beder vi Dem derfor høfligst optage Spørgsmaalet paa Dagsordenen for det næste Samraadmøde, hvortil der maatte blive indbudt, for at Afgørelsen kan blive truffet paa Baggrund af en almindelig Drøftelse.

Ærbødigst

DE SØNDERJYDSKE DANSKE SAMFUND.

P. B. V.

Kai Edv. Larsen.

Formanden uddybede det Svar, Bestyrelsen havde givet. Med Hensyn til den ønskede Mer-Repræsentation vidste Bestyrelsen, at hvis Danske Samfund fik flere Medlemmer i Samraadet, vilde ogsaa andre Organisationer melde sig, og Apparatet vilde da blive større end rimeligt. Han kunde kun gentage, at de Danske Samfund var saa smukt repræsenteret inden for Samraadet, at det skulle kunne virke tilfredsstillende. Men Bestyrelsen havde ikke noget imod at indbyde ogsaa Byformændene, hvor der maatte foreligge særlige Grunde til det.

Til Punkt 2 var at bemærke, at Bestyrelsen ikke kunde indse det berettigede i, at Danske Samfunds Hovedbestyrelse blandede sig i Samraadets Forretningsgang. Formanden gav paa den givne Foranledning en Oversigt over Dansk Samraads Virksomhed i de Aar, der var gaaet, og spurgte, om nogen vilde benægte det gavnlige i, at Undervisningsministeren fik Lejlighed til en Meningsudveksling under fortrolige Former ogsaa med fremtrædende Skolemænd fra hele Nordslesvig, naar han var kommen herved for at tale om sønderjysk Skolevæsen under Besættelsen, eller at de overordnede Repræsentanter

for Politiet blev indbudt, naar det drejede sig om Foranstaltninger, som Politiet havde med at gøre, eller Repræsentanter for Ungdomsarbejdet, naar det gjaldt at lodde Stemningen med Hensyn til Idrætsoptog og lignende. Mødet efter Danmarks Tiltrædelse af Antikomintern-Pagten var noget for sig. I en Tid, hvor mange Mennesker naturnødvendigt var henvist til at leve af Rygter, fordi Radio og Presse var afskaaret fra at give fyldestgørende Besked, og naar Sindene efter den førnævnte Tiltrædelse var opskræmt, kunde det næppe være uanbragt at indbyde en Kreds af fremstaaende Tjenestemænd af alle Kategorier, der igen havde en Mængde andre Tjenestemænd omkring sig, til en saglig Orientering om, hvad der var hændt, og hvorfor Regering og Rigsdag var naaet til den Stilling, de havde indtaget.

Indholdet af Punkt 3 var det for Bestyrelsen ugørligt at akceptere alene af den Grund, at en saadan Vedtagelse vilde spalte Dansk Samraad i Fraktioner og derved modvirke, hvad der fra første Færd havde været Hensigten med det, at samle hen over de forskellige Partiskel og andre Skillelinjer. Men den vilde ogsaa gøre Arbejdet i Samraadet praktisk talt umuligt. Naar Forholdet skulde være det, at først blev en Sag forelagt i Dansk Samraad, derefter skulde den forhandles i Danske Samfunds Hovedbestyrelse og til Slut forelægges Samraadet igen, saa kunde enhver sige sig selv, at dermed vilde Samraadet være fuldstændig lammet. Danske Samfunds Repræsentanter maatte som alle andre tage Standpunkt som Medlemmer af Samraadet eller lade være. Anden Mulighed forelaa ikke.

H. Andersen mente, at Formanden havde overskredet sin Kompetence ved straks at afvise.

Formanden: Jeg har selvfølgelig i dette som i andre Tilfælde handlet i Overensstemmelse med de øvrige Medlemmer af Bestyrelsen. Den nuværende Ordning med Danske Samfunds Repræsentation i Samraadet har H. Andersen selv foreslaaet.

S. K. paa March gennem Graasten 29./11. 1942.

Frede Nielsen: Hvis der sker en Udvidelse som den ønskede, vil der ogsaa fra Arbejderne fremkomme Krav om en betydelig Mer-Repræsentation. Forstander H. Lund: For Danske Samfunds Vedkommende er Byernes Formænd bleven ligestillet med Amtsformændene. Men jeg tillægger ikke deres Repræsentation saa stor Vægt som H. Andersen. Hvis vi kunde gaa ud fra, at Byformændene indbydes, naar der er særlig Anledning til det, tror jeg, vi kan lægge Sagen ad acta og maaske drøfte den videre, naar Lejlighed gives.

Bevæget Efteraar.

Møderne i Dansk Samraad den 15. Septbr., 12. Oktober og 11. November 1942 var rene Informationsmøder. Det blev et bevæget Efteraar med Statsminister Staunings Død, Christmas Møllers Englandsrejse og den nye Statsminister Buhls Radio-tale mod Sabotage, senere Telegramkrisen (Kongens Svar paa

et Lykønskningstelegram fra Hitler) og Dannelsen af Ministeriet Scavenius.

Ved Indledningen til Mødet den 11. November fremsatte Formanden følgende Udtalelse:

Før vi gaar videre, vil jeg ganske kort minde om, at det i Dag er 100 Aar siden, P. Hiort Lorenzen talte Dansk i Slesvigs Stændersal og vedblev at tale Dansk. Det vilde føre for vidt her at komme ind paa denne historiske Bedrift. Men paa et Tidspunkt, da vore Blade ikke kan omtale Dagen og dens Betydning, og da en Repræsentation for Danskheden i vort Grænseland er samlet til Møde, vil vi rejse os og mindes hans Daad, idet jeg udtaler et: Ære være Hiort Lorenzens Minde.

Om Ministeriet Scavenius sagde Formanden mod Slutningen af sin Redegørelse:

En Mand, som opsøgte mig i København forleden, spurgte: Men glider vi ikke mere og mere? Jeg svarede: Selvfølgelig glider vi. Men der var kun to Veje at gaa, enten at vinde Tid eller at vove det store Styrt. Jeg har, bl. andet for at undgaa Muligheden af en Grænseflytning og sønderjysk Ungdoms Udskrivning til tysk Krigstjeneste, sluttet mig til dem, der valgte det første. Og lad os saa yde Ministeriet den Støtte, det har behov. Det bliver det sidste af den Art. Efter det kommer Syndfloden.

Den tilsluttende Drøftelse klang ud i, at Ministeriet havde faaet en bedre Sammensætning end ventet.

1943.

Foran nye Valg.

Den 22. Febr. 1943 holdt Dansk Samraad Møde paa „Folkeshjem“ i Aabenraa med Dagsorden: De paatænkte politiske og kommunale Valg:

Formanden gav først Meddelelse om en udarbejdet Oversigt over Ejendomshandeler i de sønderjyske Købstæder i de

sidste Aar, idet man havde ment at staa over for tyske planmæssige Opkøb af Beboelsesejendomme. Der var desuden bleven henvist til, at alene i Bov Sogn var der solgt 23 Huse til tysksindede. Der havde i den Forbindelse inden for de Danske Samfund været rejst det Spørgsmaal, hvorvidt det paa samme Maade, som det var Tilfældet med Landbrugsejendommene, skulde stemples som nationalt utilstedeligt at afhænde Beboelses-, respektive Forretningsejendomme til tysksindede med den Virkning, at en eventuel Sælger skulde ekskluderes af de Danske Samfund. I Erkendelse af, at Ejendomsforholdet med Hensyn til Beboelsesejendomme ikke havde samme Vægt som Ejendomsforholdet til Landejendomme, var man dog veget tilbage for at etablere en Kampfront for Byejendommenes Vedkommende.

Den udarbejdede Oversigt udviste, at der i Aabenraa og Sønderborg havde været Tab paa henholdsvis 7 og 11 Ejendomme i de sidste to Aar, mens der i Haderslev havde været Tab af een Ejendom. I Tønder var der i Løbet af det sidste Aar ingen Forskydninger sket.

Den tyske Overvægt i Købstæderne skyldtes formentlig navnlig den forøgede Købeevne, som store Krigsfortjenester havde givet de tyske næringsdrivende, der som Medlemmer af „Deutsche Berufsgruppen Nordschleswig“ havde faaet overdraget store Arbejder og Leveringer til Besættelsesmagten. Da danske Kapitalejere derhos i betydeligt Omfang havde søgt Anbringelse for deres Penge i Nørrejylland og paa Øerne, antagelig fordi Ejendomspriserne i de sønderjyske Landsdele som Følge af Inflationsfrygt var skruet stærkt op, var det forklarligt, at Tyskerne havde kunnet vinde frem.

Vedrørende Salgene i Bov Sogn forelaa der dette, at en hel Del Ejendomme var solgt af danske Tjenestemænd, der efter Genforeningen havde faaet bygget til høje Priser og nu saa en Chance for at komme af med den trykkende Gæld. Køberne var Vognmænd og Personer, der havde Arbejde umiddelbart

paa den anden Side Grænsen, saakaldte „Grenzgänger“. Disse var fortrinsvis tysksindede, da danske Arbejdere almindeligvis fik Arbejde anvist længere borte. De mange Salg af Beboelsesjendomme i Bov Sogn havde medført en Forøgelse af Børnetallet i Sognets tyske Skoler paa c. 30. At danske Tjenestemænd paa den Maade bidrog til at forøge Børnetallet i et Grænsesogns tyske Skoler, tog sig mindre godt ud.

Formanden nævnte dernæst, at der havde fundet Flagning Sted hist og her den 10. Febr., og at dette var bleven indberettet til det tyske Gesandtskab i København. Naar det i sin Tid fra de danske Myndigheder var bleven henstillet at undlade Flagning, skyldtes dette som før fremført, at den tyske Gesandt havde henvendt sig til den danske Regering og meddelt, at man i Berlin ikke vilde forstaa, hvis vi benyttede 10. Februar eller 15. Juni til at demonstrere, at her stod Versailles-Traktaten endnu ved Magt, og at det følgelig vilde være i dansk Interesse at undlade Flagning, saa længe Krigen og Besættelsen stod paa. Men for øvrigt var det heller ikke tiltalende, at nogle flagede og andre ikke. Skulde der flages, som der var rig Anledning til det paa Kongens Fødselsdag, saa skulde det ogsaa tage sig ud af noget.

Hovedpunktet paa Dagsordenen var de politiske og kommunale Valg. Regeringen havde for nogen Tid siden meddelt den tyske Rigsbefuldmægtigede Dr. Best, at man agtede at afholde Valg til Folketing og Landsting saavel som kommunalt, og det kunde ventes, at Valg blev udskrevet. Amtsfuldmægtig Caspersen, Aabenraa, havde imidlertid opdaget, at Tilflytterlisterne ikke var bleven ført à jour i det forløbne Aar. Det drejede sig om mange danske Vælgere, i Aabenraa om c. 150, i Sønderborg om c. 300 osv. Heroverfor var der fra Indenrigsministeriet indgaaet Meddelelse om, at det var for sent nu at bringe dette Forhold i Orden, mens man dog samtidig meddelte, at Regeringen agtede at udskrive Valg paa Grundlag af de nye Valgsteder, hvorefter Stemmerne var reddet for denne Gang.

Formanden vilde alligevel foreslaa, at der blev udpeget et Par Mænd til at forhandle med Indenrigsministeren. Blandt andet var den foreskrevne Orienteringspligt over for Vælgere, der havde forandret Bopæl, ikke bleven overholdt. I øvrigt maatte vi arbejde hen til, naar Valg var udskrevet, at opnaa samme gode Valgdeltagelse og samme gode danske Stemmetal som sidst. Et Nyvalg nu burde under ingen Omstændigheder falde daarligere ud i den sønderjyske Storkreds end i 1939, snarest bedre.

Under den efterfølgende Forhandling blev Formanden og Landstingsmand Jepsen Christensen udpeget til at forhandle med Indenrigsministeren. Sidstnævnte vidste, at der for Øjeblikket fandtes 240 Nordslesvigere, der havde forsømt i Aarene 1918—20 at faa deres Statsborgerforhold bragt i Orden, og nogle af dem eller deres Børn modtog nu Indkaldelse til tysk Militærtjeneste.

Mindretallet gennemtvinger ved Hjælp af Besættelsesmagten et tysk Kontor i København.

Mødet i Dansk Samraad den 8. Febr., i hvilket der i Betragtning af de forestaaende Valg deltog en Række særligt indbudte, samlede sig i Hovedsagen om det nyoprettede Kontor for det tysk-nazistiske Mindretal under Statsministeriet og en Henvendelse fra Samraadet til den sønderjyske Befolkning om at møde talstærkt frem ved Rigsdagsvalgene.

Angaaende det tyske Kontor aflagde Formanden nedenstaaende Beretning:

Den 23. Februar Aften fik jeg fra god Kilde Meddelelse om, at Ledelsen for det tyske Mindretal havde erklæret, at det ikke ønskede at deltage i det forestaaende Valg. Dels opholdt mange af dets Medlemmer sig for Tiden uden for Landets Grænser, og dels fandt man, at det var Krigens Fornødenheder, der nu stod i Forgrunden, hvorfor man heller ikke agtede at spille sine Kræfter paa en Valgkamp. Men naar man ikke som hidtil kunde

faa valgt et Medlem af Rigsdagen, maatte man insistere paa, at der blev fundet en anden Form, hvorunder Mindretallet kunde blive repræsenteret over for Regeringen og de forskellige Ministerier, og jeg kunde kun efter de Oplysninger, som var tilgaaet mig, forstaa det saadan, at der forelaa et Forslag om at faa oprettet et tysk Kontor, muligvis i Forbindelse med Statsministeriet, der saa skulde varetage de tyske Anliggender derinde.

Straks næste Dag anmodede jeg Direktør Svenningsen i Udenrigsministeriet om en Samtale, hvorunder jeg gjorde gældende, at noget saadant maatte synes meget betænkeligt, at det vilde være et Brud med den hidtilværende Mindretals-Lovgivning, samt at Antydninger i den Retning altid havde vakt dansk principiel Modstand. Jeg meddelte endvidere, at jeg havde indkaldt samtlige sønderjyske Medlemmer af Rigsdagen, som var i København, til et Møde den paafølgende Dag, og at vi der vilde drøfte Sagen nærmere.

Direktør Svenningsen hørte som sædvanlig venligt og interesseret paa, hvad jeg havde at indvende, men mente i og for sig ikke, at der kunde være stort at sige til Indretningen af et Kontor som det af mig omtalte. Jeg lovede saa at give Meddelelse om Resultatet af det Møde, jeg havde indbudt til, og det skete den efterfølgende Dag igen i følgende Brev:

Folketinget, den 25. Febr. 1943.

Hr. Direktør for Udenrigsministeriet

N. Svenningsen,
Udenrigsministeriet,
Christiansborg, København K.

Idet jeg takker for Samtalen i Gaar, skal jeg meddele, at de paa Rigsdagen tilstedeværende sønderjyske Rigsdagsmænd i Eftermiddags afholdt et Møde, hvor vi drøftede de af mig over for Direktøren rejste Spørgsmaal vedrørende eventuelle politiske Valg og det tyske Mindretals Stilling hertil.

Vort Udgangspunkt var Muligheden af, at det tyske Mindretal ikke ønsker at deltage i ovennævnte Valg, og at der i den Forbindelse kunde blive Tale om at træffe en Ordning, hvorved Mindretallets Interes-

ser blev varetaget paa anden Maade end hidtil. Drøftelsen viste, at man vilde være meget betænkelig ved en Ordning, der giver Mindretallet Adgang til at faa sine Interesser varetaget for Eksempel over det tyske Gesandtskab, gennem et selvstændigt tysk Kontor eller lignende. Det første vilde nemt medføre, at samtlige Mindretals-Spørgsmaal efterhaanden ikke blev et indre dansk, men et dansk-tysk (rigs-tysk) Anliggende, det andet, at Mindretallet over et Kontor (Departement) fik indrømmet en Særstilling, som dets Størrelse slet ikke berettiger til, og som det danske Mindretal syd for Grænsen heller aldrig vil opnaa. Der vilde derved med eet Slag være brudt med den Linje over for Mindretallet, som har været fastlagt siden 1920, og som den danske Stat saavel som Mindretallet stort set har kunnet være tilfreds med.

Resultatet af Drøftelsen blev, at man ønskede de herhen hørende Problemer rejst inden for de forskellige Rigsdagsgrupper, hvilket sker i Løbet af i Dag og i Morgen. Jeg beder Direktøren gøre Stats- og Udenrigsministeren bekendt med denne Meddelelse.

Med venlig Hilsen

Deres ærbødige

A. Svensson.

Det viste sig hurtigt, at Aktionen fik hele Rigsdagen til at gøre Front imod den paatænkte Nyordning.

Der førtes i Tiden derefter en Række Forhandlinger for om muligt at undgaa det tyske Kontor inden for Centraladministrationen, og jeg havde i Forbigaaende over for den daværende Indenrigsminister Jørgen Jørgensen nævnt den Mulighed, at Mindretallet fik Tilsagn om, at den hidtidige tyske Folketingsmand kunde faa Adgang til Forhandling med danske Ministre og danske Myndigheder, som om han stadig var Medlem af Folketinget. Det maatte være tilstrækkeligt betryggende. Selvfølgelig skulde en saadan Ordning kun gælde, saa længe Krigen varede.

I Begyndelsen af Marts var man inden for de forskellige Partigrupper og inden for Samarbejdsudvalget bleven enig om at afvise Tanken om et tysk Kontor, og man samlede sig i Steedet for om følgende Muligheder:

1) Indenrigsministeren havde stillet Forslag om, at Dyrlæge Møller skulde have samme Adgang til at varetage det tyske

Mindretals Interesser i Ministerierne, som han havde haft i sin Egenskab af Folketingsmand. 2) Man kunde forlænge Dyr læge Møllers Mandat gennem kongeligt Reskript, idet man henholdt sig til, at det forestaaende Valg var for den danske Befolkning, og at det ikke vilde være heldigt, hvis det under de forhaandenværende Omstændigheder kom til en Styrkeprøve mellem Dansk og Tysk ved Grænsen. 3) Man kunde foretage en Ændring i Valgloven, der paa Forhaand sikrede det tyske Mandat, altsaa en Særordning, der kun skulde staa ved Magt, saa længe Krigen ikke var afsluttet.

Den 4. og 5. Marts blev der afholdt Møder i Samarbejdsudvalget og i et af dette nedsat Underudvalg, hvor det viste sig, at Social-Demokratiet, konservative og radikale var rede til at forhandle om de ovenfor nævnte Muligheder, mens Venstre kun vilde forhandle om det af Indenrigsministeren stillede Forslag. Knud Kristensen havde været stemt for den udvidede Forhandling, men kunde ikke faa sit Parti med sig. Statsminister Scavenius mente, at der saa var for faa Forhandlingsmuligheder.

Statsministerens Stilling var i øvrigt, at han ikke tillagde Spørgsmaalet den samme Betydning som de parlamentariske Ministre og Rigsdagen, men at han loyalt bøjede sig for den Holdning, de havde indtaget.

Den 6. Marts blev den afgørende Dag. Den konservative Rigsdagsgruppe vedtog i et Formiddagsmøde ikke at drøfte Sagen yderligere, men at nedsætte et Udvalg, bestaaende af Kraft, Lange, Fibiger, Hendriksen og Svensson, som fik Bemyndigelse til at træffe den endelige Afgørelse. Kun hvis der var Uenighed inden for Udvalget, skulde Sagen forelægges Rigsdagsgruppen paa ny.

Klokken 3 aflagde Kraft i det nedsatte Udvalg Referat af et forudgaaende Møde i Samarbejdsudvalget, hvor hele Ministeriet havde været til Stede. Statsministeren havde her meddelt, at Dr. Best havde givet Udtryk for sin store Skuffelse over, at

det tyske Ønske om Oprettelse af et Kontor for Mindretallet ikke var bleven imødekommet. Han havde sine Instrukser fra Berlin og kunde ikke indlade sig paa Forhandlinger om noget andet. Alle Betænkeligheder med Hensyn til Afholdelse af Valg havde man fra tysk Side ladet falde. Men der maatte træffes en Ordning vedrørende Mindretallet, som dette kunde erklære sig tilfreds med. Det var en absolut Forudsætning for, at Valg kunde afholdes. Alle Valgforberedelser maatte derfor stilles i Bero, indtil Sagen var løst. Det vilde være kortsynet, hvis Regering og Rigsdag vedblivende forholdt sig afvisende.

Scavenius havde i Samarbejdsudvalget som sin personlige Mening fremhævet, at det var ugørligt at opgive Valget. Regeringens Stilling vilde blive svækket derved og maaske umuliggjort.

Kraft oplyste endvidere, at Samarbejdsudvalget skulde have Møde igen Kl. 4, hvor endelig Beslutning skulde tages. Da man inden for Udvalget ønskede at høre min Mening, svarede jeg, at det var yderst beklageligt, at Regering og Rigsdag paa denne Maade blev tvunget til at gaa med til noget, som vi principielt var imod. Det var det tyske Kancelli fra for 100 Aar siden om igen i Begynderformat. Det var et Brud paa den Mindretals-Ordning, som man ogsaa fra ledende tysk Side gentagende havde anerkendt som værende tilfredsstillende. Jeg maatte desuden nære Ængstelse for den Reaktion, det til sin Tid vilde afstedkomme hos den sønderjyske Befolkning.

I et nyt Møde Kl. 4,30 aflagde Kraft Beretning om det afsluttende Møde i Samarbejdsudvalget, hvor alle havde tiltraadt. Modstanden havde under de givne Forhold ikke kunnet oprettholdes.

Den 9. Marts udsendte Statsministeriet følgende Meddelelse:

»Da den tyske Folkegruppe paa Grund af de særlige Forhold ikke agter at deltage i de forestaaende Rigsdagsvalg, og da Regeringen maa tillægge det Vægt, at der stadig opretholdes Adgang for Folkegruppen til at bevare Forbindelsen med Regeringen, har man besluttet at

oprette en Stilling under Statsministeriet, der under disse Forhold giver Gruppen Adgang til over for Regeringen at forebringe Spørgsmaal, der berører dens Interesser.

Der stilles ved Bevilling paa Finansloven de nødvendige Midler til Raadighed for Udgifter til Aflønning og Kontorhold.«

Søndag den 14. Marts proklamerede Dyrlæge Møller paa et tysk Tillidsmandsmøde i Tinglev Assessor Stehr ved Vogelgesangs Kreditinstitut i Haderslev som den Mand, der var udpeget til Leder af det tyske Kontor ved Statsministeriet, og han betegnede det skete som „en historisk Begivenhed“ i Mindretallets Tilværelse.

Før Samraadets Møde sluttede, vedtoges efterfølgende:

Henvendelse til den sønderjyske Befolkning.

Dansk Samraad har paa et Møde i Aabenraa den 8. Marts vedtaget at udsende følgende:

Regeringen har udskrevet Valg til Folketing og Landsting. I den sønderjyske Storkreds foreligger der den ekstraordinære Situation, at det tyske Mindretal ikke agter at deltage. Dette maa imidlertid under ingen Omstændigheder medføre, at danske Vælgere bliver hjemme fra Valget. Dansk Stemmeafgivning har i Grænselandet altid haft en særlig Karakter. Den har været en Bekendelse til Danmark og det særegne danske Folkestyre, til Landets Konge, der i Samarbejde med Regering og Rigsdag varetager dette Folkestyres Funktioner, til alt, hvad stort og godt vi har arvet fra forudgangne Slægter og vil give videre til de kommende. Saadan maa det ogsaa være ved dette Valg, da alvorstunge Begivenheder ude og hjemme end mere maa opfordre alle Danske til at holde sammen om det, der er værdifuldt for os.

Ved sidste Valg til Folketing og Landsting i 1939 havde vi allerede i de sønderjyske Landsdele tilvejebragt den danske Fællesfront, der har været fastholdt siden da. Senere blev Etableringen af en Samlingsregering paa Basis af de fem samarbejdende Partier et Udtryk for det samme for hele Landet. At dette Sammenhold har været i høj Grad medvirkende til, at ordnede Tilstande stadig har kunnet oprettholdes og vitale danske Interesser varetages, lader sig ikke omtviste. Vi opfordrer de sønderjyske Vælgere, hvis nationale Ansvarsfølelse der aldrig har været kaldt forgæves paa, til ved Valget den 23. Marts at styrke det danske Sammenhold yderligere ved at afgive deres Stemme paa et af de samarbejdende Partier.

Hold alle splittende Tendenser ude. Det er Landets og Folkets Fremtid, det gælder.

Udtalelsen var tiltraadt af de samme fem kvindelige Medlemmer af de politiske Partier som Henvendelsen af 1941.

Folketingsvalget den 23. Marts 1943.

Folketingsvalget den 23. Marts 1943, det eneste under Besættelsen, frembød for de sønderjyske Landsdele for saa vidt et andet Billede end 3. April-Valget 1939, som Bondepartiet og Dansk Samling denne Gang deltog i Valget, mens det tysk-nazistiske Mindretal, Kommunisterne og Nationalt Samvirke (Pürschel) ikke opstillede. Partimæssigt fik Valget følgende Udfald (til Sammenligning er gengivet Tallene fra 1939):

	1939	1943
Social-Demokratiet	31.415 (3 Kredsm.)	34.124 (3 Kredsm.)
Kommunisterne	—	—
Venstre	19.805 (2 Kredsm.)	18.882 (2 Kredsm.)
Bondepartiet	—	1.222
Dansk Samling	—	1.471
Konservative Folkeparti	16.537 (1 Kredsm. + 1 Tillægsm.)	17.136 (2 Kredsm.)
Slesvigske Parti (Mindret.)	15.016 (1 Kredsm.)	—
National-Socialister	4.474 (1 Tillægsm.)	4.769 (1 Tillægsm.)
Radikale Venstre	4.480	4.331
Retsforbundet	2.156	1.861
Nationalt Samvirke	555	—

Der blev ved Folketingsvalget i 1939 i den sønderjyske Storkreds afgivet i alt 79.422 danske Stemmer og 15.016 tyske. Ved Folketingsvalget i 1943 afgaves i alt 83.736 danske Stemmer og ingen tyske. Skønt det tyske Mindretal ikke deltog i Valget, og enhver Fare fra tysk Side saaledes var udelukket, var det danske Stemmetal steget med 4.314. Valgdeltagelsen var paa Grund af, at det tyske Mindretal blev hjemme, som Helhed mindre end sidst. Stemmeprocenten for hele Landet opgjordes i 1939 til 79,2, i 1943 mønstredes en Stemmeprocent paa 89,5, for de sønderjyske Landsdele i 1939: 92,4, i 1943: 79,5. Regner man med, at der i Storkredsen mangledes et Antal Stemmer, svarende til

de paa Mindretallets Liste afgivne Stemmer ved det foregaaende Valg, laa Valgdeltagelsen dog fuldt paa Højde med Deltagelsen i det øvrige Land. Det samlede Resultat for Storkredsen maatte derefter betegnes som afgjort tilfredsstillende.

Ingen kommunale Valg i de sønderjyske Landsdele.

Til Dansk Samraads Møde den 12. April i Aabenraa forelaa der efterfølgende usædvanligt omfangsrige Dagsorden:

1. Meddelelser.
2. Henvendelse fra Udenrigsministeriet (M. Refslund Poulsen: „Tidsbilleder“).
3. Udskydelse af de kommunale Valg i de sønderjyske Landsdele.
4. Henvendelse fra de sønderjyske Rigsdagsmænd til Ministerierne.
5. Skolesager.

Under Punkt 1 kom Formanden tilbage til det tyske Kontor i København. Der forelaa ind under Folketingsvalget den 23. Marts den ejendommelige Situation, at skønt det tysk-nazistiske Mindretal havde faaet tilstaaet det meget omtalte tyske Kontor under Statsministeriet, blev der ikke straks fra Mindretallets Ledelse udgivet en klar Parole om, at Mindretallet som Følge af det trufne Arrangement agtede at holde sig tilbage fra Valget. Under disse Omstændigheder var det ikke utænkeligt, at der fandtes tyske Vælgere, som ønskede at stemme dansk-nazistisk. Formanden havde i „Jydske Tidende“ afæsket Dyrnlæge Møller en Opfordring til de tyske Vælgere om at afholde sig fra at deltage i Valget, og „Hejmdal“ gjorde det samme. Da det ikke frugtede, havde Formanden fra Haderslev sat sig i telefonisk Forbindelse med Udenrigsministeriet og gjort opmærksom paa det uholdbare heri, og omsider fremkom der saa i „Nordschl. Zeitung“ den 20. Marts en Bekendtgørelse, stort sat op paa Forsiden af Bladet, af følgende Ordlyd:

»Valgparole for den tyske Folkegruppe til den 23. Marts.

For at der ikke skal opstaa Tvivl, fremhæves hermed udtrykkeligt, at den tyske Folkegruppe ikke deltager i Valget den 23. Marts. Som allerede bekendtgjort har vi i Steden for det tabte Rigsdagsmandat faaet et Kontor for den tyske Folkegruppe i Statsministeriet.

D r. M ø l l e r.«

Det var i sidste Øjeblik, den kom. Og den var ikke kommen særlig beredvilligt. Saa vidt Formanden vidste, havde J. P. Nielsen, der nu var bleven afløst af Redaktør Frede Nielsen i Folketinget, skrevet til Udenrigsministeriet om det samme, og maaske ogsaa andre havde rørt paa sig. Naar de danske Nazister ved Valget var gaaet knap 300 Stemmer frem, mentes det, at der var tyske Vælgere, som trods det havde stemt dansk-nazistisk. Men noget større Udslag havde det ikke gjort.

Til Punkt 2 var der fra Udenrigsministeriet indgaaet denne Skrivelse:

København, den 1. April 1943.

Hr. Folketingsmand, Redaktør A. Svensson, R. af Dbg.
Bakkely, Aastrupvej,

Haderslev.

Udenrigsministeriets Opmærksomhed er bleven henledt paa et af Martin Refslund Poulsen skrevet Arbejde »Tidsbilleder«, som er udkommet i 1942 i Kommission hos Boghandler Harald V. Jensen, Vamdrup, og som ifølge Forordet er tænkt anvendt til Oplæsning eller til Opførelse som Dilettantkomedie.

Arbejdet opridser i 5 Billeder Situationen i sønderjyske Hjem i Aarene 1894, 1914 og 1920 og skildrer Forholdet mellem Hjemmetyskerne og Danskerne. Paa Side 12 siges det, at Hjemmetyskerne er Abe-katte, og paa Side 21, at Tyskerne har det som Hundene, »der kun bider, naar de kan komme til bagfra«. I samme Billede fortælles om Hanssen-Nørremøllens Optræden ved et Møde, der i høj Grad generes af Tyskerne.

I andet Billede omtales det Tryk, der lægges paa Befolkningen ved den tvungne Undervisning i Tysk i Skolerne. Her findes en Vending som: »Tyskerne bliver aldrig klogere. De lærer aldrig at forstaa andre Mennesker.«

Tredje Billede, Tiden omkring 1912, omtaler Fortyskningsarbejdet og de danske Forholdsregler derimod. Fjerde Billede omtaler Tiden ved Krigsudbruddet, Arrestationerne og Indkaldelserne.

Femte Billede omhandler Udsigterne vedrørende Forholdet mellem Danske og Tyske i Sønderjylland. Her omtales, Side 57, at Tyskerne

gør sig skyldige i Faneflugt, fordi de er klar over, at det vil gaa galt, ligesom det nævnes, at Hjemmetyskerne frygter for, at de skal blive behandlet paa samme Maade, som de har behandlet Danskerne.

Arbejdet er uden digterisk og dramatisk Værdi, og de Udtryk, der enkelte Steder er brugt, vil kunne virke saarende og skabe Bitterhed i den tyske Folkegruppe. Hvis det opføres nu som Dilettantkomedie eller anvendes til Oplæsning i Foreninger eller lignende, vil det utvivlsomt kun tjene til at forøge den nationale Spænding mellem de to Befolkningsdele i Sønderjylland.

Under Henvisning til foranstaaende og til de Forhandlinger, man havde med Hr. Folketingsmanden i Marts Maaned f. A. angaaende Claus Clausens Skuespil: »Jeg er Dansker«, skal Udenrigsministeriet, der er ubekendt med, om Refslund Poulsens Arbejde har fundet Anvendelse som af ham tænkt, henstille, om De som Formand for Dansk Samraad maatte søge hindret Gennemførelsen af eventuelle Planer om Arbejdets Anvendelse til Opførelse som Dilettantkomedie eller til Oplæsning.

F. M.

Nils Svenningsen.

Hertil havde Formanden afsendt dette Svar:

Haderslev, den 3. April 1943.

Hr. Direktør N. Svenningsen,

Udenrigsministeriet, København K.

Idet jeg bekræfter Modtagelse af Udenrigsministeriets Henvendelse til mig af 1. April vedrørende M. Refslund Poulsens Stykke »Tidsbilleder«, skal jeg hertil bemærke, at jeg selvfølgelig er rede til at forelægge Skrivelsen for Dansk Samraad, saa snart der afholdes Møde igen.

Imidlertid maa jeg dog gøre opmærksom paa, at Sagen denne Gang ligger noget anderledes end sidst, da Skuespillet »Jeg er Dansker« stod paa Dagsordenen. Forhenværende Kreditforeningsdirektør Refslund Poulsen er en kendt og anset Sønderjyde, der paa fremtrædende Plads har deltaget i Danskhedsarbejdet i de sønderjyske Landsdele. mens Forfatteren til »Jeg er Dansker« var en Mand, som ikke har nærmere Forbindelse med eller Kendskab til sønderjyske Forhold. Der til kommer, at det første Spørgsmaal, som vil blive stillet fra Samraadets Medlemmer, utvivlsomt vil være, om det er det tyske Kontor, der har rejst Sagen.

For at alt kan ligge klart, beder jeg Ministeriet meddele mig, hvorvidt dette sidste er Tilfældet eller ej.

Deres ærbødige

A. Svensson.

Derefter havde Formanden modtaget følgende Skrivelse:

København, den 5. April 1943.

Hr. Folketingsmand, Redaktør A. Svensson, R. af Dbg.
Bakkely, Aastrupvej,
Haderslev.

Herved anerkender jeg Modtagelsen af Deres Brev af 3. d. M. og takker for Deres Tilsagn om at ville forelægge Sagen om Refslund Poulsens »Tidsbilleder« for Dansk Samraad.

Udenrigsministeriets Henvendelse til Dem er sket udelukkende paa vort eget Initiativ, idet der fra tysk Side ikke har været saa meget som en Antydning af Interesse for denne Sag. Deres Spørgsmaal om, hvorvidt det er det tyske Kontor, der har rejst Sagen, kan derfor besvares benægtende. I øvrigt er det tyske Kontor under Statsministeriet — for det er vel det, De tænker paa — endnu ikke oprettet.

Den Omstændighed, at Forfatteren af det ovennævnte Stykke er en kendt og anset Sønderjyde, bevirker efter min Mening, at det er saa meget desto vigtigere, at der gøres noget for at forhindre Stykkets Opførelse. Men jeg forstaar naturligvis godt, at det kan vanskeliggøre Sagen.

Med venlig Hilsen

Deres ærbødige

Nils Svenningsen.

Der fandt en kort Drøftelse Sted, hvorunder man fra flere Sider i skarpe Vendinger vendte sig mod Udenrigsministeriet i denne Sag.

Formanden mente, man kunde tage Henvendelsen til Efterretning og gentage, hvad tidligere var understreget, at man fra dansk Side ikke havde noget Ønske om at vanskeliggøre Stillingen i Grænselandet. Men man burde jævnsides hermed igen en Gang henlede Udenrigsministeriets Opmærksomhed paa den over for os Danske i høj Grad udæskende Kampagne, der vedvarende fandt Udtryk i Mindretals-Organet „Nordschl. Zeitung“, samt henstille, at disse Ting kraftigt bringes paa Tale, hver Gang der fremkommer tyske Klager.

Seminarlærer Cl. Eskildsen havde haft et Afsnit af „Tidsbilleder“ i „Sønderjydske Maanedsskrift“, som han var Medredaktør af, og havde ikke fundet noget betænkeligt i det. Pastor Nielsen, Højer: Fandt intet anstødeligt i det. Det gav en histo-

risk korrekt Skildring. Han vendte sig mod det Barnepige-System, der her kom til Anvendelse fra Udenrigsministeriet. Jak Petersen: Udenrigsministeriet hugger Pinde ved at tage Affære over for „Tidsbillede“. Folketingsmand Frede Nielsen: Fandt det paa Tide at bremse lidt op. Vi er den mest rolige Landsdel, saa der er ikke noget at anke over. Landstingsmand Jepsen Christensen: Udenrigsministeriet trænger til at blive gjort opmærksom paa, at vi ikke vil finde os i dets Formynderi længe. Vi skal nok nogenlunde af os selv vide at trække Grænsen. Det er de 15 Procent tysksindede, der stadig krænker de 85 Procent dansksindede, og ikke omvendt.

Formanden lovede at tilkendegive over for Udenrigsministeriet, hvorledes Dansk Samraad havde reageret over for den foreliggende Henvendelse.

Der blev dernæst under Punkt 3 af Formanden givet en udførlig Fremstilling af de Forhandlinger, der var bleven ført med Henblik paa Udskydelsen af de kommunale Valg i de sønderjyske Landsdele.

Den 29. Marts havde Indenrigsminister Jørgen Jørgensen anmodet de sønderjyske Rigsdagsmænd om en Samtale paa Rigsdagen, hvor han gjorde dem bekendt med, at det tyske Mindretal heller ikke vilde deltage i de forestaaende kommunale Valg. Men de krævede alligevel en Repræsentation i de kommunale Raad. Det oprindelige tyske Ønske havde været, at Mindretallet i de kommunale Raad, hvor de hidtil havde været repræsenteret, fik anbragt en Slags tyske tilforordnede. Men der var Enighed om inden for Regeringen og Samarbejdsudvalget, at det var uantageligt. Noget saadant vilde være i Modstrid med Forfatningens Aand, og det var bleven fremhævet over for Dr. Best, at her i Landet udpeges ikke, men vælges de Repræsentanter, der indtræder i Rigsdagen eller de kommunale Raad.

Ministeren havde overvejet Sagen for at finde en Ordning, den danske Befolkning kunde været tjent med. Som den før-

ste Mulighed nævnte han, at man fra dansk Side kunde gaa til Valg, mens de tyske Mandater blev forlænget. Men den Udvej ansaa han ikke for akseptabel. Det vilde let medføre Gnidninger, at Mindretallets Repræsentanter sad uden egentligt Mandat, og Medlemmer af Mindretallet vilde alligevel kunne gaa til Valg hvis de ønskede det. Den næste Mulighed var Fredsvalg, men der var Risikoen den samme. Man havde ingen Garanti for, at der ikke fremkom Særlistes, og at Mindretallet trods det vilde kunne deltage i Valget. I mange Tilfælde kunde nogle faa Stemmer blive afgørende. Personligt ansaa han det for bedst, at der ikke afholdtes Valg i de sønderjyske Landsdele. Det var ingen god Ordning, og man skulde helst undgaa at trække den gamle Grænse op igen. I mange Love var der dog særlige Bestemmelser for de sønderjyske Landsdele, han ansaa derfor en Udsættelse af Valgene for disse Landsdele for det mindste Onde. At undgaa Valg for hele Landet troede han ikke var gennemførligt. Han vilde anbefale, at de sønderjyske Rigsdagsmænd først drøftede Spørgsmaalet indbyrdes og derefter talte med Samarbejdsudvalget.

Landstingsmand Jørgen Møller havde spurgt, om Udsættelse af Valgene ogsaa kunde gælde Valg til Sygekasserne. Ministeren gik ud fra, at alle Valg, ogsaa Skolekommissionsvalg, Skolenævnvalg og Menighedsraadsvalg, maatte udskydes. Svensson redegjorde for Telefonsamtaler, han havde haft med Borgmestrene i de fire Købstæder. Alle var imod, at der sikredes Mindretallet Mandater paa Forhaand. En ny Udskydelse af de kommunale Valg vilde være at foretrække, selv om det skulde ske for de sønderjyske Landsdele alene. H. Jepsen Christensen: En Lov, der stiller os anderledes end det øvrige Land, vil jeg ikke stemme for. J. P. Nielsen: At udsætte Valgene for hele Landet kan vel ikke være værre, end det vilde være for os alene. Landstingsmand J. Høyer vilde helst have Valgene aflyst overalt, men kunde tilnød gaa med til, at de blev aflyst for de sønderjyske Landsdele. Svensson: Vi er altsaa enige

om, at vi foretrækker Udsættelse for hele Landet. Men det skal vel ikke være det sidste Ord.

Af Mødet med Samarbejdsudvalget samme Dag fremgik, at samtlige Partiers Repræsentanter, Buhl, Kraft, Knud Kristensen, A. M. Hansen og Oluf Pedersen ansaa det for umuligt at udskyde de kommunale Valg for Landet som Helhed. Statsminister Scavenius udtalte, at naar vi havde faaet de politiske Valg, kunde vi ikke nægte at vise Interesse for de kommunale. De to Arter af Valg, vi havde forhandlet med Tyskerne om, kunde ikke skilles ad. Ministeren spurgte, om det ikke ogsaa var i dansk Interesse, at Mindretallet beholdt sin naturlige Repræsentation, hvortil Svensson havde svaret, at selvfølgelig var det i dansk Interesse. Derfor havde vi ogsaa holdt paa, at Dyr læge Møller skulde vedblive at fungere som tysk Folketingsmand, saa det tyske Kontor kunde undgaas. Dertil sigtede hele vor Mindretals-Lovgivning. Men Mindretallet vilde stadig ud over denne Grænse, og den danske Reaktion heroverfor var lige saa naturlig.

Svensson havde derefter foreslaaet en ny Forhandling mellem de sønderjyske Rigsdagsmænd og senere et nyt Møde med Samarbejdsudvalget, hvilket vedtoges.

Efter en ny Drøftelse mellem de sønderjyske Rigsdagsmænd indbyrdes kunde de faldne Udtalelser sammenfattes derhen, at man principielt stod paa det Standpunkt, at Valgene burde aflyses for hele Landet, men at man efter den Holdning, Regering og Samarbejdsudvalg havde indtaget, saa sig nødsaget til at gaa med til en Udsættelse for de sønderjyske Landsdele. Dette meddeltes i det paafølgende Møde i Samarbejdsudvalget, og Indenrigsministeren erklærede, at der saa maatte udarbejdes et Lovforslag, hvorefter Valgene for de sønderjyske Landsdeles Vedkommende blev udskudt.

Pastor Nielsen, Højer, takkede for Redegørelsen, der havde overbevist ham om, at Udskydelsen af de kommunale Valg i de sønderjyske Landsdele ikke havde kunnet undgaas. Han tro-

ede, det vilde virke beroligende, naar Befolkningen underhaanden fik Kendskab til de Forhandlinger, der var ført.

Til Punkt 4 gaves Ordet til Landstingsmand Jepsen Christensen, der i Fortsættelse af de ovenfor omtalte Forhandlinger paa Rigsdagen havde foreslaaet de sønderjyske Rigsdagsmænd at vedtage en Henvendelse til samtlige Ministerier, gaaende ud paa, at Krav af nationalpolitisk Karakter, der var videregaaende end de hidtil hjemlede Rettigheder, burde forelægges de sønderjyske Rigsdagsmænd til Udtalelse, før saadanne Krav eventuelt blev imødekommet. Det maatte forebygges, at Ministerierne uden videre uden det fornødne Kendskab til Grænselandets Forhold handlede efter Henstilling fra det tyske Kontor, hvad man ud fra visse Erfaringer kunde frygte for vilde ske. Der var derefter bleven vedtaget og videresendt en saalydende Henvendelse:

Foranlediget ved Oprettelsen af et Kontor for det tyske Mindretal under Statsministeriet ønsker undertegnede Medlemmer af den danske Rigsdag over for samtlige Ministerier at udtale:

1. Skulde der blive rejst Krav fra Kontorets Side af nationalpolitisk Karakter af videregaaende Art end de hidtil hjemlede Rettigheder for Mindretallet, er det vi danske sønderjyske Rigsdagsmænds Ønske, at saadanne Spørgsmaal forelægges os til Udtalelse, før Indrømmelser gøres over for Mindretallet.

2. Vi maa betragte det som en Selvfølge, at alle Sager af administrativ Karakter, der maatte blive forelagt Ministerierne af det nævnte Kontor, gøres til Genstand for den samme normale Behandling som hidtil gennem Myndighederne i de sønderjyske Landsdele, under hvilke den enkelte Sag normalt sorterer.

Vi føler os forvissede om, at denne Henvendelse fra vor Side svarer til den danske Befolknings Ønsker og Krav i Sønderjylland.

Saaledes vedtaget paa Christiansborg, den 29. Marts 1943.

sign. J. Gram, <i>Folketingsmand</i>	sign. E. Appel, <i>Folketingsmand.</i>	sign. A. Svensson, <i>Folketingsmand.</i>
sign. J. Høyer, <i>Landstingsmand.</i>	sign. P. Petersen (Røj), <i>Folketingsmand.</i>	sign. J. Otsen, <i>Landstingsmand.</i>
sign. M. Schaumann, <i>Landstingsmand.</i>	sign. J. P. Nielsen, <i>Folketingsmand.</i>	sign. H. J. Hinrichsen, <i>Folketingsmand.</i>
sign. P. Mortensen, <i>Folketingsmand.</i>	sign. J. Møller, <i>Landstingsmand.</i>	sign. Alfred Kristensen, <i>Landstingsmand.</i>
sign. H. Jepsen Christensen, <i>Landstingsmand.</i>		

Til Punkt 5 gaves Ordet til Amtmand Thomsen, Aabenraa.

I første Halvdel af Februar havde Amtmanden haft Besøg af den tyske Konsul i Aabenraa, Dr. Lanwer, der bl. andet havde fortalt, at der i den nærmeste Fremtid kunde ventes udstedt Anordninger, som gjorde det til Pligt for tyske Statsborgere i Udlandet at sende deres Børn i tyske Skoler, saa vidt det var muligt. Der kunde maaske her i Landet blive Tale om Dispensation for Familier, som var udgaaet af det danske Mindretal syd for Grænsen. Men ellers vilde der ikke blive vist Imødekommenhed, heller ikke, hvor Hustruen var her fra Landsdelen. Man havde tilstrækkelige Magtmidler til at gennemtvinge, at Paabudet blev efterfulgt.

Konsulen beklagede i samme Forbindelse den heftige Pressekampagne, der havde været ført i den sønderjyske Presse i de sidste Uger, men indrømmede, at det var det tyske Mindretals-Organ med Rubrikken „Unsere Stimme“, der havde givet Bolden op. Han nævnte i denne Sammenhæng, at man baade i København og paa det tyske Konsulat fandt Polemikken i „Unsere Stimme“ for skarp. Men det havde ikke været gør ligt at faa raadet Bod herpaa.

Snart begyndte det saa at strømme ind med Klager over, at Forældre, der lod deres Børn gaa i dansk Skole, men som af en eller anden Grund ikke havde naaet at blive danske Statsborgere — de fleste eller maaske alle havde paa et eller andet Tidspunkt ansøgt derom —, fra tyske Myndigheder eller tyske Tilidsmænd havde faaet Ordre til at udmelde Børnene af den danske Skole og overflytte dem til den tyske. Det saa oprindelig ud, som om der forelaa en tysk Rigslov. Det viste sig senere, at Grundlaget var en Partianordning, udfærdiget af det national-socialistiske Parti i Tyskland med Henblik paa tyske Statsborgere uden for Rigets Grænser. Anordningen skulde dog, efter hvad der var bleven gjort gældende fra avtoriativ tysk Side, have samme forpligtende Karakter som en tysk Rigslov. Den drivende Kraft syntes her i Landet at være en Konsulatssekretær Kuno Linneborn ved det tyske Konsulat i Aabenraa.

Taleren fremdrog en Række Eksempler paa den Fremgangsmaade, man havde valgt. Som et særlig graverende Tilfælde kunde nævnes Murer Johansen, Aabenraa, der stammede fra Jaruplund syd for Grænsen, hvor han og hans Familie havde tilhørt det danske Mindretal. Johansen havde oven i Købet været dansk Tillidsmand dernede. Hvis han stadig havde boet syd for Grænsen, vilde der ikke have været noget i Vejen for at sende det paagældende Barn i dansk Skole.

At Tallet paa Børn af tyske Statsborgere i de sønderjyske Landsdele var ret stort, kunde ses af, at der i Haderslev Politikreds fandtes 152 Børn mellem 7 og 15 Aar, hvis Forældre ikke havde dansk Statsborgerret. De fleste af disse Børn gik i tysk Skole. Men der forefandtes aabenbart ikke saa faa Familier, hvor Børnene gik i dansk Skole og ogsaa hørte hjemme der.

Formanden takkede Amtmanden, fordi han havde fulgt dette tysk-nazistiske Fremstød saa nøje. Allerede for en Maaned Tid siden havde han tilskrevet Udenrigsministeriet følgende:

Haderslev, den 14. Marts 1943.

Hr. Direktør Svenningsen.

Hr. Amtmand Thomsen i Aabenraa har henvendt sig til mig og spurgt, om jeg vilde være i Stand til at sammenkalde Dansk Samraad til Drøftelse af de Skolesager, han tjenstligt har nævnt i Indberetning til Indenrigsministeriet af 12. Marts i Aar og, saa vidt jeg forstaar, desuden i Brev til Direktøren af samme eller senere Dato.

Da de allerfleste af Dansk Samraads Medlemmer er stærkt optaget af Valgforberedelser, er det umuligt at sammenkalde Samraadet til Møde i Øjeblikket. Men der er for mig som Formand for Dansk Samraad ingen Tvivl om, hvorledes Samraadets Medlemmer vilde se paa de omhandlede Spørgsmaal. Det er og maa dog være et ganske uholdbart Standpunkt, at samtidig med, at tysksindede danske Statsborgeres Rettigheder stadig udvides, ogsaa paa Skolens Omraade, vil tyske Myndigheder her i Landet hindre danske og danskorienterede Mennesker, der har det Uheld af en eller anden Grund at være tyske Statsborgere, i at give deres Børn dansk Skolegang.

Jeg vil meget indtrængende bede Udenrigsministeriet søge optaget en Forhandling med det tyske Gesandtskab om disse Ting og bl. andet faa opklaret, om det er det tyske Mindretal og de lokale tyske Myndigheder, der er optraadt paa egen Haand, eller der foreligger rigstyske

generelle Bestemmelser. Det vil utvivlsomt vække stor Bitterhed hos den danske Befolkning, hvis denne Fremgangsmaade ikke kan standses, og det rummer ogsaa en Fare for, at vor Mindretals-Lovgivning (det tyske Kontor ladet ude af Betragtning) ikke mere vil have hele Befolkningen bag sig, hvilket lykkeligvis har været Tilfældet hidtil.

Da det muligvis kan blive nødvendigt senere at forelægge Sagen for Dansk Samraad, vilde jeg være meget taknemmelig for at høre, hvorledes Ministeriet stiller sig til det her paatalte.

Med venlig Hilsen
Deres ærbødige

A. Svensson.

Da Formanden i Mellemtiden ikke havde hørt fra Udenrigsministeriet, vilde han nu forny sin Henvendelse. Det forekom dog ogsaa, at de tvangsvirige Tyskere brændte sig. I Haderslev havde de været ude efter en dansk Tjenestemand, hvor baade Mand og Hustru var danske Statsborgere, mens Hustruen tidligere havde været gift med en tysk Statsborger. Her havde Borgmester Thulstrup taget Affære med det Resultat, at man trak Fingrene til sig igen.

Der paafulgte en længere Drøftelse, hvorunder Redaktør L. P. Christensen, Flensborg, oplyste, at ogsaa syd for Grænsen søgte den tyske Nazisme at komme de danske Skoler til Livs, selv om dansk Skolegang officielt var tilladt.

Efter Mødet afsendte Formanden nedenstaaende Skrivelse til Udenrigsministeriet:

Haderslev, den 12. April 1943.

Hr. Direktør N. Svenningsen,

Udenrigsministeriet, København K.

I Dansk Samraads Møde i Aabenraa i Dag gav Amtmand Thomsen efter Anmodning fra mig en Fremstilling af de Skolesager, jeg tillod mig at henvise til i Skrivelse af 14. Marts i Aar, og de Bestræbelser, der siden da er udfoldet for at standse den Kampagne, der gaar ud paa ved Trusler at faa danske Forældre, som er tyske Undersaatter, til at overflytte deres Børn fra danske til tyske Skoler.

Der paafulgte en meget livlig Drøftelse, hvorunder mange havde Ordet. Man tog med Tak de iværksatte Bestræbelser til Efterretning og bad mig over for Udenrigsministeriet fremføre, at Sagen vilde blive fulgt med stor Opmærksomhed henedefra. Man agtede at gøre dette af to Grunde: 1. Fordi hvert tysk Overgreb, der faar Lov til at

gaa upaatalt hen, let vil drage nye efter sig. 2. Fordi hvert Barn fra et dansk Hjem er os dyrebart, og fordi vi skylder danske Forældre, der er udsat for tysk Overlast, at støtte dem, hvor vi kan.

Med venlig Hilsen
Deres ærbødige

A. Svensson.

Herpaa indløb der en halv Snes Dage senere efterfølgende Svar, hvoraf fremgik, at Statsminister Scavenius selv havde henvendt sig til Dr. Best for at faa en Ordning tilvejebragt:

København, den 21. April 1943.

Hr. Folketingsmand, Redaktør A. Svensson,
R. af Dbg.

Haderslev.

Under Henvisning til Deres Skrivelser af 14. f. M. og 12. d. M. angaaende Overflytning af Børn fra danske til tyske Skoler tillader jeg mig hoslagt til fortrolig Underretning for Dansk Samraad at sende Dem Afskrift af Dr. Best's Svar paa Stats- og Udenrigsministerens Skrivelse til ham af 29. f. M. Som det vil ses, viser Dr. Best fuld Forstaaelse for det danske Synspunkt, saaledes at der herefter skulde kunne regnes med en tilfredsstillende Løsning ikke blot af de i Statsministerens Skrivelse til Dr. Best meddelte Tilfælde, men, da de Betragtninger, for hvilke denne giver Udtryk i sin Skrivelse, maa opfattes som principielle, ogsaa for de senere opstaaede Tilfælde.

Med venlig Hilsen
Deres ærbødige

Nils Svenningsen.

Det medfølgende Svar fra Rigsbefuldmægtiget Dr. Best lyder i Oversættelse:

København, den 17. 4. 1943.

Deres Excellence.

Paa Deres Skrivelse af 29. 3. 1943 vedrørende Spørgsmaalet om rigstyske Børns Skolegang i Danmark skal jeg meddele, at det principielt gøres Rigstyske i Udlandet til en Pligt at sende deres Børn i tysk Skole, for saa vidt saadanne forefindes. Fra denne Grundsætning kan der gøres Undtagelser, saafremt særlige Grunde taler derfor.

Særlige Forhold i den Forstand er utvivlsomt til Stede i det dansk-tyske Grænseomraade, for saa vidt Beboere af det danske Statsomraade af en eller anden Grund har beholdt tysk Statsborgerret, men bekender sig til dansk Nationalitet. I saadanne Tilfælde er jeg selvfølgelig indforstaaet med, at Børn af disse tyske Statsborgere besøger

de danske Skoler, naar deres Forældre ønsker det. Det maa dog forudsættes, at den, der har Forældremyndighed over de paagældende Børn, er født i det dansk-tyske Grænseomraade, saaledes at vedkommende kan gøre Krav paa en Nationalitets-Bekendelse, der afviger fra hans statslige Tilhørsforhold. En Rigstysker fra München eller Stuttgart for Eksempel har efter tysk Opfattelse ikke Ret til i Grænseomraadet at bekende sig til den danske Nationalitet, samtidig med at han bevarer sin tyske Statsborgerret. Hvis han vil frigøre sig for de Forpligtelser, der paahviler ham som Rigstysker, maa han erhverve sig dansk Statsborgerret.

Jeg har givet det tyske Konsulat i Aabenraa Anvisning paa at prøve og ordne de af Dem meddelte Tilfælde efter foranstaaende Synspunkter.

Med de ærbødigste Hilsener

(sign.) W. Best.

Ogsaa denne tysk-nazistiske Offensiv var saaledes afblæst.

Flaget paa halv.

Den 19. Maj 1943 fandt der et haardt Bombeangreb af c. 80 amerikanske Bombemaskiner Sted paa militære Maal i Flensborgs nordlige Del samt paa Duborg (Kraftværk, Gasværk, Vandværk, Kaserne osv.). Der var 83 døde og 111 saaredc, og blandt de ramte Bygninger var en dansk Børnehave. Paa Formandens Forslag offentliggjordes Lørdag den 22. Maj i den sønderjyske Presse følgende Opraab:

*Hejs Danebrog paa halv Mandag Middag
som Udtryk for vor Medfølelse med vore haardt ramte
Landsmænd i Flensborg.*

Den frygtelige Ulykke, der har ramt det danske Mindretal syd for Grænsen, idet der under et Luftangreb mod Flensborg den 19. ds. blev dræbt flere Voksne og 15 Børn, tilhørende Mindretallet, vil hos alle Danske have vakt den dybeste Medfølelse.

Begravelsen af de omkomne Børn finder Sted førstkommende Mandag Kl. 13,30.

Undertegnede Bestyrelse for Dansk Samraad opfordrer den sønderjyske Befolkning til som Tegn paa, at vi deler Sorgen med vore Landsmænd, at flage paa halv, mens Jordefærden finder Sted.

Th. Petersen,
Tønder.

Frede Nielsen,
Sønderborg.

A. Svensson,
Haderslev.

Henvendelsen blev fulgt i stor Udstrækning.

Foran indgribende Begivenheder.

Mødet i Dansk Samraad den 26. Avgust var et Informationsmøde med særligt indbudte.

Formanden skildrede den Bølge af Strejker, Sabotage og Uroligheder, som i den seneste Tid var gaaet hen over Landet, det af Regeringen og Rigsdagens samarbejdende Partier med Kongens Billigelse udsendte Opraab til det danske Folk, hvori der endnu en Gang opfordredes til at bevare Ro, Besindighed og Sammenhold, samt de tilsluttende Opraab fra den danske Arbejderbevægelse (med stærke Udfald mod „Provokatører af blandet Oprindelse“) og fra de store Erhvervsorganisationer i By og paa Land. Vi vilde, sluttede Formanden, utvivlsomt gaa yderst alvorlige Tider i Møde, hvis Virkningen heraf udeblev.

Blandt dem, der senere havde Ordet, vendte Landstingsmand H. Jepsen Christensen sig mod Sabotørerne, der uden Bemyndigelse handlede i Fædrelandets Navn. Det var saa godt som udelukkende Kommuniste, der vilde terrorisere Befolkningen. Han havde altid ønsket, at Linjen af 9. April 1940 skulde følges. Sabotagen kan standses, hvis vi selv vil. Vi maa fortsat stræbe efter at opretholde Ro og Orden.

Ogsaa Folketingsmand Jørgen Gram var imod Sabotagen. Mange følte sig forpligtet til at følge Christmas Møllers Anvisninger gennem den engelske Radio. Men han kunde ikke se noget stort i den Guerillakrig, der blev ført.

Thorv. Petersen hævdede, at det særlig var de saakaldte intellektuelle, der førte an under den forhaandenværende Uro. H. Andersen, Kongsbjerg: Vi maa ikke dømme Befolkningen, naar den reagerer over for den skærpede tyske Kurs. Frede Nielsen: Stillingen er meget vanskelig for Regeringen. Kommunisterne arbejder paagaende, nogle overophedede nationalt indstillede følger dem. Vi har dem ogsaa hernede, de maa modvirkes.

Faa Dage efter blev der erklæret Undtagelsestilstand i Danmark.

Efter Undtagelsestilstanden.

Det sidste af Aarets Møder i Dansk Samraad fandt Sted i Aabenraa den 26. November og var igen i Hovedsagen et Informationsmøde med særligt indbudte.

Formanden mindede om, at det netop var et Fjerdingaar siden, der sidst havde været Møde i Samraadet. Den 29. August kom Undtagelsestilstanden, og Møder kunde foreløbig ikke afholdes. Ogsaa efter at Undtagelsestilstanden var ophævet, var politiske Møder forbudt. Naar der alligevel var indbudt til denne Sammenkomst, var Aarsagen den, at det kunde være godt at mødes igen, og man maatte ogsaa gaa ud fra, at Møder med begrænset Deltagelse kunde afholdes. Det var dog ikke nødvendigt ligefrem at udbasunere, at vi havde været sammen.

Formanden gennemgik i korte Træk Udviklingen til Dato. Undtagelsestilstanden havde varet fra 29. August til 6. Oktober og havde medført Arrestationer af Repræsentanter for Politik, Presse og Aandsliv (flere Medlemmer af Dansk Samraad havde været taget som Gidsler), Deportation af Jøder og Afvæbning af den Hær- og Flaadestyrke, vi havde tilbage. De forfatningsmæssige Faktorer var sat ud af Kraft, Pressen var under Censur, Sabotører var bleven henrettet eller sendt til tyske Koncentrationslejre, og der var indført Spærretid i en Række større Byer. I det hele taget raadede der ret kaotiske Forhold for Tiden. De, der saa længe havde ønsket „norske Tilstande“, havde nu faaet dem.

Der er mange, der mener, at Sabotagen vil komme os til gode, naar Krigen er forbi. Gennem den danske Radio i London var Christmas Møller en fremtrædende Talsmand for denne Indstilling. Personligt troede Formanden, at helt andre Ting vilde blive afgørende. Det vilde være Stormagtsinteresser, der blev dominerende, og han var meget bange for, at de smaa Starter, uanset Krigens Udfald, vilde faa trange Kaar herefter.

Hvorledes staar vi saa i det, naar den Dag kommer, da Fjendtlighederne er ophørt.

I de illegale Blade, som der er mange af, tales der om „lovløse fjorten Dage“, hvor Had og Hævn skal føre det store Ord. En dansk Mand havde for nylig sagt til Formanden, at hvis Politiet blot vilde „lukke Øjnene“ i to-tre Dage, vilde meget være ordnet. Der var sikkert baade Alvor og Pral i Udtalelser af den Art. Jo mere Befolkningens naturlige Følelser holdtes nede under den lange Besættelse, saa meget lettere vilde det komme til Tumulter, naar den en Dag ikke er mere. Men een Ting var givet: Vi Danske, der føler vort Ansvar, maa være imod alt, hvad der smager af Selvtægt, Retsløshed og Udskejelser. Der er ikke saa faa tysksindede, der visselig har givet god Anledning til, at danske Mennesker kan føle sig brøstholdne. Men vi maa ikke glemme, at der er andre tysksindede, som ikke har billiget den Adfærd, der er udvist. Det gav sig et glædeligt Udslag, da en lille Snes kendte Hjemmetyskere i Haderslev og Omegn efter den 29. Avgust aktionerede til Fordel for de danske internerede fra de sønderjyske Landsdele, og Bevægelsen bredte sig saa stærkt, at Dyrslæge Møller og hans Folk ogsaa kom med, hvorefter de internerede blev løsladt.

Formanden regnede stadig med, at Krigen vilde trække ud. Men Afslutningen kunde naturligvis ogsaa komme hurtigere end ventet. Det var derfor, han havde bragt disse Problemer paa Tale.

Mange havde Ordet. Af de faldne Udtalelser refereres de vigtigste. Frede Nielsen: Det er kendt, at Kommunisterne samler Vaaben. Baade Christmas Møllers Tilhængere og Dansk Samling er begyndt at blive betænkelige. Der er sket Henvendelse til de samarbejdende Partier om i Tide at sikre en lovlige Regering, som kan overtage Magten, naar Krigen er forbi. Jepsen Christensen var ikke klar over, om det havde været heldigt at indkalde til dette Møde. Situationen laa ikke i et saadant Leje, at der kunde træffes Beslutning om, hvad der skulde ske engang. H. Andersen, Kongsbjerg: Vi kan ikke tie ihjel, hvad hele Befolkningen taler om. Vi maa alle være med

til at sikre Ro og Orden her i Grænselandet. Jepsen Christensen: Den 29. Avgust gik Magten fra de danske Myndigheder over til Kræfter, som skjuler sig. For Krigens Gang betyder Sabotagen intet. Den 29. Avgust er den mørkeste Dag, jeg kender.

Simon From: Vi maa skelne mellem dem, der driver Sabotage ud fra ædle Motiver, og de andre. Forstander H. Lund: Der tales til det danske Folk fra Tyskland, England og gennem den illegale Presse. De, der før har vejledet, er for Tiden henvist til at tie. Der kan derfor let opstaa en usund Meningsdannelse. Kan der ikke skabes en Modvægt. Vi risikerer, at der bliver gravet en dyb Kløft mellem de ansvarlige og Folkestemningen. Vi saar Blæst, vi kan komme til at høste Storm.

Amtmand Thomsen henviste til, at der fra Centraladministrationen var truffet visse Foranstaltninger for det Tilfælde, at der blev iværksat en Invasion i Jylland, og denne Landsdel blev adskilt fra det øvrige Land.

J. P. Nielsen takkede Formanden, fordi han havde indbudt til Mødet, og bad ham sammenkalde paa ny, saa snart der forelaa noget.

Mødeforbudet for de sønderjyske Landsdele bliver ophævet.

Mod Aarets Slutning blev det siden Undtagelsestilstanden bestaaende Mødeforbud ophævet specielt for de sønderjyske Landsdele. Man havde først villet ophæve det for det tysk-nazistiske Mindretal alene. Heroverfor var der blevet protesteret fra dansk Side, og i første Halvdel af December modtog Udenrigsministeriet efterfølgende Skrivelse (Oversættelse):

København, den 8. 12. 1943.

Til den danske Centralforvaltning,

Adresse: Direktøren for Udenrigsministeriet, Hr. Svenningsen,
København.

Vedrører: Ophævelse af Forsamlingsforbudet i Nordslesvig.

For nogen Tid siden har der været forhandlet mellem Hr. Direktør Svenningsen og undertegnede om en særlig Regulering af Mødeværnet

i Nordslesvig. Man blev enig om, at det skulde undersøges, hvorvidt der for dette Omraade kunde gennemføres en almindelig, ikke til den tyske Folkegruppe alene begrænset Ophævelse af Mødeforbudet.

Den i Mellemtiden iværksatte Undersøgelse har haft til Resultat, at man fra tysk Side har set bort fra Betænkelighederne ved en Ophævelse af Mødeforbudet i Nordslesvig i Forventning om, at Frigivelsen af Møderne ikke vil drage Forstyrrelser af den offentlige Orden eller Angreb, paa tyske Interesser efter sig.

Jeg beder Dem derfor meddele Myndighederne i Nordslesvig, at Mødeforbudet ikke mere finder Anvendelse paa dette Omraade. Kun politiske Aarsmøder («Tagungen»), Skolingslejre eller lignende Foranstaltninger, ved hvilke et større Antal Deltagere fra hele Landet samles, vil ogsaa herefter principielt være forbudt i Nordslesvig og kun fra Tilfælde til Tilfælde være tilladt, efter at der er indhentet tysk Tilladelse.

Med Hensyn til saadanne Andragender beder jeg Dem hver Gang rettidig give mig Meddelelse.

sign. W. Best.

1944.

Et Formandsskifte.

De to første Møder i Dansk Samraad i det femte Besættelsesaar, 8. Februar og 13. Marts 1944, var optaget af organisatoriske Forhandlinger, og hvad dermed hørte sammen. Det vil herom være tilstrækkeligt at gengive nedenstaaende Indberetning til Amtmand Thomsen, der som Politiajudant for de sønderjyske Landsdele bl. andet havde til Embedspligt at holde Regeringen underrettet om nationalpolitiske Foreteelser i Grænselandet.

Haderslev, den 15. Marts 1944.

Kære Amtmand Thomsen.

Efter Deres Anmodning skal jeg i det følgende give en Fremstilling af Forholdene i Dansk Samraad, som de har udviklet sig paa det sidste.

Dansk Samraad blev, som De maaske husker, oprettet kort før det vigtige Folketingsvalg den 3. April 1939, da vi maatte frygte for, at storpolitiske Begivenheder ude omkring vilde indvirke paa det na-

tionale Styrkeforhold i de sønderjyske Landsdele paa en saadan Maa-
de, at det kunde drage ubehagelige Følger efter sig. De husker sik-
kert ogsaa den tyske Partifører, Dyrslæge Møllers kendte Udtalelse fra
et Møde i Tønder kort før Valget:

»Lad os vise, at for os er Ordet Kammeratskab ikke noget tomt
Begreb, men hellig Alvor. Saa vil Valgdagen bringe os Sejren. Denne
Sejr vil være et eneste Raab: Fører, gør os fri!«

Valget fik et for den danske Befolkning straalende Udfald, og
heri tror jeg, at Dansk Samraad havde sin ikke helt ringe Andel.

Dansk Samraad, der i første Række skulde styrke det danske Sam-
menhold i Grænselandet, kom til at bestaa af de sønderjyske Rigsdags-
mænd inden for de samarbejdende Partier, Formændene for de sam-
me Partier i den sønderjyske Storkreds, Formændene for de store
nationale Foreninger og de politiske Redaktører ved den sønderjyske
Presse. De nationale Foreninger, som er repræsenteret, er: Sprogfor-
eningen, Sønderjysk Skoleforening, Grænseforeningen, Landeværnet,
Dansk-Nordisk Ungdomsforbund og Arbejderbevægelsens sønderjyske
Landsforening samt endelig Fællesorganisationen af sønderjyske
Danske Samfund, der senere foruden Formanden blev repræsenteret
ved seks Kredsformænd, ligesom det er bleven Sædvane, at Købstads-
formændene indbydes til Møderne. I Spidsen for Samraadet kom til
at staa et Udvalg paa 3 Medlemmer, Redaktør, nu Folketingsmand Fre-
de Nielsen, Sønderborg (Social-Demokrat), Bagermester Th. Petersen,
Tønder (Venstre), og Folketingsmand A. Svensson, Haderslev (kon-
servativ). Sidstnævnte udpegedes til Formand.

Der var hermed skabt en stærk og alsidig Repræsentation for den
samlede Danskhed i Grænselandet, som altid vilde være rede til at
varetage danske Interesser, og som ved sin S sammensætning borgede
for, at de forskellige danske Kredse i Grænselandet stadig stod i
Føling med hinanden. Mod Slutningen af 1941 kunde jeg slutte en
Artikel om Samraadet i Danske Samfunds Medlemsblad med følgende:

»Det har fra første Færd været mig en stor Glæde at deltage i
Arbejdet inden for Dansk Samraad, der saa levende minder om
Den nordslesvigske Vælgerforenings Bestyrelse og Tilsynsraad i Tiden
før 1920. Det viderefører i Virkeligheden ogsaa denne Institutions
bedste Traditioner og væsentligste Funktioner, tilpasset efter de nuvæ-
rende Forhold. Her sidder Danske af alle de samarbejdende Partier
Side om Side i den samme Sags Tjeneste. Jeg tror, jeg tør sige, at
Samarbejdet ligger i det bedst mulige Leje, og jeg har al Grund til
at takke Dansk Samraads Medlemmer for den Tid, der er gaaet.«

I denne Tilstand indtraadte der for c. 3 Maaneder siden en iøjne-
faldende Forandring. Kort før Jul 1943 meddelte Bagermester Th.
Petersen mig, at Partiet Venstre, saafremt Dansk Samraad skulde
vedblive at bestaa, ønskede dette lagt ind under fastere Former,

ligesom det for Venstre maatte være noget meget væsentligt, at Formandshvervet gik paa Skift inden for de forskellige Partier.

Jeg svarede, at jeg selvfølgelig ikke havde noget imod, at Dansk Samraad blev bragt ind under fastere Former, hvis man mente, det kunde gavne Arbejdet. Dog beklagede jeg, at Sagen var rejst paa partimæssigt Grundlag, idet jeg som Formand for Samraadet altid havde bestræbt mig for at lade det nationalt samlende være det afgørende og det partipolitiske træde i Baggrunden. I øvrigt indrømmede jeg, at Dansk Samraad indtil nu havde virket under ret løse Former. Til Gengæld havde det netop som Følge heraf formaaet at tilpasse sig Begivenhedernes Gang. Dansk Samraad havde efter min Opfattelse været et smidigt Instrument til Fremme af det nationale Sammenhold i Grænselandet, til Orientering i betydningsfulde Situationer og til rolig Vejledning under bevægede Forhold. Der var derigennem skabt en Tradition, som, saa vidt jeg forstod, heller ikke fra nogen Side søgtes omstødt.

I et Udvalgs møde den 5. Januar i Aar i mit Hjem i Haderslev viste det sig, at Folketingsmand Frede Nielsen støttede Venstres Henvendelse, og der blev derefter paa Forslag af Th. Petersen og Frede Nielsen udarbejdet nogle Vedtægter, som kom til Forhandling i et Møde i Samraadet den 8. Februar i Aar.

Under den Drøftelse, som der fandt Sted, gjorde vidt forskellige Synspunkter sig gældende. Her skal fremhæves, at Folketingsmand Frede Nielsen meget kraftigt tog Afstand fra, at Ønsket om en Forandring skulde indeholde nogen Brod mod Svensson personlig. De havde haft det allerbedste Samarbejde i de fem Aar, der var gaaet, og der havde aldrig været Gnidninger af nogen Art. Han fandt blot, at det var rigtigst at efterkomme de Krav, Venstre havde fremsat. Formanden for Venstre, Gaardejer M. Gram, Københoved, holdt stærkt paa, at der maatte en Forandring til. Det vilde styrke Samraadet, og Venstre var rede til at lade det største Parti, Social-Demokratiet, komme til først og stemme paa en af dettes Repræsentanter til Formandsposten. Amtslandinspektør Lindhard, Haderslev (radikal), udtalte sig til Fordel for den nuværende Ordning. Han havde tidligere været uenig med Svensson, men han havde været glad for Svenssons Ledelse af Dansk Samraad og altid følt sig godt tilpas i Samraadet. Han vilde derfor stille Forslag om, at man vilde nøjes med at indføre Formandsvalget for et Aar ad Gangen, dog at den afgaaede Formand kunde genvælges.

Sprogforeningens Formand, Bibliotekar Jakob Petersen, havde ligesom Lindhard altid følt sig godt tilpas i Samraadet og var ikke overbevist om, at en Forandring var nødvendig. Han advarede imod at bringe Splittelse ind, hvor der hidtil havde raadet Enighed. De konservative sluttede sig til Lindhard og Jakob Petersen.

For Lindhards Forslag afgaves 15 Stemmer imod 16, hvorefter det var forkastet. Mødet sluttede med, at der nedsattes et Udvalg paa 5 Mand til at udarbejde Arbejdsregler i Stedet for Vedtægter. Det nedsatte Udvalg holdt Møde i Vojens den 14. Februar, og herunder fremkom Formanden for Danske Samfund, Gaardejer H. Andersen, Kongsbjerg, der slutter sig til Venstre, med en saalydende Udtalelse:

»Det kan ikke være Meningen, at en Repræsentant for et bestemt Parti skal sidde og være Formand hele Tiden og have den Avtoritet, som dette medfører.«*)

I Konsekvens heraf indledede jeg det næste Møde i Dansk Samraad den 13. Marts med at sige, at jeg nu havde faaet en stærk Følelse af, at hele Aktionens var partibetonet, og selv om den ikke var rettet imod mig personlig, hvad jeg ikke troede, fandt jeg den meget beklagelig. Der var hermed kommen noget ind i Dansk Samraad, som vi ikke havde kendt før, og jeg var bange for, at det kunde svække det Sammenhold, vi hidtil havde haft. Der blev derefter paa Forslag af Frede Nielsen holdt Gruppemøder, hvad vi heller ikke har kendt før, og under de paafølgende Forhandlinger blev det foreliggende Udkast til Arbejdsregler med nogle Ændringer vedtaget.

Vedrørende Punkt 2 a i Arbejdsreglerne udspandt der sig en heftig Diskussion, idet Venstre ønskede Affattelsen saaledes, at ikke blot de i de sønderjyske Landsdele valgte Rigsdagsmænd, men ogsaa de der bosatte Rigsdagsmænd, som var valgt andetsteds i Landet, skulde være Medlemmer af Samraadet. Folketingsmand Frede Nielsen hævdede, at Samraadet saa vilde faa alt for meget Slagside. Det vilde give to Venstremænd mere. Folketingsmændene Simon From, Fjelstrup, og Ejnar Simonsen, Flovt, og Venstre raadede i Forvejen over c. Halvdelen af Forsamlingen. Et Forslag fra Landstingsmand Alfred Kristensen (Social-Demokrat), gaaende ud paa, at det i saa Henseende skulde blive ved det gamle, blev nedstemt med 19 Stemmer mod 17.

De nye Arbejdsregler bestemmer, at Dansk Samraad ledes af et Udvalg paa syv Medlemmer, hvoraf de fem repræsenterer de samarbejdende Partier, medens de to repræsenterer de øvrige Medlemmer. Udvalget nedsætter et Forretningsudvalg paa tre Medlemmer.

Til Medlemmer af Udvalget for de samarbejdende Partier valgtes uden Vanskelighed: Folketingsmand Frede Nielsen (Soc.), Folketings-

*) Af en Brevveksling mellem Folketingsmand Frede Nielsen, Direktør J. Christiansen, Aabenraa, Seminarielærer Cl. Eskildsen, Tønder, og Gaardejer H. Andersen, Kongsbjerg, omfattende 12 Breve og i det væsentlige omhandlende de Danske Samfunds Stilling over for Samraadet, hedder det tilsvarende i Brev fra H. Andersen af 21. Marts 1944: »— skønt De dog vist selv indser, at det vilde være uholdbart i Længden at give en enkelt Partipolitiker og derved hans Parti Avtoriteten som Formand for Dansk Samraad.«

mand A. Svensson (kons.), Landstingsmand Jepsen Christensen (Venstre), Amtslandinspektør Lindhard (rad.) og Mejeriejer Petersen, Tønder (Retsstatsp.). Ved Valget af de resterende to Medlemmer foresloges Formanden for Danske Samfund, H. Andersen, Kongsbjerg, Formanden for Sprogforeningen, Jakob Petersen, og Formanden for Dansk-Nordisk Ungdomsforbund, P. Marcussen. I første Omgang fik Jakob Petersen 21 Stemmer, H. Andersen og P. Marcussen hver 19. Jakob Petersen var saaledes valgt. I anden Omgang fik P. Marcussen 17 Stemmer og H. Andersen 15. P. Marcussen var valgt.

Tilbage stod Valg af Formand. Venstres Formand, M. Gram, foreslog Folketingsmand Frede Nielsen. Lærer P. Marcussen foreslog Svensson, hvilket medførte Protester fra Venstre under Henviisning til, at Formandshvervet efter de nye Arbejdsregler skulde gaa paa Skift, og kun ganske særlige Omstændigheder kunde berettige til Genvalg. Heroverfor erklærede Svensson gentagende, at han selvsagt ikke vilde vælges paa et Grundlag, der af Dele af Forsamlingen ansaas for at være i Strid med Arbejdsreglerne. Ved Afstemningen fik Frede Nielsen 19 Stemmer, 7 faldt paa Svensson, og 6 Stemmesedler var blanke.

Udvalget valgte senere til Forretningsudvalg Frede Nielsen, Jepsen Christensen og Svensson. Sekretæren kan vælges uden for Udvalget og er som hidtil Redaktør Kamphøvdener.

Før Mødet sluttede, rettede forhenværende Folketingsmand I. P. Nielsen en varm Tak til Svensson for hans Ledelse af Dansk Samraad i de forløbne fem Aar, og Forsamlingen rejste sig.

Dansk Samraad tæller nu med de to tilkomne Rigsdagsmænd 39 stemmeberettigede Medlemmer.

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

A. Svensson.

Arrestationerne af 26. Maj 1944.

Den 27. Maj meddeltes gennem Pressen, at der havde fundet en Del opsigtvækkende Anholdelser Sted i Jylland Dagen før. Omkring 20 Personer, højere Politiembedsmænd, nogle Officerer og Amtmand Thomsen, Aabenraa, var sigtet for Spionage og Deltagelse i en illegal militær Organisation. Ogsaa Grænsegendarmeriets Chef, Oberstløjtnant Paludan-Müller, Graasten, skulde have været arresteret. Han satte sig imidlertid til Modværge og blev dræbt.

Den 23. Juni blev der afholdt Møde i Dansk Samraad i Aabenraa, hvor Formanden (Frede Nielsen) til Indledning gav en

Oversigt over den politiske Situation samt mindedes Oberstløjtnant Paludan-Müller og Lærer Bøje, Sønderborg, der begge havde mistet Livet paa en tragisk Maade.

Der førtes derefter paa Foranledning af I. P. Nielsen en længere Drøftelse om, hvorvidt det havde været rigtigt at appellere til det tyske Mindretal i Anledning af de den 26. Maj foretagne Arrestationer eller ej. Den 29. Avgust 1943, sagde I. P. Nielsen, reagerede den moderate Fløj inden for det tyske Mindretal hurtigt, og de, der var taget som Gidsler i de sønderjyske Landsdele, blev løsladt. Efter de sidst foretagne Arrestationer er det bleven hævdet, at vi skulde lade det ske og saa tage Hævn bagefter. Men saadan kunde Taleren ikke se paa det. Han havde omgaaende skrevet til den tidligere tyske Folketingsmand Pastor Schmidt, til Dyrlæge Møller og til Frk. Martensen, Tinglev, at naar man fra tysk Side vilde gaa saadan til Værks, saa vilde der opstaa en uoverskuelig Kløft mellem Danske og Tyske i Grænselandet. Dyrlæge Møller havde talt med Dr. Best og havde senere bedt I. P. Nielsen selv tale med ham. Da de arresterede i Mellemtiden var ført til København, havde I. P. Nielsen sagt Nej.

Svensson gav ligeledes en Fremstilling af, hvad han havde foretaget sig. Ved Hjælp af Forretningsfører Ejler ved „Jydske Tidende“ i Kolding havde han skaffet Fru Amtmand Thomsen Tilladelse til at tale med sin Mand. Han havde dernæst henvendt sig til Direktør Svenningsen i Udenrigsministeriet og til Grev Schack, der havde været i Kolding for at orientere sig specielt vedrørende Amtmand Thomsens Arrestation. Men da var Sagen allerede sluttet og Akterne sendt til København. Brevet til Udenrigsministeriet havde følgende Ordlyd:

Haderslev, den 5. Juni 1944.

Hr. Direktør N. Svenningsen,

København.

Mit Brev vedrørende en Oplysning bedes nu annulleret, da Tingene i Mellemtiden har udviklet sig anderledes. Herom skal jeg efter Ønske fra tysk Side give Dem følgende Meddelelse.

Der afholdtes Dags Dato i Haderslev et Møde af fremtrædende Hjemmetyiskere fra Haderslev og Aabenraa Amter, hvor man drøftede Muligheden af en Aktion til Fordel for de den 26. Maj arresterede her fra Landsdelen. Fra Haderslev deltog Advokat Erichsen (Mødet fandt Sted i hans Hjem), Købmand P. Frees, Bankdirektør Danielsen og Tobaksfabrikant Math. Hansen. Fra Aabenraa: Bankdirektør Koberg. Eksportør Stoltzenburg og Amsraadsmedlem Gaardejer Schmidt, Øster Terp. Fra Aabenraa By vil senere tilslutte sig Byraadsmedlem, Købmand Beyer.

Man kom indledende til det Resultat, at Sagen laa anderledes end i Avgust-Septbr. i Fjor. Dengang blev de arresterede taget som Gidsler. De havde ikke gjort sig skyldig i noget, og derfor kunde man uden videre tage Affære til Fordel for dem. Med Hensyn til de arresterede nu er man ikke i Stand til at bedømme, om der foreligger noget eller ej. Det vides, at man har forhandlet Sagen inden for det tyske national-socialistiske Parti her i Landsdelen og besluttet ikke at foretage sig noget. Dette skal ikke afholde de forsamlede fra at aktionere. Men man ser under disse Omstændigheder bort fra at henvende sig til Dyr-læge Møller, som det ellers var paatænkt.

Med Hensyn til, hvor man skulde anbringe en evtl. Henvendelse, var man enig om, at dette maatte blive den tyske Rigsbefuldmægtigede Dr. Best. Da Schmidt, Øster Terp, imidlertid oplyste, at sønderjyske Anliggender til Dr. Best altid uaabnet blev sendt til Assessor Stehr ved det tyske Kontor i København og derfra igen til Dr. Best, ansaa man det for bedst at lade Henvendelsen gaa igennem det tyske Kontor, saa Tidsspilde kunde blive undgaet.

Det vedtoges derefter, at Skrivelsen skulde undertegnes af Advokat Erichsen alene med Meddelelse om, at de paagældende havde været samlet i hans Hjem og stod bag ved dens Indhold. I Henvendelsen, der ifølge Sagens Natur maatte være forsigtigt affattet, gøres der opmærksom paa, at Arrestationerne har vakt stor Bestyrtelse blandt Befolkningen, at det vil være af Betydning, at det snarest muligt bliver klarlagt, hvorvidt der ligger noget til Grund, og at Befolkningen faar Kendskab hertil. Til sidst udtales Haabet om, at den iværksatte Under-søgelse snart maa føre til Frigivelse og dermed til Beroligelse for Befolkningen.

Jævnside hermed ønskede de tilstedeværende Repræsentanter for Aabenraa saa affattet en særlig Henvendelse til Fordel for Amtmand Thomsen. Denne Skrivelse, der er formet i stærkere Vendinger end den første, siger, at de undertegnede, som i mange Aar har staaet i Forbindelse med Amtmanden officielt og personligt, med Beklagelse har hørt om hans Arrestation. Efter deres Kendskab til Amtmanden kan de ikke tænke sig, at han har foretaget noget, der kan betegnes som fjendtligt. Han har tværtimod altid taget Afstand fra alle yderlig-

gaaende Handlinger, og de tror derfor fuldt ud at kunne gaa i Brechen for ham. Man beder Hr. Stehr henvende sig paa højere Sted og udvirke, at Sagen bliver fremskyndet, at der ydes Amtmanden alle de Lettelser, der kan være Tale om, og man udtaler til Slut Haabet om, at han snart maa være fri igen.

Dette er det Referat, der er givet mig, og som jeg herved tilstiller Direktøren. Forhaabentlig kan det være Dem til Støtte under de fortsatte Forhandlinger.

Med venlig Hilsen

Deres ærbødige

A. Svensson.

Landstingsmand Jepsen Christensen havde over for Grev Schack fraraadet at foretage sig noget. Han opfattede det saaledes, at Grev Schack skulde henvende sig til Dr. Best. Det var han imod, da det vilde være en Anerkendelse af den bestaaende Tilstand. Han havde efter det fremførte ikke noget at indvende.

Redaktør Kamphøener havde talt med Amtsraadsmedlem Philipsen og denne igen med Amtsraadsmedlem Schmidt, Øster Terp. Det gjaldt ogsaa for ham om, at der kunde bestaa saa taalelige Forhold efter Krigen mellem Danske og Tyske, som det nu var muligt. Folketingsmand Simon From var uenig med I. P. Nielsen, Svensson og Kamphøener. Det var urigtigt at bruge det tyske Mindretal som Mellemed, da de saa kunde møde med en Modregning bagefter. Vejen maatte gaa over Udenrigsministeriet. Jørgen Gram sluttede sig til Simon From og var bange for de Konsekvenser, det kunde drage efter sig.

I. P. Nielsen pointerede, at han ikke havde bedt Tyskerne om noget. Han havde advaret imod den Adfærd, der her var udvist. I det hele taget: Naar man generer nogle af mine Venner, saa gør jeg, hvad jeg vil, og saa kan man for min Skyld ogsaa vedtage her, hvad man vil.

Svensson: Jeg har netop henvendt mig til Udenrigsministeriet. Mit Referat i Brevet til Direktør Svenningsen viser tydeligt, at det er Medlemmer af det tyske Mindretal selv, der har taget Initiativet.

Formanden sammenfattede til Slut Indholdet af Drøftelsen derhen, at det havde ikke været Hensigten, at nogen skulde staa Skoleret. Man kunde heller ikke binde nogen. Naar der foretages noget, maatte det foretages af den enkelte.

Amtmand Thomsen blev løsladt den 22. Juni, mens Anholdelsen for de øvrige foreløbig opretholdtes.

1945.

Mød Krigens Slutning.

Den 20. Marts 1945 var der i Formandens Fravær (Folketingsmand Frede Niesln var gaet under Jorden) af Svensson indbudt til Møde i Dansk Samraad med Dagsorden: Valg i Henhold til Arbejdsregler for Dansk Samraad.

Det paagældende Afsnit af Arbejdsreglerne var fastlagt saaledes:

»Dansk Samraad ledes af et Udvalg paa syv Medlemmer, hvoraf de fem repræsenterer de deltagende politiske Partier, medens de to repræsenterer de øvrige Medlemmer. Udvalgets Medlemmer vælges direkte af Forsamlingen, den ene som Formand. Udvalgets Formand skal være Medlem af Rigsdagen. Udvalget nedsætter et Forretningsudvalg paa tre Medlemmer. Sekretæren kan vælges uden for Udvalget. Formandshvervet gaar paa Skift. Valgperioden er for hele Udvalget eet Aar og følger Finansaaret.«

Som Repræsentanter for de politiske Partier blev genvalgt Folketingsmand Frede Nielsen, Folketingsmand A. Svensson, Landstingsmand Jepsen Christensen, Amtslandinspektør Lindhard og Mejeriejer Petersen, som Repræsentanter for de øvrige Medlemmer Bibliotekar Jak. Petersen og Lærer P. Marcussen. Da sidstnævnte for Tiden var interneret i Tyskland, bragte Pastor Nielsen, Højer, Danske Samfunds Formand, H. Andersen, Kongsbjerg, i Forslag og forlangte skriftlig Afstemning. P. Marcussen fik 25 Stemmer og H. Andersen 6.

Ved Valget af Formand skulde ifølge Aftale Partiernes Størrelse være normgivende. Derefter skulde de konservative

stille Formanden, og Svensson blev valgt. Til Forretningsudvalget valgtes senere inden for Bestyrelsen Svensson, Jepsen Christensen og Landstingsmand Jørgen Møller som Suppleant for Frede Nielsen, der foreløbig var fraværende, til Sekretær M. Kamphøener.

Svensson fremsatte derefter nogle aktuelle Betragtninger.

Den 28. Januar havde Mindretals-Organet „Nordschl. Zeitung“ bragt en Artikel „Sne“, hvori gjordes opmærksom paa, at med det indtraadte Snefald havde den danske Presse igen Stof til ledende Artikler. Thi: „Ganske vist sker der ogsaa ellers allehaande ude omkring i Verden. Saaledes afgøres Kontinenters Skæbne, og i det østtyske Rum er den blodigste Kamp blusset op, medens der igen kæmpes forbitret paa de historiske Slagmarker vestpaa. Men de danske Blade ser sig stillet over for en anden Opgave. De maa stadig paa ny bringe til Udtryk over for deres Læsere, at alle den Slags Efterretninger er ubetydelige i Forhold til de hjemlige Sorger.“ Disse Bemærkninger var en fortrinlig Illustration til det gamle Ord, at Spot og Skade følges ad. Forholdet var det, at den danske Presse var underkastet Censur, og at det derigennem var saa godt som umuliggjort for den ud fra egne Synspunkter at skrive om, hvad der foregaar ude omkring.

Taleren vilde paa den givne Foranledning sige lidt om den Kamp, der ganske rigtigt gjaldt Kontinenters Skæbne. Man maatte her ikke overse, hvad der for en væsentlig Del laa bagved, den store Tovtrækning om Markeder og Raastoffer. Det burde naturligvis tilføjes, at de Krige og Magtforskydninger, som havde fundet Sted i Løbet af det sidste Hundredaar, havde haft et stærkt nationalt Islæt og fra og med de to sidste Verdenskrige desuden et stærkt socialt og ideologisk Islæt, det kommunistiske, nazistiske og demokratiske. Den fratraadte svenske Kultusminister, en Overgang Leder af det svenske Højre, Professor Gøsta Bagge, var inde paa en lignende Tankegang, naar han paa et Møde havde udtalt: „Det er sikkert med

Rette, man har betonet, at Tiden efter Verdenskrigens Afslutning vil blive præget af et Stormagtsvælde af omtrent samme Karakter som Den hellige Alliance. Det ligger ogsaa lige for at forudse en imperialistisk betonet Politik, der skal varetage Stormagternes strategiske Ønsker og ikke mindst deres økonomiske Bestræbelser.“ Han havde i Fortsættelse heraf tilkendegivet sin Bekymring for, hvorledes det skulde gaa de smaa Stater, naar de store spillede ud mod hinanden.

Et Moment, som de mindre Stater, uanset en naturlig Forkærlighed for de demokratiske Stormagter, der i det store Op-gør ogsaa kæmpede for vor Frihed, altid maatte regne med, var de storpolitiske Konstellationers Ubestandighed. Det havde Danmark erfaret i Tiden mellem de slesvigske Krige, der af de fleste betragtedes som et lyst og lykkeligt Kapitel i den nyere Danmarkshistorie, men i Virkeligheden var alt andet, og igen efter Afslutningen af den første Verdenskrig, da den saakaldte tresidede Traktat mellem Danmark, Tyskland og de allierede, der skulde have givet os en vis Garanti mod Angreb paa Grænsen af 1920, blev til intet. Afdøde Udenrigsminister Har. Scavenius havde herom i sin Bog „Af de sidste Aars sønderjyske Politik“ skrevet disse bemærkelsesværdige Linjer: „Den af Krigen skabte eller fremgaaede Enhedsfront svækkedes langsomt, men sikkert, efter at Krigens samlende Formaal, Fjendens Nedkæmpning, var borte, og Nyordningen af det hærgede Evropa stod paa Dagsordenen.“ Vi gør vel i at være forberedt paa, at noget tilsvarende kan indtræde, naar denne Krig er afsluttet.

Taleren havde fremdraget dette for derigennem at fastslaa, at vel gjaldt det for et lille Folk som vort at holde Hjertet varmt, men det var heller ingen Skade til at holde Hovedet koldt, naar afgørende Øjeblikke var inde. Alle vidste, at det Mand og Mand imellem svirrede med Slagord som Grænseflytning, Folkeflytning osv., naar Krigen var forbi. Lad os gøre, hvad vi kan, for at slige Problemer, hvis de før eller se-

nere bringes paa Bane, behandles med den Alvor og Omhu, vi skylder Hensynet til vort Lands Fremtid, og som de ogsaa i sig selv har Krav paa.

Indadtil havde det nationale Samarbejde været en stor Lykke, og det havde sikkert bevaret os for mange Rystelser. Da Konge, Regering og Rigsdag for halvandet Aar siden var sat ud af Spillet, kunde Landets Administration arbejde videre, uden at der var opstaaet uoverkommelige Vanskeligheder heraf. Det var et Vidnesbyrd om, at det danske Samfund var et gammelt og velordnet Samfund med værdifulde Traditioner, og at det stadig er sundt og modstandsdygtigt, selv om der her som overalt under unormale Forhold er Elementer, der skiller sig ud. Forhaabentlig vil det vise sig ved Krigens Slutning, at vi ikke agter at misbruge vor Frihed, naar vi faar den tilbage.

Under den paafølgende Drøftelse samlede de forskellige Udtalelser sig gennemgaaende om den gældende Mindretals-Lovgivning, der maatte tages op til Revision, og hvis Dansk Samraad ikke forberedte sig herpaa i Tide, vilde Modstandsbevægelsen træde til. Den vilde ganske givet tale med, og det var ikke for tidligt at faa Forbindelse med den.

Svensson: Saa maatte vi jo vide, hvor Modstandsbevægelsens Repræsentanter er at finde.

Landstingsmand Jørgen Møller beklagede, at de Danske Samfund, der havde ladet udarbejde et Memorandum herom, var gaaet uden om Samraadet. Forpagter Lorentzen; Rønhave, talte imod den megen Russerforskrækkelse. Forstander Lund: Vi vil antagelig ogsaa faa en alvorlig Kamp om Grænsen. Der er af Udviklingen skabt en Mentalitet, som er meget yderliggaaende. Jepsen Christensen var imod al Tale om Grænsen og Mindretals-Problemerne paa nuværende Tidspunkt. Forholdene var indtil videre ikke tilstrækkeligt afklaret.

Amtmand Thomsen gav til sidst nogle Oplysninger, bl. andet om Flygtningespørgsmaalet. Der opholdt sig for Tiden 14,210 tyske Flygtninge i de sønderjyske Landsdele, i Haderslev Amt

2760, i Aabenraa Amt 3500, i Sønderborg Amt 3600 og i Tønder Amt 4350.

Modstand imod at tage Stilling til vor Mindretals-Lovgivning.

Den 6. April holdt Dansk Samraads Forretningsudvalg Møde paa Brøndlund Slot for at drøfte Muligheden af at tage Stilling til en eventuel Revision af vor Mindretals-Lovgivning. Foruden Forretningsudvalgets Medlemmer, Svensson, Jepsen Christensen og Jørgen Møller, var indbudt som sagkyndige administrative Embedsmænd Amtmændene i de to Grænseamter, hvor de fleste tyske Skoler fandtes, Amtmand Thomsen og Grev Schack. Som Sekretær fungerede Redaktør Kamphøener.

Formanden mindede om, at der paa Dansk Samraads Møde den 20. Marts havde været en alt overvejende Stemning for, at der skulde paabegyndes en Drøftelse af vor Mindretals-Lovgivning efter Krigen, og at Dansk Samraad skulde tage Initiativet hertil. Det var især Repræsentanter for Social-Demokratiet og de Danske Samfund, der havde udtalt sig tilskyndende. Heroverfor havde imidlertid Landstingsmand Jepsen Christensen, dels paa det nævnte Møde, men især i et Brev til Formanden, indtaget et skarpt modgaaende Standpunkt. Med Jepsen Christensens Billigelse vilde han gøre de tilstedeværende bekendt med de vigtigste Afsnit af Brevet.

Høgsbro, den 28. 3. 1945.

Kære A. Svensson.

Som Svar paa Dit Brev, modtaget i Dag, med Forslag om et Møde i Forretningsudvalget inden for Dansk Samraad for at drøfte »Mindretals-Problemer« efter Krigen, maa jeg meddele Dig, at jeg bestemt maa modsætte mig, at der udstedes Indbydelse med noget saadant paa Dagsordenen.

Sker det, saa kommer jeg ikke.

For at undgaa enhver Misforstaaelse vil jeg straks meddele, at jeg ingen Sinde vil gaa med til at gøre Dansk Samraad til en lovgivende Forsamling eller blot indstillende Institution over for Lovgivningsmagten i noget konkret Anliggende. Spørgsmaal af saa dybtgaaende Karakter som t. E. dem, der vedrører Mindretallets fremtidige Be-

handling, er et Landsanliggende, der maa afvejes efter Landets hele Stilling, naar Krigen er forbi. Danmark og de nordiske Lande maa ikke begaa Selvmord paa Aandsfrihedens Omraade under Indflydelse af et øjeblikkeligt blindt Had, hvor berettiget det end maatte være over for Tyskerne. Et Forsøg paa allerede nu at ville lægge en Linje uden Kendskab til Danmarks Skæbne ved Krigens Udgang er lige saa forkert, ja, mere end det, Danske Samfund indlod sig paa for godt et Aar siden, fordi der nu er ansvarlige Rigsdagsmænd med i Tilrettelæggelsen.

Jeg har ikke noget imod, at Forretningsudvalget mødes for at tale sammen om forskellige Forhold. Men Forudsætningen fra min Side er, at der ikke i Indbydelsen til Mødet staar noget om, at vi skal forhandle Mindretals-Problemer. Jeg ønsker meget mere en Drøftelse om Grænserne for Dansk Samraads Virkeomraade.

Brevet synes Dig maaske noget skarpt i sin Form, det er ikke Hensigten med det. Paa den anden Side maa jeg sige til i Tide, nu da Samraadet er ved at ville tiltage sig en Myndighed, som det ikke har, hverken i sit oprindelige Formaal, sine Vedtægter eller i noget rimeligt Hensyn, oven i Købet paa et Tidspunkt, da der er en betydelig Risiko forbundet dermed. Vel skal der handles, men ikke dumt og i Utide. I øvrigt tror jeg ikke, at Du og jeg er særlig langt fra hinanden i Grundsynspunkterne. —

Formanden vilde gerne straks fremsætte nogle Kommentarer til det oplæste.

Der var sikkert ingen, der havde tænkt paa nogen Sinde at gøre Dansk Samraad til „en lovgivende Forsamling“. Vor eneste Lovgivningsvirksomhed i de Aar, Samraadet har bestaaet, havde været begrænset til Vedtagelsen af de Arbejdsregler for Dansk Samraad, som har været gældende siden i Fjor Foraar. Anderledes ligger det med Hensyn til, om Dansk Samraad i givet Fald skal optræde som „indstillende Institution“. I Arbejdsreglerne hedder det, at Formaalet er „at varetage den danske Fællesfronts Opgaver i Grænselandet samt udøve en oplysende og raadgivende Virksomhed i Spørgsmaal af særlig Betydning for den sønderjyske Befolkning“. Den oplysende Virksomhed kunde formentlig være en dobbelt, dels fra København over for Befolkningen i de sønderjyske Landsdele og dels fra disse Landsdele over for Myndighederne i København. Og hvem skulde den

raadgivende Virksomhed tage Sigte paa om ikke Lovgivningsmagten eller under de nuværende Forhold de administrative Myndigheder i København. Forholdet havde da ogsaa været, at i tidligere Aar var Samraadet gentagende optraadt som raadgivende i forskellige Spørgsmaal over for Centraladministrationen, oven i Købet efter Anmodning fra de administrative Myndigheder selv. Saaledes havde saavel Udenrigsministeriet som Justitsministeriet ved Lejlighed henvendt sig til Dansk Samraad om Udtalelser i bestemte Sager, man gerne vilde have belyst hernede fra.

Naar Jepsen Christensen dernæst vilde hævde, at Behandlingen af det tyske Mindretal er et Landsanliggende, der maatte afvejes efter Landets hele Stilling, naar Krigen var forbi, saa var dette uimodsigelig rigtigt. Men man kunde heller ikke komme uden om, at et Spørgsmaal som vor Mindretals-Lovgivning havde en ganske særlig Interesse og en ganske særlig Betydning for den sønderjyske Befolkning, og at Fejlgreb her altid i første Række vilde hævne sig paa den sønderjyske Befolkning, især vel de Danske syd for Grænsen. Der var derfor god Grund til, at en repræsentativ sønderjysk Forsamling som Dansk Samraad, der ikke var opstaaet som Følge af øjebliksbetonede Stemninger, sysselsatte sig med et Problem som det foreliggende. Man kunde hertil sige, at til syvende og sidst var det de valgte sønderjyske Rigsdagsmænd, der kom til, hver for sig og ud fra deres bedste Overbevisning, at tage Stilling til Spørgsmaalet. Men det forhindrede jo ikke, at det kunde være gavnligt paa Forhaand at faa det gennemdrøftet i Dansk Samraad.

At Danmark og de nordiske Lande skulde begaa Selvmord paa Aandsfrihedens Omraade, var ikke falden Formanden ind. Men man kunde ikke se bort fra, at der gik stærke Strømninger i det danske Folk for Tiden, og at de godt kunde føre os ind paa Veje, der ikke var heldige. Heroverfor maatte der ligge en Garanti i, at vi inden for Dansk Samraad tog Spørgsmaalet op til

Behandling, inden det blev for sent. Vi havde dog vel mere end saa mange i det øvrige Land Kendskab til Landsdelens Historie i Fortid som i Nutid, baade til Fejl, der var begaaet, og til Farer, der kunde true, samt ogsaa til Overgreb fra tysk Side, der heller ikke burde hengaa helt upaaagtet.

Jefsen Christensens skarpe Indsigelse mod Samraadets Kompetence vilde Formanden sætte paa Dagsordenen for næste Møde. Saa kunde Dansk Samraads Medlemmer selv afgøre, om de ansaa sig for kompetente til at drøfte Mindretals-Problemerne eller ej.

Hvis Spørgsmaalet om Folkeflytning kommer paa Tale, maa det haabes, at en saadan Tanke ikke finder Tilslutning hos os. Den Slags kan næppe gennemføres under vore Breddegrader, hvor det kun er det nationale Sindelag, der skiller.

Jørgen Møller var enig med Formanden om, at Samraadets Kompetence var tilstrækkeligt underbygget, hvad Behandling af Mindretals-Spørgsmaal angik. Det tyske Kontor maatte ophøre, saa snart Krigen var forbi, og Kreditanstalt Vogelgesangs Virksomhed maatte nærmere undersøges. De tyske Privatskoler kunde ikke stilles paa Linje med de almindelige danske Privatskoler, fordi de havde bidraget til Opfanatisering af den tyske Ungdom. Der burde ogsaa foretages Ændringer i Loven om Erhvervelse af dansk Statsborgerret, saa den blev vanskeligere at opnaa.

Amtmand Thomsen fandt, at Kirke- og Skolespørgsmaalet med Henblik paa Mindretallet egentlig var saa enkelt og ligetil, at det var overflødigt at forberede noget. Især burde man ikke lægge sig fast paa et bestemt Program. Lad de ekstreme hamre løs, og lad os spare paa Kræfterne foreløbig.

Grev Schack fandt som Amtmand, at Tiden ikke var inde til at tage Stilling til vor Mindretals-Lovgivning.

Jefsen Christensen gentog, at Dansk Samraad hverken kunde være indstillende eller raadgivende over for Lovgivningsmagten. Mere formaalstjenligt vilde det være, hvis de sønderjy-

ske Rigsdagsmænd mødtes paa Rigsdagen for at drøfte Spørgsmaal af den Art. Men for øvrigt var Tiden slet ikke moden dertil. Dog kunde det være rimeligt gennem Samraadet at komme i Forbindelse med Folkestemningen.

Til sidst vedtoges alligevel et Forslag fra Formanden om at søge Føling med forhenværende Statsminister Buhl og Repræsentanter for de samarbejdende Partier. Men en virkelig Aktion fra Dansk Samraad i Mindretals-Spørgsmaalet lod sig efter den stedfundne Drøftelse ikke gennemføre. En Maaned senere kom Nazi-Tysklands Kapitulation. Og nu var det Hovedbestyrelsen for Danske Samfund, Frihedsbevægelsens sønderjyske Raad („alle særlige Rettigheder, der er tilstaaet de tyske Nordslesvigere i deres Egenskab af nationalt Mindretal, skal straks ophæves“) og Arbejderbevægelsens sønderjyske Landsforening (der bør tilstræbes „en radikal Nyordning“ af Mindretallets Skoleforhold), som greb ind. Der var ingen, der spurgte efter Kompetence. Det var et tilbagelagt Trin i Udviklingen.

Efter Kapitulationen.

Paa Mødet i Dansk Samraad den 28. Maj indledede Formanden med at omtale Danmarks Befrielse fra det tyske Herredømme. Begivenheden var kommen saa overraskende hurtigt og lykkeligt, at vi ikke kunde have tænkt os det bedre. Naar undtoges Bornholm var vi sluppet for Krigshandlinger paa dansk Jord, og ogsaa indre Voldsomheder havde vi indtil nu været forskaanet for. Hvad der var sket, var endnu en Gang sket paa Dansk, og vi kan med Tak gentage de Ord af Bjørnson, som H. P. Hanssen anvendte her paa dette Sted efter den foregaaende Krigs Afslutning:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille lempet,
saa vi vandt vor Ret.

Desværre havde de fleste Rigsdagsmænd maattet blive i København. Men da et Møde, indvarslet til den 8. Maj, havde maattet aflyses, mente Formanden ikke, vi kunde aflyse paa ny. Ogsaa de indbudte Sydslesvigere var forhindret, da de selv havde et vigtigt Møde dernede.

Formanden oplæste et Brev fra Folketingsmand Frede Nielsen, der var udtraadt af Forretningsudvalget, fordi Formandsposten, der efter hans Mening skulde have været afleveret til Venstre, igen var blevet tildelt de konservative. Endvidere gav han Meddelelse om det Møde i Forretningsudvalget, som den 6. April havde været afholdt paa Brøndlund Slot. Folketingsmand Simon From gav paa egne, Jepsen Christensens, Ejnar Simonsens og Landstingsmand Bjerres Vegne Udtryk for, at man inden for Venstre ikke kunde indse Nødvendigheden af, at Samraadet blev opretholdt. Pastor Nielsen, Højer, troede ikke, det kunde tale for den sønderjyske Befolkning mere. Alfr. Kristensen: Hvis Samraadet ikke kan optræde enstemmigt, er der ingen Mening i at fortsætte. Formanden havde intet imod, at Samraadet blev ophævet. Naar dets Handlekraft blev hæmmet som i sidste Møde i Forretningsudvalget, var det bedre at lade det gaa ind. Man enedes om at udsætte Drøftelsen heraf til et senere Møde.

Efter at Formanden havde meddelt, at den paatænkte Forhandling med Statsministeren var blevet udsat paa Grund af Trafikspærring, gav han et Overblik over Tiden efter Kapitulationen, som den havde formet sig udadtil og indadtil. Fra Modstandsbevægelsen havde man oprindelig ønsket, at der med Henblik paa Landsforrædere og deslige skulde etableres en Slags Folkedomstol. Det var imidlertid blevet afværget, saa vi holdt os saa nær op ad almindelig dansk Retsopfattelse som gør ligt. Hvad angik de særlige sønderjyske Forhold, vilde der i den kommende Tid blive to Problemer at tage Stilling til: Grænsespørgsmaalet og det tyske Mindretal. Formanden havde foreslaaet Statsminister Buhl, at der blev nedsat en Kommission,

som kunde afgive Betænkning om vor Mindretals-Lovgivning. Han haabede, vi kunde bevare den kulturelle Frihed for Mindretallet, selv om den nuværende Status maatte forenkles og begrænses. Naar disse Dages voldsomme Stemninger var ebbed ud, stod den kulturelle Kamp ved Grænsen tilbage. Det var der, vi før havde vundet vore Sejre, og det var der, vi skulde vinde dem fremdeles. Hvad vi foretog os, maatte derfor være holdbart. Verdenshistoriens Hjul var ikke standset med 1945. Det ruller videre, og der kan godt komme den Dag, da vi vil være taknemmelige for, at vi ikke har ladet os forlede til at gaa videre, end hvad vi i det lange Løb ogsaa kan forsvare.

Grev Schack foreslog at sende en Deputation, eventuelt med en Adresse, til Kongen den 10. Juli, 25-Aarsdagen for Kongens Ridt over Kongeaa-Grænsen. Forslaget vandt enstemmig Tilslutning.

Forstander H. Lund rejste Spørgsmaalet om den paabudte Censur over for „Nordschleswigsche Zeitung“, som han fandt var grundlovsstridig. Efter Udtalelser af Redaktør Niels Hansen, Cl. Eskildsen, Lindhard og Formanden, der alle gik imod Censuren, vedtoges det at overlade til sidstnævnte paa Samraadets Vegne at rette Henvendelse til Kontorchef Eskelund, Udenrigsministeriets Pressebureau, om at faa Censuren hævet.

Den fortsatte Drøftelse drejede sig om de danske Sydslesvigere og det tyske Mindretal. Det vedtoges, at Formanden, Frede Nielsen og Jepsen Christensen skulde søge Tilladelse og helst ogsaa pekuniær Støtte i de paagældende Ministerier til ekstraordinær Tilførsel af Levnedsmidler fra de sønderjyske Amter til Danske i Sydslesvig i Tiden til 15. Oktober.

Modstandsbevægelse og Selvtægt.

Den 2. Juli afholdt Dansk Samraad nyt Møde i Aabenraa, hvor Formanden til en Begyndelse gav nogle Meddelelser.

Vedrørende Censuren over „Nordschl. Zeitung“ havde han

haft en mundtlig Forhandling med Kontorchef Eskelund og bedt denne formulere Svaret skriftligt. Det lød:

København, den 30. Maj 1945.

Kære Folketingsmand Svensson.

I Anledning af Deres Forespørgsel om, hvorledes det kan forholde sig, at »Nordschleswigsche Zeitung« er bleven sat under Censur ved en fra Udenrigsministeriet udsendt Censor, vil jeg gerne meddele Dem til fortroligt Brug i Samraadet, at der længe før Befrielsen i London ved en Forhandling mellem samtlige allierede blev fastsat, at der, efterhaanden som de forskellige Lande paa Kontinentet blev befriet, skulde etableres visse Censur- eller Kontrolregler, som burde være af forskellig Art, eftersom Krigen i Evropa var endt eller ikke. Denne Overenskomst blev paa Danmarks Vegne tiltraadt af Gesandtskabet i London, og ved SHAEF-Missionens Ankomst hertil blev den forelagt Regeringen og tiltraadt af denne. Derefter forhandlede Spørgsmaalet om Kontrollen med Repræsentanter for Pressens Organisationer, hvor man meget ønskede at undgaa en Lovgivning og frivilligt tiltraadte den paagældende Kontrolordning, samtidig med at man paatog sig at forfølge eventuelle Overtrædelser. Det Spørgsmaal rejste sig da, om det var muligt over for »Nordschleswigsche Zeitung« at søge en frivillig Akcept af Kontrolordningen, hvad jeg for mit Vedkommende i Overensstemmelse med Pressens Repræsentanter ansaa for udelukket. Endvidere vil jeg nævne Spørgsmaalet om, hvorvidt det lader sig gøre at have et anti-allieret Blad udkommende i Danmark, saa længe der bestaar Krigstilstand mod Tyskland, og navnlig saa længe dels de vestallierede, dels Rusland har besat dansk Omraade. Formentlig er over hele Tyskland alle hidtil udkommende Blade standsede.

Hele Spørgsmaalet blev forelagt for det samlede Ministerium, der besluttede, at »Nordschleswigsche Zeitung« indtil videre skulde sættes under Censur ved en af Udenrigsministeriet udsendt Censor, jfr. den derom i »Nordschleswigsche« selv offentliggjorte Skrivelse. Det er i øvrigt mit Indtryk, at Spørgsmaalet om Tiltale mod Bladet naar som helst kan blive taget op og muligt kan paavirke den Situation, i hvilken Bladet nu befinder sig.

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

Karl I. Eskelund.

Formanden havde derefter rejst Sagen i det udenrigspolitiske Nævn, og i et Møde i Nævnet 28. Juni oplyste Udenrigsminister Christmas Møller, at der nu vilde ske Henstilling til „Nordschl. Zeitung“ om frivilligt at underkaste sig de alminde-

lige Bestemmelser i Vejledning for den danske Presse, hvorefter Censuren vilde blive hævet. Sagen maatte dermed siges at være afsluttet tilfredsstillende.

Angaaende Tilførsel af Levnedsmidler fra de sønderjyske Amter til Danske syd for Grænsen havde Formanden den 30. Maj haft en forberedende Samtale med Afdelingschef Skat Rørdam i Handelsministeriet, der var velvilligt indstillet. Dagen efter fandt der en Forhandling Sted i Arbejds- og Socialministeriet, hvor Sagen blev endelig ordnet. Tilladelsen blev givet, og under Forudsætning af, at Grænseforeningen bevilger 30.000 Kr., vilde Staten bevilge andre 30.000 Kr. Denne ekstraordinære Tildeling vilde tilgaa de danske Sydslesvigere som Tillæg til de nedskaarne Rationer, samtidig med at Generalinde Ramsings Sendinger til Børn og gamle og Smaapakker til Enkelpersoner kunde sendes over Grænsen som hidtil. Der var Grund til at rette en Tak til de Personer og Institutioner, som havde medvirket.

Om den forløbne Maaned maatte det desværre siges, at den havde været ret urolig for de sønderjyske Landsdeles Vedkommende. Det havde vist sig, at den organiserede Modstandsbevægelse trods alle ansvarlige Udtalelser mere og mere tonede frem som en Stat i Staten, som en særlig fremtrædende Del af Befolkningen, der skilte sig ud fra alle andre. Det sønderjyske Raad havde konstitueret sig i Aabenraa med Amtslæge Lauritzen, Haderslev, som Formand og med den Opgave „at repræsentere Modstandsbevægelsen i alle Spørgsmaal, der vedrører de sønderjyske Landsdeles særlige Forhold“. I Modsætning til Dansk Samraad, der altid har søgt at virke samlende, lægger Modstandsbevægelsens Organ altsaa Vægt paa kun at repræsentere et Udsnit af Befolkningen. Endelig kunde man ikke undgaa at lægge Mærke til, at Selvtægt bredte sig i en uhyggelig Grad. Der var øvet Attentater paa tyske Forretninger i Sønderborg og Tønder, uden at man vidste, hvem der stod bag, og en fremtrædende Modstandsmand, Politibetjent Andersen i Tinglev,

havde egenmægtigt lukket de tyske Skoler i Tinglev, Egebæk og Terkelsbøl. Selv om Undervisningsministeriet her havde kunnet handle noget hurtigere, forelaa der en saa udpræget Tendens til Selvtægt, at Indsigelse var paakrævet. Formanden vilde foreslaa, at Dansk Samraad offentliggjorde følgende Udtalelse:

»Dansk Samraad, der udgør en alsidigt sammensat Repræsentation for den sønderjyske Befolkning, og som bl. andet tæller samtlige sønderjyske Rigsdagsmænd og Formændene for de store nationale Foreninger som Medlemmer, har paa et Møde i Aabenraa den 2. Juli vedtaget følgende Udtalelse:

Vi kan ikke anerkende, at den sønderjyske Befolkning deles op i to Grupper, en Modstandsbevægelse og saa dem, der staar uden for Modstandsbevægelsen. Der er baade før og under Besættelsen ydet Modstand mod National-Socialismen af alle bevidste Danske i vort Grænseland, og det kan kun svække det danske Sammenhold, hvis en saadan Skillelinje opretholdes eller endog uddybes. Vi advarer indtrængende imod at lade Selvtægt indgaa som et Led i den nationale Kamp ved vor Sydgrænse. Vi har nu en dansk Regering, som er opstaaet udelukkende paa dansk Initiativ, og som dækker alle Anskuelser inden for den danske Vælgerbefolkning. Der kan til enhver Tid rettes Henvendelse til denne Regering, hvis Forhold af national Art maatte give Anledning hertil. Men der kan ikke skrides ind af egen Magtfuldkommenhed, fordi der er et eller andet, man er utilfreds med. Det vilde medføre uholdbare Tilstande, som vi først og sidst i Grænselandet maa søge at undgaa.

Vi anmoder Regeringen om at nedsætte en Kommission, som kan tage hele det tyske Mindretals-Problem op til Behandling og til sin Tid fremlægge Betænkning for Regering og Rigsdag. Det vil utvivlsomt tjene til Beroligelse, hvis der snarest paabegyndes en Bearbejdelse af de herhen hørende Spørgsmaal.«

Paa Dagsordenen stod dernæst: Skal Dansk Samraad fortsætte eller ophæves?

Personligt indtog Formanden det Standpunkt, at det kunde være betimeligt, og betimeligt netop nu, at have et Forum, hvor man kunde tale mere roligt sammen om Tingene, og hvor Øjeblikkets Stemninger knapt naaede den samme Højde som andesteds. Men det maatte rigtignok tilføjes, at hvis man skulde spille Tiden med Competence-Stridigheder, hver Gang Samraadet

havde Møde, og spørge, om vi nu ogsaa havde Adkomst til at tale med, og derved hindres i at foretage noget, mens alle andre handler og udtaler sig uden at skænke det en Tanke, om de har Adkomst eller ej, saa maatte det foretrækkes at standse med det samme.

Der paafulgte en lang Række Indlæg.

M. Gram vilde nok beholde Dansk Samraad noget endnu. Det var godt at have et Sted, hvor de, der staar med et Ansvar, kan føre Forhandlinger. Selvfølgelig havde Dansk Samraad Adkomst til at tage Del i den offentlige Meningsudveksling. Frede Nielsen: Lad os ikke ophæve Samraadet nu. Spørgsmaalet om dets Bestaaen bør udskydes, til Valg er afholdt. Simon From: For Tiden er det Modstandsbevægelsens sønderjyske Raad, der er Talerør for den sønderjyske Befolkning. Dansk Samraad har intet Mandat, fordi det ikke er valgt. Frede Nielsen: Man kan altid strides om Kompetence. Vi har et langt større Mandat end det sønderjyske Raad, hvis Medlemmer tilfældigt er kommen ind i det. I det sønderjyske Raad sidder der een Social-Demokrat, skønt 40 Procent af Befolkningen stemmer social-demokratisk. Beklagede, at en ministeriel Embedsmand var kommen ned til Grænselandet og havde ladet sig informere af det sønderjyske Raad, men ikke af andre. Amtsfuldmægtig Caspersen, Aabenraa: Meningen er, at vi kun skal være informerende over for Modstandsbevægelsens Ministre, og de havde udtalt Ønsket om at faa Oplysninger hervedfra. Frede Nielsen: Der er mange, der sidder i det sønderjyske Raad paa et meget spinkelt Grundlag. Og dog hører vi ustandseligt, at det sønderjyske Raads Krav skal gennemføres. Lindhard: Vor Kompetence er god nok. Det vilde være et stort Tab, hvis Dansk Samraad blev ophævet, og vi ikke kunde mødes mere. Jørgen Gram: Da vi har været saa passive hidtil over for, hvad der skulde ske efter Kapitulationen, skulde vi være varsomme med at fremsætte Udtalelser. Formanden: Det skyldes i alt Fald ikke mig, at vi har været passive. Ejnar Simonsen mødte i sin Tid i Samraadet med

store Forventninger, men var bleven skuffet. Det var hans Indtryk, at Samraadet savnede Slagkraft og ikke betød noget som helst. Lorentzen, Rønhave: Rigsdagsmændene har godt af at lytte til de Synspunkter, der kommer frem her. Jepsen Christensen indrømmede, at han en Overgang havde ment, at Samraadet ingen Opgaver havde mere. Han var imidlertid kommen til en anden Opfattelse. Lad os endnu en Tid søge at finde hinanden. Erik Appel: Samraadet skal fortsættes. H. Andersen: Det er en Forsømmelse, at Dansk Samraad ikke har talt før. Formanden: Vi blev hindret i det af de noksom kendte Indvendinger om manglende Competence osv.

Det vedtoges sluttelig, at Dansk Samraad skulde fortsætte indtil videre. Da der ikke var nogen Stemning for at sige til over for Modstandsbevægelse eller Selvtægt, tog Formanden sit Forslag til en Udtalelse tilbage.

Sydslesvig.

Med Folketingsvalget den 30. Oktober 1945 var Formanden ikke mere Medlem af Rigsdagen, saaledes som Samraadets Arbejdsregler krævede det. Han udsendte derfor i November en Meddelelse til Medlemmerne, gaaende ud paa, at der skulde vælges en ny Formand. Der stod imidlertid intet andet paa Dagsordenen, og hvis man mente, det var for omstændeligt at sammenkalde til Valg alene, var han villig til at fungere videre, indtil der forelaa en mere udførlig Dagsorden. Resultatet blev, at den hidtilværende Formand blev siddende.

Paa et Møde i Dansk Samraad den 22. December paa „Folkehjem“ i Aabenraa forhandlede der med en større Deputation fra syd for Grænsen om Sydslesvig efter det nazistiske Tysklands Sammenstyrning. Til Stede var fra Sydslesvig Overborgmester J. C. Møller, Redaktør L. P. Christensen, Oberstløjtnant Toussieng, Grosserer Corn. Hansen, Advokat Johannsen, Rektor Bernh. Hansen og Smedemester Münchow.

Efter at Formanden havde budt Velkommen, indledede

Landstingsmand H. Jepsen Christensen en Forhandling om Sydslesvig med at sige, at Udtalelsen om, at Grænsen ligger fast, ikke kunde opretholdes. Den ligger fast, naar vi er i Stand til at hævde den folkeligt og nationalt. Har dansk folkeligt og nationalt Arbejde Vækstmuligheder ud over Statsgrænsen, da aabner der sig Muligheder for, at Grænsen kan forskydes af den Grund, og omvendt. Vi maa gøre os klart, hvorledes vi handler klogest i dansk Aand over for vore Landsmænd syd for Grænsen. Taleren refererede derefter de forskellige Forhandlinger, der indtil da var ført om det sydslesvigske Spørgsmaal. Han pegede paa, at der denne Gang ikke var det samme Grundlag til Stede for at faa en Folkeafstemning som i 1920, og gav et Overblik over, hvad der fra dansk Side var gjort for at lette vore Landsmænds Kaar, samt henviste til, at Sydslesvigerne havde fundet det ønskeligt, at der oprettedes et Udvalg af danske Sydslesviger og danske Rigsdagsmænd, som kunde træde i Forbindelse med den danske Regering.

Formanden oplyste, at den afgaaede Udenrigsminister Christmas Møller havde forhandlet med Statsministeren om Nedsættelse af et Udvalg, og spurgte, om den nuværende Regering havde tænkt paa noget lignende. Jepsen Christensen svarede, at Udenrigsministeren havde lovet at undersøge, hvorledes det laa.

L. P. Christensen udtalte, at den Redegørelse, man havde hørt, gav Indtryk af, at der var gjort alt fra dansk Side heroppe, hvad der kunde gøres. Men Stillingen var den, at ikke een af de sydlige Skoler, man havde bedt om, var ført ud i Livet. „Flensborg Avis“ kunde ikke omtale, hvad der laa Syslesvigerne mest paa Sinde, og de engelske Besættelsesmyndigheder havde anerkendt alle andre Partier undtagen den danske Bevægelse. Man var meget ked af de danske Blades Sensationsberetninger. Taleren mindedes ikke een Meddelelse, der havde været helt igennem rigtig. Værst var det lille Blad „Slesvigeren“, som bl. andet havde bragt en Tegning af en Nazist, der

spyttede paa en Dansker, mens en engelsk Officer af høj Charge gav sit Bifald tilkende. Englænderne havde til at begynde med været venligt indstillet. Men Vanskelighederne var kommen med de gentagne Proklamationer af, at Grænsen laa fast. Der er slaaet meget i Stykker. Men hvis der handles, kan et og andet rettes op endnu. Det kan ikke nytte, at man skærer det bort, som skal danne Grundlaget for alt det andet. Man havde bedt om at faa nedsat et Udvalg, som kunde skabe Føling med Forholdene syd for Grænsen, og det ønskede man stadig. Tale- ren omtalte til Slut Flygtningespørgsmaalet, der kunde blive en Fare ogsaa for Nordslesvig.

Formanden hævdede, at det var de allieredes udenrigspoliti- ske Retningslinjer, der Gang paa Gang kolliderede med vore Ønsker, og hvor vi saa blev de underlegne.

Overborgmester J. C. Møller fremhævede, at der i Øjeblik- ket arbejdedes ti Gange saa stærkt fra tysk Side som fra dansk. De kan agitere, vi maa tie. Den dansk-tyske Grænse maa ikke kritiseres. Baade tyske Social-Demokrater og Demokrater sø- ger at underminere den sydslesvigske Danskhed, og naar Dan- mark ikke vil have med os at gøre, maa det vel med Tiden øve sin Virkning. Vi forstaar ikke rigtig de ældre prøvede Herrer i Nordslesvig. Har De helt glemmt, hvordan Tyskerne opførte sig? De har aabenbart haft det for godt siden 1920.

Münchow: Ja, Parolen Grænsen ligger fast har slaaet haardt. At den nye Regering er med os i Grænsespørgsmaalet, kan ikke nævnes. Heldigvis er Bestyrelsen for det flensborgske Social-Demokrati paa vor Side. Som Følge af vort gode For- hold til nogle af de engelske Officerer kan vi arbejde inoffi- cielt inden for smaa Kredse. Men det bliver ikke bedre, før London raabes op.

L. P. Christensen: Hvis den tidligere danske Regering straks havde erklæret, at Sydslesvig var dansk Interesseomraade, vil- de meget have været anderledes.

Landstingsmand Jørgen Møller: Det hele er kun en eneste Anklage. Der er mange Gange slaaet paa, at Sydslesvig var

dansk Interesseomraade, men vi er gentagende bleven afvist. Det sker af Hensyn til Konsekvenserne ved andre Grænser. Vi vil altid være lydhøre, og vi er selv kede af, at vi ikke har kunnet opnaa mere.

Corn. Hansen: Udtalelsen om Grænsen, der ligger fast, har skadet os uhyre. Forleden havde „Jydske Tidende“ paa een Dag indeholdt to Artikler om Christmas Møller. Det var for meget. Formanden: Skønt jeg ikke er politisk Redaktør af „Jydske Tidende“ mere, maa jeg dog mene, at det tilkommer Bladets Redaktion at afgøre, hvilke Artikler der skal staa i det. Synes Corn. Hansen ikke om dem, kan han jo lade være med at læse dem. Corn. Hansen: Eller jeg kan afbestille Bladet. Formanden: Det staar Dem selvfølgelig frit for.

Rektor Bernh. Hansen: Den første danske Regering efter Kapitulationen savnede Fremsyn. Det begyndte med engelsk Militærforvaltning, og det lovede godt. Nu har vi faaet en Politiforvaltning, og det er mindre godt. Skolespørgsmaalet hænger sammen med Definitionen af Begrebet Mindretal, som London nu skal spekulere over. Før der er kommen Svar, kan nye Skoler ikke oprettes. Lad os imens faa Flygtningene væk fra Sydslesvig. Danmark maa tage dem, og Sverige maa hjælpe. Og lad os saa faa danske Besættelsestropper derned.

H. Andersen, Kongsbjerg, spurgte, om der var almindelig Stemning for en Adskillelse mellem Sydslesvig og Holsten. Statsministeren var interesseret i at faa Oplysning herom. J. C. Møller: I den Deputation, der hos Overpræsidenten stillede Krav om Adskillelse, deltog een Dansker og tre Tyskere.

Jørg. Gram: Det gælder for Danskheden i Sydslesvig om at være eller ikke være. Vi maa staa bag den i Bestræbelserne for at faa Mindretalsretten anerkendt og at faa Flygtningene bort. Ankede over, at der var udsendt en Del Piécer til fremtrædende konservative om, hvad Christmas Møller som Udenrigsminister havde udrettet for Sydslesvig. Den burde Dansk Samraads Medlemmer ogsaa have haft.

Forstander H. Lund var skuffet over den Holdning, Eng-

land indtog over for Sydslesvig. Bliver der gjort noget for at orientere den engelske offentlige Mening?

Jefsen Christensen: Vi maa arbejde paa de Spørgsmaals Gennemførelse, som Jørgen Gram nævnede. Om vi opnaar Resultater, er noget andet. Men vi maa aldrig affinde os med de raadende Tilstande. Og ingen har Lov til at sige, at et Mindretal dør, hvis ikke alt gennemføres netop nu. Alt, hvad Danske formaar til Udløsning af den Spændetrøje, det danske Mindretal befinder sig i, maa vi hver for sig yde vort Bidrag til.

Formanden sluttede med at sammenfatte, hvilke Ønsker der forelaa fra Sydslesvig, hvorefter de maatte forelægges Statsminister og Udenrigsminister samt eventuelt Partiformændene. Han vilde endnu en Gang understrege, at det var den store Politik, der nu stod i Forgrunden, og dette medførte, at vore for Stormagterne saa smaa Spørgsmaal blev trængt tilbage. At lægge Skylden paa Enkeltpersoner var at slippe for let fra det. Men ved Udholdenhed fra Dag til Dag vilde vi nok naa fremad.

Afslutning.

Det var det sidste Møde i Dansk Samraad. Det følgende Aar, 1946, var optaget af den indbyrdes Strid om Mindretals-Skolelovgivningen i Nordslesvig. Sidst paa Aaret blev det bebrejdet mig, at jeg ikke havde sammenkaldt til Drøftelse af Amnesti-Spørgsmaalet, men havde deltaget i en Aktion uden om Dansk Samraad. Jeg svarede („Jydske Tidende“ 1. Decbr. 1946):

»I Marts Maaned i Aar henvendte jeg mig til de to andre Medlemmer af Forretningsudvalget, Landstingsmændene H. Jefsen Christensen og Jørgen Møller, med Anmodning om nu at faa afholdt Møde med Formandsvalg paa Dagsordenen, saa den nye Formand for 1946—47 i Overensstemmelse med Arbejdsreglerne kunde blive valgt inden Valgperiodens Udløb den 31. Marts. Tanken var desuden at anmode Folketingsmand Hartvig Frisch om at give en udenrigspolitisk Orientering med Udgangspunkt i De Forenede Nationers Pagt, der var bleven undertegnet i San Francisco den 26. Juni 1945, og hvor Frisch havde været blandt de danske Delegerede. I Svar af 20. 3. 1946 meddelte H. Jef-

sen Christensen mig, at da Rigsdagen syntes at skulle holde Møde uafbrudt til Paaske, vilde det næppe være muligt for Rigsdagsmændene at deltage, saa Mødet foresloges udsat. Og da jeg tog Spørgsmaalet igen i Juli Maaned, fandt man det rigtigst paa ny at vente til et belejligere Tidspunkt.

Endelig foreslog jeg at sammenkalde til et Møde i Oktober med Valg af Formand og et Foredrag af forhenværende Præsident Holger Andersen om Mindretals-Problemer efter den første Verdenskrig i Sammenligning med Stillingen nu og dens eventuelle Indvirkning paa Forholdene i Sydslesvig. Men i Svaret af 3. 10. 1946 modtog jeg Meddelelse fra H. Jepsen Christensen om, at man atter tilraadede at udsætte. Der forelaa intet Ønske om Opløsning af Samraadet, hvilket tidligere havde været drøftet, ej heller om Formandsskifte.

Jeg sidder saaledes efter Arbejdsreglerne med Urette som Formand, men med Billigelse af et Flertal inden for Forretningsudvalget. Jeg selv er af den Opfattelse, at Dansk Samraad har øvet en meget væsentlig Indsats under Besættelsen og forud for den, men nu bør opløses. Og jeg har ikke under de givne Omstændigheder regnet med, at der kunde blive Tale om et Møde vedrørende Amnesti-Spørgsmaalet.«

I Julen 1947 endelig kunde der udsendes følgende Henvendelse:

»Da Dansk Samraad i Realiteten forlængst er ophørt at bestaa, har Forretningsudvalget, forhenv. Landstingsmand Jørgen Møller, forhenv. Landstingsmand H. Jepsen Christensen og undertegnede, fundet det rigtigst, at Samraadet ogsaa formelt bliver opløst.

I Henhold hertil meddeles det Dansk Samraads Medlemmer, at saafremt der ikke inden 7. Januar 1948 fremkommer skriftlig Indsigelse fra et Flertal af Medlemmerne, rettet til den fungerende Formand, vil Dansk Samraad fra nævnte Dato være at betragte som opløst.

A. Svensson,
fungerende Formand.«

Der fremkom ingen Indsigelse. Dansk Samraads Saga var endt. Det havde i en tung Tid været med til paa en udsat Post at værne om Danmark og alt dansk, mest i det stille, undertiden ogsaa udadtil. Et enkelt Løft kun, set i en større Sammenhæng. Men af de mange spredte Løft gror Dag for Dag, i Krig som i Fred, det fælles store, vort Fædrelands lykkelige Fremtid.

A. Svensson.

En fourers oplevelser i 1850

Uddrag af en fynsk jægers dagbog under treårskrigen
(Meddelt ved M. Vesterdal)

(FORTSAT)

Fra Isted til krigens afslutning.

Den danske hærs tab under slaget ved Isted var, når den foregående dags kampe medregnes, ialt godt 3600 mand, hvoraf ca. 850 faldne. På fjendens side var tabene omkring 2800, hvoraf ca. 1000 usårede fanger.

Som det er almindelig bekendt, blev den danske sejr ikke af afgørende betydning. Det havde været muligt at tilføje oprørshæren et tilintetgørende nederlag, der kunne have medført krigens endelige afslutning. I stedet var oprørerne blot svækket, og da politiske hensyn tilmed medførte en begrænsning i den danske overkommandos operationsfrihed, trak krigen stadig i langdrag.

På dansk side stod hærens hovedstyrke i og om Slesvig, og man indskrænkede sig til en forsvarsmæssig optræden ved Dønevirkstillingen, der forstærkedes ved forskansningsanlæg.

For 3. reservejægerkorps fulgte derfor en næsten regelbundet periode afvekslende mellem forposttjeneste og kantonement i Slesvig by.

Forposttjenesten var ret anstrengende og enkelte alarmeringer fandt også sted under hvileperioderne i Slesvig.

Om denne periode skrev Morten i september således til sine forældre: „Her have I da et ordentligt langt Brev fra mig, nemlig 16 af mine sidste Dagbøger.¹⁾ Jeg har igaar og idag gennem-

¹⁾ Dagbøgerne førtes i småhefter, der sendtes hjem, når lejlighed gaves. Disse optegnelser tjente i det store og hele tillige som breve til hjemmet, hvorved tonen måske har fået præg af at skulle tjene til fælles læsning i det pietistiske hjem.

seet dem. Med de første er jeg fornøiet, derimod har jeg ingenlunde været heldig med de sidste. Jeg kan tydelig see, at jeg er altfor ofte blevet forstyrret, naar jeg engang imellem har sat mig hen for at optegne Adskilligt om det, jeg har oplevet. Det er langtfra, som jeg vilde have skrevet det, om der havde været bedre Roelighed. Jeg seer at flere Ting er skrevne 2 Gange. Dog det gjør jo ikke noget. Jeg skriver kun ligefrem mine Tanker om Et og Andet og vil lade det staae, som det er.

Gid disse Linier maae træffe Eder med Sundhed og Helsen.

Som ovenfor sagt er det simpelt, men I vil dog faae et Begreb om hvad jeg færdes i hver Dag. I vil see, hvorledes jeg har havt nogle mærkelige Dage, da jeg forlod Als efter at have ligget stadigt i 15 $\frac{1}{2}$ Maaned og marscherte herop ad Slesvig Land igjennem Flensborg osv. Hvorledes jeg den 25. Juli har været Vidne til det store Slag ved Isted. Samme er mere udførlig beskrevet end jeg plejer van, og dog er det kun lidt.

I vil ogsaa see meget om Opholdet her i Slesvig, der burde have været mere fuldstændigt. Her kunde have været skrevet meget mere, thi naar man blot gaaer paa Gaden i Frederiksberg, møder man strax noget Mærkværdigt. Her bevæger sig et næsten uendeligt Antal Vogne af alle Slags: Ammunitionsvogne, Bøndervogne, Proviantvogne osv. Soldater af den danske Armees fleste Batailloner gaae op og ned ad Gaden, og til enhver Tid seer man et Compagnie have Appel.

Især om Morgenen er det pænt at see alle de her cantonnerende stille til Appell, der i de sidste Dage er forlænget til 3 Timer.

I see, at vi fløtte hver 4de Dag, da er her isærdeleshed et stort Røre. De indkommende Batailloner have gjerne fuld Musik, hvilket er pænt at høre.

I faae ogsaa at see lidt om vor Forposttjeneste, saavidt som jeg har været med.

Jeg kunde ønske, at I havde seet, hvad der er lavet syd for Slesvig, hvorledes Markerne ere næsten opfyldte af Hytter og

Barakker. Skandser ere opførte overalt, Gjerder og Hegn sløifede over $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvei udenfor Dannevirke. Sæden er i mange Marker aldeles nedtraadt, der i det Sted ere som et Logulv. Jeg ønskede ogsaa, at I saae eller vare nærværende en Nat paa Forposttjeneste og see, hvorledes det gaaer til med Patrouillering osv. Dog det var jo ikke godt, at I saae det. I maae være glade ved, at I midt i det venlige Fyn kan røgte Eders fredelige Gjærning.

Jeg har ogsaa fortalt Eder lidt om de Sammenstød, der næsten hver Dag i de 5 sidste Uger har været ved Forposterne — en og anden er stadig væk blevet saaret, men hidtil har Compagniet været heldig, og skjøndt enkelte Afdelinger af samme flere Gange har været i stor Fare, saa ere de dog hvergang slupne godt derfra.

Slesvigs Beboere ere endnu overhovedet lige tydsksindede, og de vente med Længsel, at den tydske Armee skal komme og jage os bort igjen. Bagved os, i Nordslesvig, ordnes Forholdene mere og mere, og den lovlige Orden synes der at vende tilbage, men naar det her bliver ordnet, er ikke godt at vide. Vi have alle det faste Haab, at vi ikke oftere skulle gaae tilbage, og saa vil med Tiden det ogsaa nok blive ordnet i Sydslesvig. Hvad derimod Holsteen angaaer, da staaer det til at forsøge, og vi vil siden faae at see, om vi komme der. Jeg tror det næsten.

Det kan ikke nægtes, at de Ungdomsønsker, jeg havde imedens jeg var hjemme, om at komme ud for, at see mig om ere for en Deel blevne opfyldte. I $2\frac{1}{2}$ Aar har jeg nu været fjernet fra Hjemmet, og det er tilvisse ikke lidt, jeg har seet, hørt og erfaret. Først, om Gud vil, at jeg engang maae komme til Eder igjen, vil det blive underligt at tænke tilbage paa disse Aar, da den slesvigske Krig førtes. Jeg fortryder ingenlunde, at jeg besluttede at gaae med; det var jo min Pligt at følge min Konges Ordre, og hidtil er det jo gaaet godt. Jeg har været lykkelig hele Tiden i min Stilling som Soldat, hvilket jeg næst Gud maae

takke min Capitain for, der har baaret en særdeles Godhed for mig. Kunde vi nu snart have faaet Fred i Landet igjen, og vi kunde samles i vor lille Familiekreds, da vil Glæden blive stor. Dog i Herrens Navn, jeg skal jo blive til Enden. Naar den kommer er skjult. — Ildstedslaget var vist ikke det sidste endnu; men Gud give, om der mere skal kjæmpes, at vi maatte seire over vore Fjender, Oprørerne, som vi hidtil have gjort.“

Dagbogen fortsætter nu således:

„Frederiksberg, Torsdagen den 12. Septbr. 1850.

Som jeg idag sad her paa vort Værelse, Kl. var vel 3, hører jeg nogle af Soldaterne nede i Gaarden raabe til hinanden, at de strax skulde møde paa Allarmpladsen. Jeg troede, at nu var Alting da roligt for idag, da det var allerede hen paa Eftermiddagen og blev derfor meget overrasket. Jeg gik ned og saae da Soldaterne ile til deres Quarterer for at faae deres Tøi, og efter et Øiebliks Forløb stod de alle opstillede her i Gaden. Ordonnantser kom i en Fart.

Det hed, at der var haard Fægtning ved Eckernførde, som jeg snart fik at see var Sandhed. Nede i en Have, hvorfra man har en god Udsigt, kunde jeg see Kampen paa begge Linier, men endnu bedre, da jeg fik fat i en god Kikkert og kom op i et høit Huus.

Nu gik jeg ind at pakke sammen for at være beredt til at følge min Capitains Ordre, naar noget kom paa, nemlig at gaae ud til Krudtkarren, men vilde dog blive at see noget Nærmere.

Der kom nu ingen anden Ordre, og Kampen lod ikke til at komme nærmere herind, men vedblev at være paa vores venstre Fløi. Jeg troede da, der var ingen Fare ved at gaae ud til Hyhner-Häuser et Ærinde, som jeg fik Ordre paa igaar.

Det blev nu henimod Aften.

Da jeg kom op paa Hesterberg paa et høit Sted, kunde jeg endnu tydeligere see over Slien efter den Egn, hvor Fægtningen stod.

De sloges endnu rask. Granaterne sprang i Luften og Ilden saaes ud af Kanonerne Munding. En uhyre Mængde Mennesker stod og saae til, hvad Udfald det vilde faae. Efter der at have staaet lidt, gik jeg tilligemed Falling op paa Vognpladsen. Det var en sjelden skjøn Aften; men som saamange har været, var denne ogsaa bedrøvelig. Med Opmærksomhed vedbleve vi at see over ad Eckernførde til, og skjøndt det var nu Aften, kjæmpedes endda, og dumpe Kanondrøn hørtes bestandig, og særdeles tydeligt saaes Glimtende af baade Kanoner og Geværer.

Omtrent Kl. 7^{1/2} saaes der at være tændt Ild an, og strax derpaa antændtes 3 andre Boliger, saa der brændte 4 Steder paa eengang, der vare omtrent lige langt fra hverandre. Efter et Quarters Forløb tændtes ogsaa Ild et 5te Sted, det saae ud, som det var i nogle sammenliggende Boliger, thi Ilden løb som med Lynets Hastighed rundt omkring. Flammerne stege iveiret, og det var som man saae et Ildhav. Jeg har i mine Dage aldrig seet et saadant Syn, der formedelst Aftenen var dobbelt rædsomt at see. Vi antog, at det maatte være en heel Bye, man hørte Bønderne fra den Egn, som ere i Ægt ved Arméen sige den ene til den anden, at det var der og der, men bestemt kunde vi ikke faae det at vide. Allersidst saaes endnu længere tilhøre nok en Ildebrand, saa vi med rette studsede over alt dette, over al den Ødelæggelse, vi skulde være Vidne til. Hvilken Aften jeg har oplevet kan ikke beskrives. Med bevæget Sind og Tanke gik jeg tilbage igjen.

Et næsten uendeligt Rumlen af Vogne hørtes paa Slesvigs Gader og paa Veien til Vognpladsen og Vognparken. Maanen skjinnede blankt og Lygterne vare tændte i Byen. I Skyen saaes rødlig Skjær derudefra. Jeg glemmer aldrig denne Aften. Endnu efter at jeg er kommet hjem sees en forskrækkelig Ildebrand ud over Haddeby Noer. O hvilken Nød og Elendighed for saamange Mennesker, der maae savne Huus og Hjem mod Vinteren. Hvilke haarde Tugtelsler gaae ikke over vort lille

Land — og maaskee er endnu mere tilbage. Jeg antager, at det ikke vil vare mange Dage, før Fjenden rykker paa os. Ja jeg er spændt paa Morgenens, eftersom der er Grund til at troe, at dette idag kun er en Begyndelse. Gud give dog, at vi maatte beholde Seier. Haardt vil det blive, thi Fjenden vover alt, men naar kun Gud er med os, saa vil hans Værk lykkes fremfor Fjendens.

Feltvagt paa Ober Selk Mark, den 14de Septbr. 1850.

Corpset stillede Kl. 4 og forblev staaende til Kl. 5, da vi afmarcherte for at afløse Forposterne. 4de Compagnie afløste 13de Batl.s 1ste Compagnie, der havde yderste Forpost. Vi have idag en meget behagelig Vagt. Det har været et udmærket godt Veir, og vi ligge paa et ret rart Sted.

Uden for vores Vedetter²⁾ ere udsendte nogle Commandoer paa adskillige Steder, der forblive staaende og ere ligesom til at markere Fjendens Fremrykning, da de strax have at trække sig tilbage. Fra denne Feltvagt³⁾ er saaledes udsendt nogle Mand til Lottorf og „det røde Huus“ til hvilket sidste Sted, der ligger paa Breckendorf-Veien, tillige er 1 Officeer. Disse Commandoer ere udsatte for den største Fare, især kunde det nemt skee, at de kunde blive omgaaede og tagne tilfange, og de maae være vel paa Deres Post.

Vi ere ikke blevne allarmede idag med Undtagelse af at disse Commandoer i Eftermiddag tilvenstre mod Geltorf have vexlet nogle enkelte Skud med en fjendtlig Patrouille, som der siges at være kommet fra Breckendorf.

Sidste [Gang] at Corpset var paa Forpost og 2det Compagnie var her paa Feltvagt, blev en dobbelt Post en Kalv vaer, som forekom dem som en Tydsker. Den blev raabt an, men da den ikke svarte med saa meget som et Brøl, blev den skudt, og Po-

²⁾ De forreste poster på 2—3 mand anbragt, så øjenforbindelse haves.

³⁾ Bag vedetterne står feltvagten, hvorfra poster og patrouiller udsendes.

sten gik lidt tilbage. Om Morgenen laae Kalven og var død. 13de Batl. har igaar spist den.

Frederiksberg, den 15. September 1850.

Skjøndt Veiret var efter Aarstiden overmaade godt, var det dog koldt, og nu da Natten allerede er lang, var det lidt drøit. Capitainen gav Folkene Lov at lægge Tornistrene her paa Feltvagt, saa de havde det bedre end dem i Lottorf og ved „det røde Huus“, der fra iaftes uafsladelig har staaet med dem paa, og strax efter Afløsningen maatte de marschere ind til Byen, saa de havde dem paa i 15 Timer. Her udgik Patrouiller hver Time hele Kjæden rundt, og det øvrige Mandskab stod Post den halve Tid af Natten. Iaftes Kl. 10 bleve vi allarmede ved Skud i Retningen af Geltorf, der vedblev saa smaat nok omtrent en Times Tid. Fjenden forsøgte at omgaae et af 3. Compagnie i denne Bye staaende Commando, der heldigviis ikke blev til noget.

Mærkelig nok var netop en rigtig Skryder, en Overjæger O . . . , ved 3. Comp. derude. Han havde iagttaget alle de Forsigtighedsregler, som han i sin formeentlige Viisdom kunde finde for at sikre sig.

Han lode alle Bønderne i Byen, Skolelæreren med, stille til Appel for sig og befalede dem at slaae alle deres Hunde løse for at de ikke skulde staae og knurre i Gaardene og ikke dermed nok. Han satte disse tydsksindede Bønder til at staae Post, og hvis de ei meldte ham, naar Fjenden kom, stak han Byen i Brand, Noget som han slet ikke havde Ordre paa.

Da nu Tydskerne kom, var han ikke nær den Karl, da løb han nok saa behændig fra Gettorf, ja der siges endog, at han græd.

Imorges var der atter Sammenstød ved Krop, men der faldt kun enkelte Skud. Vi bleve afløste af 3die Liniebataillons 3. Compagnie og marscherte derpaa herind til Byen til vores gamle Quarterer.

Frederiksberg, den 16. September 1850.

Idag skulde Nogle af de Faldne i Slaget ved Midsunde den 12te dennes begraves. Jeg syntes ogsaa at ville see dette og begav mig til Domkirken, hvor Ligene vare henlagte strax efter Affairen. Jeg hørte ikke ret meget af den Tale, som Feltpræst Dahlerup holdt, da jeg kom lidt seent. Kisterne, 8 i Tallet, gjemmende Støvet af Capitain Schou af Artilleriet, Capitain Kuhle af 3die Reservebataillon, 1 Sergeant af samme og 5 menige, vare hensatte i Choret.

Efterat Talen var tilende bleve Kisterne [ført] fra Domkirken til Michaeli Kirkegaard for der at jordes. Det var et høitidelig, gribende Optog. En stor Mængde Mennesker havde forsamlet sig, deels Militaire og deels andre af den simplere Klasse af Byens Indvaanere. Foran i Toget gik 2. Brigades Musikkorps, der spillede en langsom Sørgemarsch igjennem Gaderne, derpaa fulgte et Compagnie af 2den Forstærkningsbataillon, hvorpaa fulgte alle Kisterne. De 2 Capitainer bares af Officerer. En stor Mængde Officerer sluttede Toget.

Efterat Kisterne vare nedsænkede i store lange Grave, og Jordpaakastelsen var skeet, affyredes 3 Geværssalver.

Det var et underligt Syn at see saamange Mennesker staae ved denne Grav, og det maatte være et haardt Menneske, hos hvem ikke en alvorligere Tanke rørte sig; thi vi see jo hver Gang vi følge en falden Kriger hen, at intet, hverken Ungdom eller Sundhed kan beskytte mod Døden, naar den kommer, saa gjælder ingen Persons Anseelse.

Michaeli Kirkegaard gjemmer mange Faldne i denne Krig, baade Danske og Tydske. I 2 lange Grave vedblives der at nedsænkes Kister, den ene ovenpaa den anden, saaledes at man kan see nogle af Kisterne ud mod den aabne Grav.

Efterat Begravelsen var endt, optoges Capitain Kühle og blev ført bort, jeg tænker til hans Hjem. Han var en Søn af den forrige Postmester i Assens og efterlader sig Enke og 2 Børn.

Frederiksberg, den 17. September 1850.

Inspecteuren over det her ligeoverfor liggende Døvstumme-Institut er igaar arresteret paa Grund af, at han viste sig opsætsig, da der hos ham blev gjort Eftersøgning af skjulte Vaaben m. m.

Tydskerne kan ikke dye sig heri Byen. Man hører mange Historier om dem. Vor Nabokone siger ganske bestemt, at naar vi blive Herrer i Landet, saa vil hun ikke være her et Minut længere, om hun saa skal betle for sit Brød i Tydskland. En anden Pige her i Nærheden siger, at naar hun hører, at den slesvigholsteenske Sag har tabt, saa har hendes Liv Ende, og saadanne Exempler ere her mange af.

Hvor det vil blive noget Mærkeligt, naar engang, som vi haabe, vi blive færdige med denne Krig. Jeg tænker, at en heel Deel vil udvandre for at søge et andet Opholdssted.

I Eckernførde skal Indvaanerne være forvendte for Alvor, derimod gaar det bedre i Husum.

Barakkeleir Nr. 2, den 21. September 1850.

Imorges, efterat Compagniet var afløst og rykket herind, stødte jeg til samme for at være her disse 2 Dage.

Da jeg kom herud, var det et ganske godt Veir, og den vide Udsigt, som her især er fra dette Sted, glædede mig meget.

De 3 store Barakkeleire, hvor omtrent 3000 Mand ligge, ere opførte her i en lige Linie. Et underligt Syn for hvem, som aldrig har seet det før. Det ligner en lille Bye i Frastand. Denne Plet, hvor jeg befinder mig paa i Aften er og mærkelig derved, at det var her, at Slaget stod den første Paaskedag 1848, da saamange maatte lukke deres Øine.

Man seer her faa Skridt borte en heel Mængde sunkne Grave, der skal være de Faldnes fra hiint Slag.

Forresten er denne Barakkeleir overmaade god, og vi ligge særdeles godt. Alle Ting er iagttagne for at holde Reenlighed og Orden. Foruden en stadig Leirvagt er her desuden Vagt i Compagniegaderne af hver Afdeling, der bivouakerer her.

Jeg boer tilligemed Vaabenmesteren i Barakken Nr. 19. Her kan jeg sidde i Fred og Roe at skrive. Vi faae om Aftenen leveret et godt Stearinlys, og da her er baade Bord og Bænk, sidder jeg ligesaagodt som i en Stue.

Det er i Aften Regnveir, men Regnen kan ikke trænge ind til os. Vi kan ligge tørt og godt i Halmen og ere derved meget glade.

Frederiksberg, den 26. September 1850.

Idag Morges stillede Compagniet til Appel som sædvanlig og traadte strax af igjen. Siden stillede Underofficerer og Jægere Kl. 7 for at modtage nye Klæder, de der trængte til samme.

Atter stillede Compagniet til Appel Kl. 8 og strax, efter at være traadte af nok engang, igjen, uden Bepakning for at modtage nyt Tøi. Dette varede i henimod 3 Timer. Jeg har aldrig travlere end paa saadan en Tid og maae da have Tankerne samlede en Smule for at svare paa mange Spørgsmaal, der gives mig om det og om det.

Det er snurrtigt at høre, hvor mange af Folkene have meget at fortælle Capitainen om deres Klæders Tilstand; thi de komme sjældent heldigt derfra, naar de ikke ere paa det Rene.

Kl. 2 i Eftermiddag stilledes igjen for at sammes Pudsning kunde blive efterseet. Geværerne blev igaar afskudte og skulde nu idag lades igjen.

Det er længe siden, vi egentlig har havt Spectakler ved Compagniet førend nu idag. En Overjæger N... og en Jæger W..... havde ikke været efterrettelige, og Capitainen var meget vred. De bleve haardt tiltalte, især den sidste, for Fronten af Compagniet. — Jeg vilde ikke for meget have taget mod en saadan Lection.

Frederiksberg, den 27. September 1850.

Det lader til, at det bliver til Alvor med det Rygte her er gaaet i disse Dage, at Kongen kommer hertil Slesvig. Han skal være ankommet til Flensborg idag Kl. 11.

I Flensborg skal der være bygget Æresporte, men det bliver der vist næppe her. Dog har der i Eftermiddag været gjort reent paa Gaden, og Vogne i Hundredviis har holdt paa Gaden og faaet Feieskarnet paalæsset og bortkjørt det.

Imorgen Kl. 10 skal Stillingen besættes ved Dannevirke, til hvilken Tid man venter Kongen.

Tropperne have faaet en Extraportion tilstaaet for imorgen, der allerede er hævet i Aften.

Vi faae hver 16 Lod røget Flæsk og en $\frac{1}{2}$ Pægl Brændeviin til en saadan Ration.

Frederiksberg, den 28. September 1850.

Strax efter Appellen idag Morges begyndte der at blive Røre i Anledning af Kongens Ankomst. Tropperne, der cantonnere her i Frederiksberg mødte paa deres Alarmplads enten her i Gaden eller ude ved Busdorf. Jeg lavede mig til at gaae ud til Corpset. Da jeg kom derud, havde samme allerede besat Dannevirke. Jeg fik fat i et Gevær, for at jeg kunde staae med i Geledet ved Reserven bag Volden og desbedre see.

Det varede længe inden han kom.

Omtrent ved Middagstid kunde vi høre inde fra Byen, at der raabtes Hurra, og alt ordnedes som det skulde være herude.

Hans Majestæt havde der inde i Byen ikke opholdt sig, men red strax ud til Haddeby for at see vores Stilling. 12. Batl. havde der Vagt samt besatte den dobbelte Vold om til vores Corps.

Nede ved Haddeby Noer red han udenfor Volden og kom bag fra samme ind til os.

Endnu har jeg ikke været saa nær ved Kongen. Jeg stod kun et Skridt fra ham. Da han kom til os, spurgte han os, hvordan vi havde det, og til Majoren sagde han: „Tak for Idsted“. Majoren udbragte et „Leve Frederik den Syvende“, og der istemtes et trefoldigt Hurra, der gjentoges eftersom Kongen kom til de Afdelinger, der stod i Reserve langs med Volden.

Paa høire Side af vores Corps stod 5te Liniebataillon, der igjen stødte til 4de Brigades venstre Fløj.

Hvorlangt han red ud, veed jeg ikke, men jeg tænker til Enden af Dannevirke.

Et langt Følge ledsagede Kongen, meest høie Officerer, og der saaes baade russiske og svenske. Prinds Ferdinand var ogsaa med, men da jeg ikke kjendte ham, fik jeg ham ikke rigtig at see.

Veiret var ugunstigt. Det begyndte at regne ved Middags-tid og blev stærkere og stærkere, saa vi næsten bleve gennem-vaade, inden vi bleve trukne ind.

Efter at vi vare komne til vores Barakker, gik jeg strax igjen herind til Byen.

Jeg havde seet Kong Frederik den Syvende, og der kom mange Tanker frem hos mig. Om det er nærved en Forandring, som der tales om, i Anledning af Kongens Nærværelse her idag, veed jeg ikke. Gud give at Freden havde været vendt tilbage, og vi endnu under vor gode Konges Septer maatte opleve rolige og stille Dage.

Endnu maae jeg til Slutning tilføie, at Kongen saae bleg ud og er blevet meget corpulent. Han red paa en hvid Hest.

Forpost, Feltvagt paa Ober Selk Mark, Mikkelsdag 1850.

Det blev idag min Tour at komme ud og stødte jeg til Compagniet her imorges Kl. 9. — Det har været en underlig Søndag for mig, men jeg har været temmelig godt fornøiet, skjøndt Omstændighederne kun ere maadelige. Vi søge Lye saa godt vi kan i en simpel Hytte for Stormen og Regnen. Et underligt Liv er dette Soldaterliv.

Jeg mindes ikke at have været paa Forpost nogensinde at det har været saa uroligt som idag. — Allerede fra imorges tidlig har man kunnet høre voldsomme Drøn fra høire Fløi uden-tvivl fra selve Frederiksstadt, der har været lige heftige til over Middag.

Vi antage, at Fjenden, som nu har prøvet vor venstre Fløi ogsaa vil forsøge, hvad han kan gjøre ved vor høire Fløi. En haardnakket Kamp har der vist været idag, og vi imødesee med spændt Forventning, hvad Udfald den har havt. Vi saae ogsaa, at Fjenden allerede igaar Eftermiddag har forsøgt et Angreb, men bleve slaaet tilbage, og at det Angreb som skete her paa Centrum igaar Eftermiddag ikke har været andet end blot for at hendrage vor Opmærksomhed derpaa for desbedre at kunne opnaae deres Hensigt. — Det samme gjorde de ogsaa idag; thi da Kanonernes Torden henimod Kl. 2 sagtnede ude tilhøre, rykkede han frem mod Krop og mod „det røde Huus“ og Lottorf baade med Infanteri, Cavallerie og Artillerie. Ved Krop og tilhøre for samme kom det til Fægtning strax. Geværilden var temmelig levende og der faldt og enkelte Kanonskud. Nu maatte vi paa Benene alle Mand og der blev strax indtaget Fægtnings-Stilling over hele Centrums Linie. Ordonnantser fløi frem og tilbage. Vi tænkte mon han komme endnu iaften, vi ere færdige, dog da Kampen skjøndt lige vedholdende, kun var ved Krop, bleve Tropperne her trukne ind igjen. Men det varede kun et Øieblik, saa begyndte de ude hiinsides „det røde Huus“ og atter vare vi alle i Fægtnings-Stilling. Alle Løbegrave besattes strax bag os og flere Kanonskud hørtes endnu ved Krop. — Alt dette var vist heller ikke andet end for at holde os i Skak. Paa Høiderne bag „det røde Huus“ har de vedblevet at fyre enkelte Skud ligetil Aften. Saavidt jeg veed, har vore slet ikke besvaret dem, da de skjøde med Geværer paa 2 a 3000 Alens Afstand. Vore gjorde ved Miner Nar af dem. Ligeledes gjorde de ogsaa igaar, da Tydskerne sendte en 3 ^ø Kanonkugle imod „det røde Huus“, der ramte det. De toge nemlig Kuglen op i Haanden og viste Fjenden den, idet de svingede med Hatten. De fik nu rigtignok 2 tilsendte derpaa, men de gjorde ikke Commandoet nogen Skade.

Omtrent Kl. 7 har vi taget vor egentlige Natstilling, men endnu høres enkelte Skud fra høire Fløi. Stormen er lagt sig,

og det er blevet godt Veir. Alting er saa tyst og stille. Vi ere belavede paa, at de fjendtlige Commandoer, der have viist sig og endnu staae paa samme Sted forvolde os noget Bryderie inat. Barakkeleiren No. 2, den 30. September 1850.

Idet de sidste Skud langsomt drønende rullede tilhøire tog vi som anført vor Natstilling. Vi fik Forstærkning fra Pikettet mod Ober Selk, sendte mere Mandskab til Lottorf og „det røde Huus“ samt besatte alle Barrikaderne og belavede os paa alt mueligt. Sergeant Jerløf, min gode Ven, var kommet ned fra 1ste Compagnie, vi gik lidt frem og tilbage og lægger os i Hytten saadan som den er indtil Kl. 12 da Tannerup⁴⁾ kalder ad os, han vilde sove, og jeg skulde tage Vagten lidt i hans Sted. — Kl. bliver 2, og vi lægger os igjen. Der falder atter et Kanonskud ved Frederikstad. Vi ligger rolige. Pludselig falder der et Skud i Lottorf. I et Nu var vi alle under Gevær.

„Hr.“ Øegaard⁵⁾ har nemlig staaet og betragtet en Tornebusk og troede tilsidst, at det er Fjendtligt og brænder løs. Dette Skud er nok til at allarmere os Allesammen. Skjoldborg⁶⁾ bliver fra „det røde Huus“ sendt op og skal see, hvad dette har at betyde. Han kommer dertil, og de troe Alle, at det er Cavallerie, og nu brændes atter løs, Brakker,⁷⁾ der har Commandoet i Byen, vil kyse Tydskerne med at raabe, saa det skingerer efter som han commandeerte en heel Batl., skjøndt han kun havde 9 Md., da alle de andre vare paa Post. Ved Lieutenant Bagges Feltvagt hører de alt dette og troer der at høre nogen skrige om Hjælp, der kommer Melding ned til os om dette. Gylling⁶⁾ er for et Øieblik siden gaaet ud med en Patrouille, og vi troe da, at han er blevet overfaldet. Capitainen giver sig for sin gode Jæger. Atter udsendes Patrouiller for at see efter Patrouillen. Vi vente og vente længe, endelig kommer der Melding, og vi faae den

4) En af kompagniets befalingsmænd.

5) Navnet på posten.

6) Jægere ved kompagniet.

7) Overjæger, blev senere forfremmet til sergent.

sande Sammenhæng at vide, at hele Allarmen bestod i Angrebet paa Tornebusken.

Skjændt vi vare allarmede, og det var lidt ubehageligt, blive vi dog glade, da det ikke var andet, og vi traadte atter af og ventede med Længsel paa Morgenstunden. Den kom, men med Regn.

Det var i Sandhed suurt.

Kl. 7 kom Afløsningen, 1ste Comp. af 3die Batl., og vi marscherte herind til Barakkeleiren under en øsende Regn.

Der var atter Sammenstød i Krop og Kanontorden tilhøre igen. Dog fik vi Lov til at komme i vores Hytte. Med hvilken Glæde kan ingen forestille sig. Der var dem af Compagniet, der siden i Gaar Eftermiddags Kl. 2 havde stadig staaet med deres Tornyster paa, tænk engang i 19 samfulde Timer.

De lagde sig alle i det glade Haab, at der nu skulde gives Opreisning for den møisommelige Forpost. Men det gaar som Ordsproget siger, man har ikke Ro længer end ens Nabo vil, og vort Naboskab er ikke det behageligste. Vi havde næppe havt en Times Roe, før atter Kanonernes Drøn hørtes ved Krop og ved „det røde Huus“.

Strax maatte vi ud og traadte an, flere Kanoner kjørte ud, Geværilden blev mere levende, og vi tænkte: „Mon ikke Tydskerne nu komme her idag, men et Øieblik efter blev det roligt. Fjenden skjød paa saa lang Distance efter vore, at disse ikke værdigede ham et Svar.

Imidlertid gik det som Forpostcommandeuren havde sagt, at naar de Ulderup-Jægere⁸⁾ ere paa Forpost, saa komme Tydskere ikke; men derimod naar de blaae Mænd⁹⁾ ere der, saa komme de. Disse bleve drevne tilbage fra „det røde Huus“, men indtog atter deres Stilling, da det Hele nok kun var som

⁸⁾ Her hentydes til 3. reservejægerkorps' heldige kamp ved Ullerup i 1849.

⁹⁾ Infanterister (i modsætning til jægerne, der var udrustet som let fodfolk).

de foregaaende Dage, nemlig at forurolige os her, medens de angreb vor høire Fløi.

Vi har bestandig hørt Kanonskud i den Retning og endnu i Aften Kl. 8 har vi hørt et svært Kanonskud.

I Eftermiddag har vor Herre svaret med Torden fra Himlen, og det har regnet meget stærkt. Henimod Aften har her været afskudt Geværer rundtomkring os, og de ved den ene Side have været temmelig uforsigtige. Kuglerne ere gaaede her op over, og i Barakkerne med deres sædvanlige Musik. En gik lige ved min Hytte. Forresten kom dog ingen til Skade.

Det er en suur Aften, regner og blæser.

Jeg takker Gud for min Hytte og min Halm.

(7/10 1850).

Da Capitainen veed, at jeg gjerne vil see mig om, gav han mig, uden at jeg begjerte det, Tilladelse til idag at gaae til Geltorf og Alte Mühle til de uden for Kjæden detascherede Commandoer.

Geltorf er en temmelig smuk Bye, bygget paa tydsk Maneer. Glibstrup¹⁰⁾, som havde Vagten, fulgte med mig lidt omkring i Byen, og jeg var inde et Par Steder navnlig hos Skolelæreren.

Jeg saae Stillingen, vi har udenfor Byen, der formedelst det daarlige Terrain er temmelig vanskelig især om Natten.

Hvilke Savn de Beboere, der ere i disse Byer, maa lide, kan man slutte deraf, at de kun har Tilladelse til at bage til visse Tider. Saaledes havde de Lov i alle Byerne, der ligger ved Forposterne til at bage idag fra 10 til 3.

Jeg saae efter den Grav, som det hed, at Fjenden havde kastet og deri begravet nogle Døde fra en Affaire med 5 Forst. Batl., som jeg har anført for noget siden. Men samme er kun et blot Rygte og ligeledes er der ikke flere blevne saarede af Byens Indvaanere end den ene Mand, der blev streifet i Ansigtet af en Geværkugle.

¹⁰⁾ Sergent.

Paa Tilbageveien fra Geltorf var jeg inde i Alte Mühle, hvor Nielsen¹¹⁾ staar. Det var en morsom Tour og jeg betragtede ret de mange forunderlige Indretninger, som Bønderne have her, imod dem i Fyen. Det var konstigt at see, hvorledes de harve deres Korn ned. De have nogle smaae lette Træharver, som en Mand kjører 2 af med een Hest for hver. Den bageste Hest er bundet i den forreste Harve og skal gaae lige bag efter. Kudsken staaer næsten stille paa Midten af Stykket, og Hestene vedblive at gaae rundt omkring ham. Saaledes saae jeg, der var harvet de fleste Steder.

Barakkeleiren No. 2, den 8. October 1850.

Jeg sad temmelig længe iaftes i min lille Hytte og var rigtig fornøiet over, at jeg sad luunt for Blæsten som tudede udenfor. Endeel af Natten gik godt ved at skrive, og jeg sov ogsaa overmaade godt. Det var en kold Morgen og vi talte om, at det var betydelig koldere end forrige Gang, vi var ude, og herefter bliver det endda værre.

Efter at være afløste af 13. Batls. 1ste Comp marscherte vi tilbage her til Barakkeleiren. Paa Veien talte vi om, at det idag havde været roligt og Tydskerne havde vel andet at tænke paa nu, men næppe vare vi komne ind i Barakkerne, før Kanon-skud hørtes ud efter Lottorf og „det røde Huus“, og vi maatte træde an. Der faldt ikke saa faa Skud, men det blev dog ikke til videre. Tydskerne rykkede frem med omtrent et Par Batailloner, og da de saae vore yderste Vedetter, skjøde de strax med Kanoner. Man skulde troe, at det var blot for Lyst, at de saaledes skyde, thi de spillede dog deres Skud aldeles. Ingen af vore bleve enten saarede eller dræbte.

Efter at have holdt os parate i en Timestid, fik vi Roe og har været glade ved Barakkerne. Det har været koldt og stormfuldt hele Dagen, og iaften er det stærk Regn. Det regner ned paa Bordet og overalt i alle Barakker, da Regnen er meget voldsom, men her er dygtig Halm, saa vi kan nok putte os ned.

¹¹⁾ Overjæger.

Det er sandelig et underligt Liv.

Idag bliver gjort en Begyndelse med Udlevering af Riis, som vi skal have i stedet for Ærter, dog kun hveranden Gang. Portionen pr. Mand er $\frac{1}{2}$ Pd.

Frederiksberg, den 9. October 1850.

Efter Tour skiftede 2. og 5. Brigade idag igjen, 10de Bataillon kom ind med fuld Musik. Det er en rask Bataillon, og dens Commandeur Oberstlieutnant v. Ræder skal nok rappe den op. Det er en rask Mand, der altid er i Bevægelse. Jeg mødte ham idag paa Dæmningen, og da jeg hilste, sagde han: „Goddag min Ven“. Naar han er i den Lune, er han god, men paa den anden Side er han streng.“

Den 10/10 ledsagede Morten Nielsen sin kaptajn på en tur til Frederiksstad.

Som vi alle ved, var fjendens storm på denne by afslået den 4. i samme måned. Det sejge og udholdende forsvar, som besætningen i Frederiksstad gennemførte med så heldigt et resultat, har med rette gjort denne dag til en af hærens mindedage. Men i vurderingen af kampen må det ikke glemmes, at det resultat, vi nåede, i en ganske særlig grad skyldtes de personlige karakteregenskaber hos kommandanten, obert Helgesen, hvis uforfærdede mod og sejge udholdenhed indgød alle hans undergivne tillid og kampvilje under de vanskeligste forhold, og han bærer derfor en stor del af æren for, at denne sidste store kamp under treårskrigen fik det for os så gunstige udfald.

Der synes ikke at være tvivl om, at den rejse, kaptajn v. Bruns og hans fourer, foretog, var en ren udflugt, og det blev også taget som en sjælden oplevelse af Morten Nielsen.

Rejsen foregik med vogn over St. Danevirke-Hollingsted-Ostenfeld og Husum. I Ostenfeld skiftedes heste, og de to „turer“ bemærkede i denne by med undren de egenartede folke-dragter, hvorom Morten Nielsen fortæller:

„I denne Bye saae vi endnu nogle Fruentimmere, som havde

deres gamle Nationaldragt. I Førstningen troede vi, at det var en Narredragt eller saadant Noget. De havde en rød Troie paa af Skind med store Opslag og gule Snore baade for og bag og et sort Stykke som en Rabat ned ad Brystet. Det var den konstigste Dragt, jeg har seet i mine Dage.“

En mand med et så opladt sind som Morten Nielsen måtte naturligvis blive stærkt betaget ved synet af marsken, som han indgående beskriver. Her vil det dog føre for vidt at gengive dette, derimod er der mere anledning til at høre hans skildring af Frederiksstad, der efter det voldsomme bombardement havde lidt en del.

„Endelig naaede vi Frederiksstad. Maalet for Reisen. Hidtil havde alt, hvad jeg havde seet fordetmeste været glædeligt, men med Et frembød sig noget andet for mit Øie. Allerede ved Indkørselen til Byen kunde vi see, hvorledes enkelte Huuse vare gjennemborede af Kugler, ja aldeles som Pjalter og Stumper. Dog det var intet mod det, som var inde i Byen.

Vi kom ind ad den sydlige Port over en Kanal.

Hvilket Syn, en stor Steenhob. Hvor det saae rædsomt ud. En Ødelæggelse som denne har jeg aldrig før seet. Jeg antager, at omtrent de trefemtedele af Byen er aldeles ødelagt, og ingen skal her kunne see, hvor skøn Staden har været. Det gjorde et haardt Indtryk, og sandelig — det maae røre En at see saadant et Syn. Saalænge jeg lever vil disse Ruiner staae mig i Minde.

Der blev nu fraspændt, og vi gik da ud for at see Forsvarsværkerne.

Paa den nordøstlige Side af Byen laae en Skandse, Trene-skandsen kaldet, lige med Chausseen efter Rendsborg laae Centralskandsen, som vi først var ved, og uden for samme laae et stort Blockhuus, hvilket ved Stormen var i Tydskernes Magt, hvorimod Skandsen ikke var stormet. Derfra kom vi til Mølle-skandsen sydvest for Byen paa et Dige, der er opført langs Eideren. Her var det især, Fjenden havde forsøgt Storm. Hele Da-

gen den 4. havde han uafledigt beskudt dette Værk fra et Batterie med 12 Kanoner ovre paa den modsatte Eiderbred, kun 600 Alen borte, og fra Kanonbaade i Eideren. Værket havde lidt betydeligt, og han troede nu, at det mod Aften var den rette Tid at gaae løs.

Jeg hørte en Lieutenant af 1. Res. Batl., som havde været med den Aften, fortælle, at det var noget af det Rædsomste, som kunde tænkes, da Stormen begyndte. Alting var oplyst af den brændende Bye bagved, og foran sprudede Død og Ødelæggelse. Fjenden var flere Gange nede i Skandsen, men den lille Besætning drev ham hver Gang tilbage. Besætningen var af 7. Batl., ialt 7 Underofficerer og 70 md., og af disse kom kun 2 Underofficerer og 22 md. usaarede derfra. Udenfor laae endnu Blod, som flød den Aften, og en Mængde Kugler af alle Sorter.

Skandsen var atter istandsat, og i Gravene paa Diget, hvor Vandet ei kunde komme, laae en Masse Harver med Tænderne iveiret, og alt var belavet paa, om et nyt Angreb skulde skee.

Vi vilde have været ned fra denne Skandse for at see Eideren, men der blev os sagt, at det var ikke værdt, da vi risikerede at faae en Spidskugle fra det ligeoverfor liggende Batterie, hvor en lille Vagt stod, der hver Dag skjød paa vore Arbejdscommandoer. Vi kunde see dem derovre, og vi betænkte os og gik tilbage.

Vi kom nu til Kalkværksskandsen og siden til 2 Kanoner, der saaledes var placerede, at de kunde bestryge Diget langs Eideren. Disse 2 Kanoner og deres Besætning vare næsten begravne hele Dagen, og de kunde ikke bruges før om Aftenen, da Stormkolonnerne kom, men da skal de og have anrettet en frygtelig Ødelæggelse. De havde i Mørket, som var udad, ikke andet at rette efter end Geværernes Ild, og de skal have truffet godt alligevel.

Dagen før vi var der, blev paa Mølleskandsen udgravet en af de fjendtlige Soldater, af hvis Papirer der saaes, at han ganske nylig havde tilgaaet Armeen som frivillig. Det var en Ber-

liner Skræddersvend, som mulig havde troet at hente Laurbær. Her laae han og alle hans Planer med ham. — Endnu maae jeg tilføie, at der ud ad Marsken efter Bomhuset laae mange Creature, der vare skudte.

Den reformeerte Kirke var brændt. Den catholske stod endnu, men alt det indvendige var brændt og laae paa Gulvet. Jødesynagogen stod ogsaa, kun 3 Kugler vare gaaede igjennem dens Mure. Den var opfyldt af Soldater, der havde deres Tøi hængende paa Væggen ved Siden af de hebraiske Tavler. Paa Alteret laae hebraiske Skrifter, der kun af Soldaterne bleve betragtede som andre ligegyldige Ting. Den sidste Kirke, jeg var i, var den lutherske, her laae 3. og 4. Comp. af 5. Bataillon. Hele Kirken var fuld. Nogle spiste og drak, nogle skrev, andre sov, nogle spillede paa Orgel. En stod paa Prædikestolen og havde sit Tornyster lagt, hvor Præsten lægger sin Evangeliebog. Det var et underligt Syn at see en Kirke som Kaserne.

(11/10 1850).

Der var iaften lidt Uorden i Cantonnementet, og jeg maatte ud at holde Styr. No. 76 Ø var blevet reent balstyrig og vilde endog prygle en Overjæger. Jeg blev sat i den Nødvendighed at bruge haardere Midler mod denne Fyr. Vi havde besluttet, Overjægeren og jeg, at melde ham imorgen, hvis ikke han vil falde tilføie, og hans Straf vil blive haard for Alvor.“

I oktober kom en række tildelinger af dekorationer. Ved 4. kompagni blev således 3 dannebrogsmænd. Kaptajnen havde selv udpeget to, den tredie var indstillet efter afholdt valg.

Det kan måske være af interesse at nævne, at da valg afholdtes for at bestemme, hvem der skulle indstilles, var der først 5 forslag ved kompagniet (og alle blandt de sårede). Ved et omvalg (de to kandidater i sidste omgang havde hver mistet den ene arm) sejrede en bondekarl, underjæger Refning, med mere end dobbelt så mange stemmer som den ligeledes fraværende modkandidat, der var københavner. Men hovedparten af

kompagniets mandskab var også bønder. Den dekorerede underjæger døde imidlertid et par dage efter.

Om ordenstildelingerne skrev Morten (den 16./10. 1850):

„Saameget derom. Skjøndt det iaar er meget respectable Karle næsten allesammen, der ere værdige til at hædres, er jeg dog overbeviist om, at mange vil see skjævt til dem. Det er ikke anderledes og bliver heller aldrig anderledes. Hvad dem ved vores Compagnie angaaer, da har ingen mindste Grund til at være fortrydelige. De have alle været særdeles raske i Slaget ved Isted og kjæmpede med Mod og Tapperhed, ligesom og deres Forhold til andre Tider har været overmaade godt. Kun undrer det mig meget, at vor Vaabenmester ikke er blevet Dannebrogsmænd. Han har i 2 paa 3die Aar været frivillig. Ifjor var han indstillet, og saavidt jeg veed har han ogsaa været det iaar. Han har ingenlunde været heldig.

I disse Dage er der udgaaet et Opraab til hele Armeen om at bidrage lidt til de ulykkelige Frederiksstædtere og navnlig give hver en Dags Lønning eller Gage, men det lader ikke til at blive til Noget. Den Menige seer skjævt dertil og vil ikke, som han siger, give noget til det tydske Pak, og jeg forundrer mig ikke derover; thi de Fleste kunne jo ikke see andet end at alle Beboerne her staae imod dem. Dog det var jo en Christens Pligt at hjælpe, og dersom derved nogle af de Forvildede kunne vindes, var det i Sandhed godt.

(17/10 1850).

Compagniet stillede til Appel i Eftermiddag Kl. 4^{1/2}. Det igaar omtalte Opraab blev oplæst, men som sagt det fik intet Gehør.

Frederiksberg, den 18. October 1850.

Compagniet stillede til Lønningsparade Kl. 4^{1/2} Efterm.

Vi havde idag en nye Jæger¹²⁾ nemlig den forrige Hornblæser Larsen.

¹²⁾ Her er tale om en forfremmelse.

Ved Paraden blev Overjæger Brakker fremkaldt og gjort bekendt med, at han idag er for sit gode Forholds Skyld, navnlig for sin Condouite forleden i Lottorf, tildeelt Sergeants Character.

Endelig blev No. 162 Hansen fremkaldt. Han blev rød i Ansigtet og troede maaskee, at der havde været noget iveien, han tænkte mindst paa det, han skulde. I den afdøde Underjæger Refnings Sted er han ogsaa under 6te ds. benaadet med Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Han havde ikke i mindste Maade anet det og blev derfor saa aldeles overrasket, at jeg synes ei før at have seet et saadan Tilfælde. — Nu tæller Compagniet 6 Dannebrogsmænd.

Compagniet skulde idag afgive Betænkning, om de vilde give lidt til de betrængte Frederikstædtere, men da de skulde træde frem, kom ikke een eneste af de Menige. Vi vare syv Underofficerer, der deels vilde give hver en Dags Lønning, deels 1 sk. pr. Md. Capitainen gav sit Bifald tilkjende derved, at han vilde lægge Pengene ud og betale for os, siden skulde han nok huske det.

Frederiksberg, den 19de October 1850.

De 2 foregaaende Dage vare paa en Maade glædelige Dage, da nemlig alle de Forfremmelser og Udnævnelser skete ved Compagniet.

Idag blev det noget ganske andet.

Kjøge¹³⁾, som vi alle kjende godt fra Historien med Pengene i Miang i Vinter, har atter gjort Knuder.

Han stjal i Morges omtrent 6 Pd. Kjød fra en Slagter ved Siden af dette Quarteer. Mistanken faldt strax paa ham, da Kjødet savnedes, og da vi tillige hørte, at han i den tidlige Morgenstund havde stegt Beuf, hvilket var paa en Tid, da vi vidste, at han ikke kunde have noget af sin Naturalforpleining, faldt det Capitainen ind, at det ingen anden kunde være end ham.

¹³⁾ En af kompagniets menige.

Capitainen, som i de foregaaende Dage havde været glad og fornøiet, var idag meget vred. Vi fik en heel Deel Renderier, som altid vanker ved saadanne Leiligheder, da her atter vare flere med i hans Selskab uden dog egentlig at være Medvidere i Tyveriet. Da disse alle havde været hos Capitainen, kom Kjøge ind.

Jeg kom ind i Capitainens Sovekammer og hørte der, hvorledes Capitainen tiltalte ham. Først tog han det med det gode og forelagde ham, hvormeget det laae ham paa at kunne have hjulpet ham. I Foraaret, da det var galt, bad han for ham, og hans Straf blev formildet, hvorimod han lovede ham igjen aldrig at komme saadan afsted. „Jeg har foreholdt dig som en Fader sine Børn; men du har ikke lydet mig. Du er atter fældet.“

Capitainen fik ham blødgjort og omsider, skjønt flere Gange at have nægtet det, bekjendte han under en Strøm af Taarer, hvis lige jeg ei før har seet.

Det var ogsaa mærkeligt, at han nu efter et halvt Aar at have været i de Meniges 2den Klasse, skulde atter have erholdt Kocarden. Idag skulde det netop have været indstillet til Corpset og imorgen havde han igjen været en ærlig Karl. Saa stjæler han netop idag Morgen og er nu nærmere ved at komme i Forbedringshuset end faae sin Kocarde. Dette foreholdt Capitainen ham alvorligt bagefter og foreholdt ham vor Herres forunderlige Styrelse, at han ikke skulde komme vel fra sin Gjerning. Og sandelig det var ogsaa mærkeligt. Jeg synes næsten ikke at have hørt noget lignende. Det Øieblik, da han stod for Capitainen, glemmer jeg aldrig. Jeg blev tilsidst rørt og kunde næsten ikke holde mine Taarer tilbage — deels ved at høre paa Capitainens sunde og alvorlige Tale og [dels ved at] tænke paa den Stilling, hvori Kjøge stod.

Forbryderen er i Eftermiddag afgivet til Pladscommandantskabet her i Byen, og Forhør og Krigsret vil blive afholdt over ham.

En haard Straf venter ham.

(27/10 50).

Vores Adjutant Prmlt. v. Thorstensen og Lieut. v. Schmergel ere udnævnte til Capitainer eller rettere tillagte Capitains Character. Det kan ikke nægtes, at vi vil komme til at savne disse to Officerer ved Corpset, thi vi antage jo, at de snart forlade os for at ansættes som Compagniecommandeurer ved en eller anden Bataillon.

Frederiksberg, den 29de Octobr. 1850.

Da vores Brigade imorges rykkede ud for at afløse 5te i Forposttjenesten, var her i Frederiksberg et af de smukkeste Syn, jeg har seet her endnu, idet 13. Bataillon stod opstillet paa begge Sider af Gaden og 12te kom med fuld Musik marscherende igjennem den. Strax derpaa fulgte 13. Batl. efter og idet samme 10de om ad Gaden ad Dannevirke til, alle med Musik. Det var smukt at see alle disse Troppers tactmæssige Bevægelse.

Jeg er, som jeg pleier van, fløttet ned til Collstrop¹⁴⁾, hvor jeg har det overmaade godt.

Baptisten Clausen, som her boer, der ved vores Ankomst den 25 de Juli flygtede med Tydskerne, er endnu ikke kommet tilbage. Hans Svoger Teglblænder Jürgensen, som jeg iforgaars besøgte, fortalte, at han havde skrevet efter ham. Jürgensen sagde, at han var flygtet, fordi han troede, at han havde blevet taget som dansk Soldat.

(30/10 50).

Af Dagsbefalingen seer jeg, at de, som herefter findes sovende paa deres Post, skal stilles for en Standret istedet for som hidtil for en Krigsret.

Efter at have faaet min tilbørlige Morgensøvn gik jeg fra Frederiksberg for idag og imorgen at være med Compagniet. Samme er idag længst ude, og jeg havde et godt Stykke Vei til marschere. Det regnede stærkt, og jeg var næsten gjennemblødt, før jeg naaede hertil, og Hytten var mig derfor ret vel-

¹⁴⁾ Skriver ved korpset.

kommen, skjøndt den ikke rigtig kunde holde tæt. Henimod Middag blev det Tørreveir, og Eftermiddagen har været ret behagelig.

Ved Middagstide gik Sergeant Glibstrup og jeg til Lottorf deels for at see denne Bye og deels see Sergeant Brakkers Stilling.

Lottorf er en middelmaadig stor Bye. (Der er ikke en eneste Skorsten i hele Byen). I en Gaard, hvor vi var inde, morede vi os over at see 3 af Mandens Døttre og 1 Karl tærskes sammen. Det saae konstig ud. Langs med begge Sider, hvor de tarsk, stod Kørerne med Hovederne ud i Loen og kunde næsten naae at æde af Vængen. For Enden af Loen var Stuerne, hvor vi og vare inde. Folkene vare flinke, og vi fik Mælk og Mjød at drikke, saa vi vare ret fornøiede over vores Tour.

Det bemærkes, at Kjæden staaer midt imellem Feltvagten og Lottorf, og det Commando, som er i denne Bye, er altsaa udenfor. Sergeant Brakker staaer i den sydlige Udkant af Byen og besætter nogle Høider tæt syd for samme. Herfra er en overordentlig Udsigt over den i Syd og Vest beliggende milelange flade Strækning af Mose og Lyng, der er den største i sit Slags, jeg nogensinde har seet. Lige for os i Syd laae Rendsborg, og vi kunde see 2 Kirkespire derinde. Ved Brekkendorf og syd for Krop kunde vi see enkelte Tydskere. Lige for synes næsten ikke at være fremkommeligt, da Vandet staaer temmelig høit flere Steder ud af Mosen.

Det er ellers en stor Skade, som disse Bønder heromkring have lidt iaar, idet de ikke har faaet deres Tørv, der staaer ude i Mosen. Saalangt Øiet kan naae, staae Tørvestabler, og det er ikke mueligt at faae mere for iaar, om og der havde været Fred.

Disse Beboere, som ere i Byerne, hvor Forposterne staae, faae rigtignok at vide, hvad Krigen giver. De gode Fyenboer vilde ordentlig krympe sig ved, dersom de, som jeg saae idag, at Mændene i Lottorf, den ene efter den anden, var hos Vagtcommandeuren for at erholde Tilladelse til at pløie osv. De maae

ikke engang kjøre til nærmeste Naboby. En Soldat faaer Heste og Vogn, og saa kjører han. Da jeg gik fra Lottorf, saae jeg netop En af vores Compagnie komme kjørende med noget Kjød, som skulde over til Jagel. Han sad paa Vognen med Pidsk og Tømme i Hænderne, Geværet imellem Benene og Tornystret paa Ryggen, der forresten saae ret comisk ud.

(8/11 50).

Jeg blev vækket imorges Kl. 5^{1/2}. Det regnede og stormede forskrækkeligt udenfor. Jeg tænkte, maatte Du dog bare have blevet, men det hjalp ikke, hvad jeg tænkte og ikke tænkte. Jeg kom op og fik kaldt ad Tinna¹⁵⁾, og hun kogte mig et Kop Caffé, og da jeg havde drukket det, spankede jeg af.

Gaden var i eet Søle og regne gjorde det. En lidet behagelig Tour saa tidlig om Morgenen. Dog maae jeg sige, at naar man veed, at det skal være, gaaer det bedre. Jeg fandt mig ret godt deri. Da jeg kom til Compagniet i Barakkeleiren, var Corpset ved at træde an til Afmarsch for at afløse Forposterne, og jeg kom strax paa Marschen igjen. Vores Compagnie skulde idag til Selck Mühle. Vi afløste 13. Bataillons 4de Compagnie, der saa igjen skulde afløse os i Barakkerne. Her er igrunnen ingen Forandring skeet siden jeg var her sidst. Compagniet, der idag var 187 Md. stærk, er saaledes fordeelt:

Pikettet 76 Md., Vagten ved Møllen 79, Vagten ved det hvide Huus 12, Vagten ved Broen 6, Commandoet paa Korsveien ved Esperehm 14.

Vagten ved Møllen har udsendt Commandoer til Geltorf og Alte Mühle, hvis Størrelse dog ei er mig rigtig bekjendt. Pikettet har om Dagen 3 enkelte og 3 dobbelte Poster at udsætte, hvormange Poster de andre har om Dagen, veed jeg ikke, ligesom Natstillingen er mig og ubekjendt.

Vi har faaet 60 Md. til Forstærkning fra Pikettet ved Vedelspang, som skal til Patrouiller og til at forstærke de enkelte Vagter, især de forreste Commandoer.

¹⁵⁾ Eller Tine, en af pigerne i Mortens kvarter i Slesvig.

Idag har det dog været temmelig oventørt, men Føret er forskrækkeligt. Møllen ligger lavt, og dem, som ere heromkring gaae i Pludder til midt op paa Benene, naar de skal paa Post.

Jæger Bjelke¹⁶⁾ kommer i dette Øieblik ind og har ført Afløsningen op og er frygteligt tilsmurt om Benene. Imidlertid gaaer det dog ret godt. Soldaten har et frit Mod; vel ønske vi alle, at det var tilende, men jeg kan dog sige med Sandhed, at vi langt fra ere forsagte.

Da jeg havde været her i et Par Timer, gik jeg ud til Geltorf, meest for at købe nogle Gjæs, som flere havde bedt mig om (vel at mærke, det er snart Mortensaften).

Jeg blev i Geltorf og besøgte flere af Bønderne tillige med Sergeant Glibstrup til Klokkeren henimod 3, og det var een af de morsomste Toure, jeg har haft endnu. Først besøgte vi en Mand, som hed Claus From og spiste der Grød og Pandekage til Middag. Manden stod i sit Huses Dør (nemlig den, hvor Røgen gaaer ud af) og tog imod os og var nok saa flink. Siden besøgte vi Skolelæreren og drak der Caffé nok saa fint. Jeg saae hans Bibliothek og fik fat i nogle Bøger, og vi læste begge, den ene for at lære dansk, den anden for at lære tydsk. Han sagde, jeg godt kunde læse tydsk, og jeg læste fort og var stor paa det. Her maae jeg ellers bemærke, at man i hvert et Huus, man kommer ind i, seer en Bibel eller nye Testamente eller anden gudelig Bog. Hos Skolelæreren saae jeg nogle af Gjendøbernes Tractater, dog troer jeg ikke, han er Baptist. Tilsidst besøgte vi „der Bauervogt“ eller Sognefogden og maatte der atter have Caffé. Al denne Beværtning kostede os ikke noget. Det sidste Sted fik vi endda nogle Æbler til.

Det var en ret fornøjelig Tour, men for Glibstrup er det i een Henseende mindre behageligt. Han har sine Instruxer at rette sig efter, og ingen maae hverken bage eller pløie uden Forlov. I den Tid, jeg var der, troer jeg over 10 var hos ham for at bede om Et eller andet, og han vilde jo gjerne hjælpe dem, da

¹⁶⁾ En af kompagniets jægere.

Enhver kan nok vide, hvor nødvendige saadanne Ting ere som pløje og bage.

Vi fik da og nogle Gjæs, ikke mindre end 5, og jeg fik dem læssede paa den ene Ambulancesoldat, og saa gik jeg tilbage til Vagten.

Efter at jeg havde været ved Pikettet ved Vedelspang for at afskrive Ordren, fik jeg Lov at gaae hened i Møllen og blive her i Nat, som jo er noget bedre end at ligge i Hytten. Her sidder jeg i en god Stue, har faaet mit Thee og Smørrebrød, og jeg giver dem Ret, som siger, at jeg kan sagtens; thi jeg har det i Virkeligheden langt bedre end de allerfleste i Compagniet.

Fredriksberg, den 11. Novbr. 1850. Mortensdag.

Vi spiste saa vores Mortensgaas iaftes, Kløvborg, Rantzau, Wiegand, Collstrop¹⁷⁾ og jeg, og det saa godt som vi kunde efter Omstændighederne. Ovenpaa drak vi et Glas Punsch og vare ret godt fornøiede, at vi kunde sidde i Fred og Roe.

Jeg var glad, at det var ikke saadan en Mortensaften, som den vi holdt ifjor i Sarup. Dog tror jeg, at her i Nabolaget har været holdt en lignende omtrent af de fleste, som deeltog i den ifjor. Jeg saae Selskabet et Øjeblik, men de vare slemme skjævede fleste af dem, om det saa var nogle Piger, som vare med. De bleve tilsidst heelt dansksindede og sang den tapre Landsoldat, som Selskabet jo var nok saa fornøiet ved.

Dog det kan være nok om dette.

(15/11 50).

Da jeg i Eftermiddag var ude i Byen, kom en stor Mængde Vogne fra Husum Veien, som havde været paa Arbeide der ud ad Hollingstedt til. Ogsaa disse civile Kudske føle lidt af Krigens Tryk. De ligger i Barakker nord for Gottorp Slot ligesom vi andre Soldater, og de maae endda ligge der bestandig.

Dersom Slesvig var saa jammerligt et Land, som man skulde troe af de Heste, Vogne og selve Kudskene, som ere i Ægt, saa

¹⁷⁾ En række af korpsets underofficerer.

var det kun simpelt. Man seer næsten ikke eet eneste Par gode Heste eller en ordentlig Vogn. Kudskene ligne alle nogle Stymperere, og det Hele danner en stærk Modsætning til det, vi før har hørt om Slesvig.

(17/11 50).

Her forestaar nu en lang Nat, men jeg er glad ved, at jeg er fri for at staae paa Forpost. Jeg har intet andet end at passe mig selv. Capitainen byder mig hver Aften, vi er her, ind til sig for at faae et Kop Thee, og jeg har ogsaa været inde hos ham i Aften og synes, jeg er godt skikket til at tage mod Natten.

(20/11 50)

Idag er udleveret 1 Koge- og Varmeovn til hver Barakkeleir, men hvorledes disse skal benyttes er mig ikke bekjendt.“

Den 24. november drev et fjendtligt rekognosceringskommando en lille postering (af korpsets 1. kompagni) ud af Lottorf. Der kom imidlertid omgående støtte bagfra, og fjenden blev hurtigt kastet ud af byen, hvor en gård og to huse var stukket i brand.

„Hvem der skjød Ild paa Byen veed Ingen, men Tydskerne faaer Skylden, og Beboerne nære den største Foragt for dem og kalde dem Røvere og Mordbrændere.

Fjenden var som rasende, da han kom ind i Byen og undersøgte hver en Gaard og Huus paa det nøieste. I en Gaard skammede han sig ikke ved at stikke med sin Bajonet i en Seng, hvor Konen laae, og i en Vugge, hvori laaet et lille Barn. Manden traadte til og sagde, om de vilde slaae nogle ihjel, kunde de slaae ham ihjel, men de andre skulde de lade ligge, hvorpaa han blev banket dygtigt af.

Den hele Affaire har været hæderlig for os, og Skjærning (en Underofficer af 1. kompagni) er kommet godt derfra. Een Mand af 1ste Compagnie, en Cujon, løb derfra, ned til Vagten til Capitain du Plat og meldte, at de alle vare tagne. Han har i Dag til

Straf gaaet med en Kost frem og tilbage ved Compagniets Barakker. Godt nok til ham.

Frederiksberg, den 6. December 1850.

Den Armaturcommission, som vi nu i flere Dage har pudset og ordnet alting til, foretog endelig idag Eftersyn her ved Compagniet. Kl. 11 $\frac{1}{2}$ stillede Compagniet i Skandsen denne Side Busdorfer Teich. Næstcommanderende [ved korpset] foretog Eftersynet. Det gik overmaade godt, kun nogle Enkelte havde ikke pudset godt, hvilke bagefter bleve raabte frem, og disse fik saamænd en drøi Lection. Især fik Corporalskabsforstanderne, hvad der stod paa Sedlerne. Næstcommanderende var da gaaet. Jeg vilde ikke for alt have været i Overjæger Nielsens Sted. Han er slem kommet i Capitainens Kløer. Flere Gange har det været galt, men i Aften blev det endnu det værste. Han maatte fra træde sit Corporalskab til en anden Jæger og blev ansat ved Glibstrups Corporalskab som Medhjælper.

Det maa være drøit for en ærekær Soldat.

(7/12 50)

Af Befalingen idag sees, at der istedetfor røget og saltet Flæsk vil indtil videre blive uddelt Klipfisk, Risengryn og Smør. Hver Mand er tilstaaet $\frac{1}{2}$ Pd. Klipfisk og 2 Lod Smør.

Frederiksberg den 21. December 1850.

Atter idag kom Pengebreve, ikke mindre end 77 til Corpset, hvoraf 20 til Compagniet. Vi beundre rigtignok den store Gavnildhed, hvormed Nationen kommer sine Sønner ihu. Jeg troer ikke, der er mange Sogne i Fyen, undtagen de nu have givet Penge til Soldaterne. Det glædede mig iaften at see Pastor Maus' Haandskrift paa et af disse „Sognebreve“, der var til en Karl fra hans Menighed.

(22/12 50)

Indvaanerne her i Byen, der efter de danske Soldaters 5 Maaneders Ophold her ere endnu lige tydsksindede, vente ogsaa, at nu skal det snart blive godt.

Det skjærer i mig at tænke paa, at de arme Mennesker ere saa hildede, at de ikke kan dye dem. Man tænke sig engang Tinne her, kun 17 Aar gammel, saasart som vi sidder og taler om, at Insurgenterne skal have Bank, som hun nok kan forstaae, saa triller den ene Taare efter den anden ned af hendes Kinder. Jeg har iaften seet hende i Løndom græde, og dog vilde hun søge at dæmpe sig, for at vi skulde ikke see hende. Hun gik tidlig iseng og kom ind i min Stue for at hilse af med mig, da hun nu ikke kunde være ved de andre mere for deres Pral. Ja jeg maa tilstaae, at hun har tidt givet mig nok at tænke paa. Det er en hjertensgod Pige, og jeg skal aldrig glemme hende for hendes Godheds Skyld; men jeg kan heller ikke glemme, at hun kan være saa forsikkret, om Oprørernes Sag er rigtig, at saadan og saadan er det. Hun har flere Gange sagt til mig, at til Juul kom „vores Tropper“ „unsere Leute“, saa er hun glad.

Er det dog ikke forskrækkeligt. Hvad skal vi dog sige, naar det kan blive saa indgroet i et Pigebarn paa 17 Aar.

(24/12 50)

Soldaterne ere fra Leirene og Byerne heromkring inde i Byen i Eftermiddag for hver at købe sig en lille Smule, hvormed de vil gjøre sig Juleaften saa behagelig som muligt, og det kan nok være, at de Handlende kan mærke, at her ligger en Armee i og om Slesvig.

Saa er det igjen Juleaften.

Der er ikke mange Familier trindtomkring i Landet, naar de iaften sætter sig tilbords for at spise Nadvere, uden de ihukomme en Fader, Broder, Søn, Beslægtet eller Ven, som de savne, der enten er død eller ligger her i Slesvig. Mangen Gang vil der blive sagt: „Hvordan mon han har det iaften“.

Ogsaa i mit Hjem vil dette blive sagt, ja jeg veed det godt, at de ihukomme mig, og jeg ihukommer ogsaa dem. Denne er den anden Juleaften, som jeg ei har tilbragt i deres Kreds. Gud maae vide, om jeg næste Juleaften, — hvis vi leve saalænge, —

maae være hjemme. Det veed ingen uden Han alene, som raader for vor Skjæbne, og til Ham vil vi overlade det.

Kløvborg, Collstrop, Rantzau, Wiedgand, Holm og jeg have spist Julenadvere i Samling. Vi havde kjøbt os nogle Brasen og har faaet os saa god en Nadvere, som vi kan ønske.

Dog fattes der noget, og det er Hjemmet. Jeg kan ogsaa mærke paa Pigerne, at de fattes noget; thi de ere saa tavse. De vil ligesaa længe som vi mindes denne Juleaften.

Barakkelejr No. 2 den 26. December 1850. Anden Juledag.

Jeg gik Kl. 8 imorges herud for at tilbringe Julefestens 2den Høitidsdag i Barakkerne. Det har været et godt Veir, og det er ret taaleligt at være her endda.

3die og 4de Compagnies Brandstue er nu saa nær færdig, at vi næste Gang, vi kommer her, kan være der Allesammen. De Meniges Stue har været afbenyttet, alligevel den ikke var færdig. Det er en ordentlig Stue. 4 Kakkelovne staae midt paa Gulvet, der skal opvarme den. Omkring ved Væggene og midt paa Gulvet staae Borde og Bænke. Det var overmaade varmt, da jeg var derovre og var meget bedre at sidde der end her i No. 19, men der er en frygtelig Mudder, og jeg vil desaarsag hellere være her.

De nye Koge-Indretninger ere ogsaa færdige fra imorgen af og kan afbenyttes, saa Mandskabet nu kan koge i Huuslye og spise i Brandstuen. Hvergang vi komme herud, bliver her mere at tage Vare paa, men nu er det og snart godt, og vi ere ingenlunde kjede i at være her.

Iaften fryser det igjen og seer ud til, at vi maaskee kan faae lidt Vinter. Vi bemærke det Alle, naar det saaledes begynder at fryse; thi vi veed vor Fjendes Mening, men der er ikke en Soldat, uden han siger: „Lad ham kun komme. Alting er beredt til at tage imod ham med.“

Jeg var i Eftermiddag oppe i Valdemarskandsen og saae der et nyt Telt til at forbinde Saarede i, som er opført i de sidste Dage.

Frederiksberg, den 27. Decbr. 1850.

Det bliver snart kjedelig at skrive i min Dagbog; thi det er lige Et og det samme altid. Vi veed iforveien, hvor vi skal hen, og der er ikke en Karl i Compagniet, uden at han kjender det.

Idag her i Frederiksberg, imorgen i Barakkerne, næste Dag ved Hovedpikettet, Møllen, Geltorf, Lottorf, „det røde Huus“ osv.

Idag har Compagniet været paa Forpost ved Selk Mølle. Jeg forblev i Leiren efter at Compagniet var afmarscheret for at aflevere Inventariet, hvorefter jeg marscherte til Selk og har været der hele Dagen.

Efter at jeg havde skrevet Befalingen af, gik jeg med Collstrop tilbage her til Byen for at blive her inat.

Intet Nyt er forefaldet ved Forposterne idag. Vi har paa Grund af stærk Taage havt Natstillingen¹⁸⁾ ude hele Dagen.

(28/12 50)

Det bliver snart saa travlt for mig, som om vi kunde ligge i Garnison i Hovedstaden. Det stiger daglig.

Idag har jeg havt mit Spil igjen med Quartererne, med deres Aflevering, med Tæpper, Leirsække og øvrige Inventarium. Alt skal gaae saa regelmæssigt tilværks som sagt, som om det var et reent Garnisonsliv, vi førte.

Munderingsrapporten med flere Ting har ogsaa beskjæftiget mig idag.

Jeg afskrev iaften Parolen. Ved samme udgaves til respective Compagnier 126 Pengebreve, hvilket er det største Antal, der endnu er kommet paa eengang. Jeg modtog ogsaa iaften 10 Rdlr. fra Hjemmet, da det gaaer mig som alle de andre, at Lønningen ei kan slaae til. Det er da godt, at jeg kan skrive og saa erholde, hvad jeg forlanger.

¹⁸⁾ Ved forposter o. lign. vil man almindeligvis ændre opstilling om natten dels for at hindre fjenden i at udnytte den viden, han om dagen har skaffet sig om anbringelse af poster m. v., og dels for at modsvare de særlige krav, en bevogtning af terrainet kræver i mørke. — En sådan opstilling benævnes natstilling.

(31/12 50)

Jeg har i det henrundne Aar ikke seet mit inderlig elskede Hjem. Kun een Gang, paa Als, har jeg seet nogle af mine Kjære i Hjemmet, nemlig da Fader besøgte mig, kort før vi brøde op for at marschere til Slesvig.

Min Moder har to Gange været alvorlig og længe syg, og jeg har næsten ikke ventet, at hun levede. Men Herren være lovet, endnu lever hun, og jeg haaber ved mig selv, at jeg endnu skal see hende og glædes. Naar jeg tænker paa, hvor ofte jeg har ventet Brev hjemmefra for at see, hvordan hun havde det, bliver jeg underlig tilmode. Jeg har mangfoldige Gange i spændt Forventning aabnet Brevene, især i denne sidste langvarige Sygdom, hun har havt. O, maatte jeg i det næste Aar see hende og see dem alle i det kjære Hjem, maatte Krigen faae en glædelig Ende, hvilken Jubel vilde der ikke blive. Jeg kan næsten ikke taale at tænke derpaa. Gud i Himlen som seer og veed, hvad der tjener os alle og enhver især bedst, ham være Sagen anbefalet.

Jeg har i det henrundne Aar ikke været i Slag. Det har været Herrens Vilje.

I alle Farer som ellers, som allesteder, kan være nær, er jeg blevet bevaret. Jeg har slet ikke været syg¹⁹⁾, men har stadig kunnet passe min Dont.

Da jeg den 25. Juli saae mine Brødre at stride og stride haardt, var det mig rigtignok underligt at tænke paa, at jeg skulde ikke deeltage i Kampen. Jeg fulgte med, idet jeg sukke-
de til Herren, at han dog vilde give os Seier, og jeg kan sige, at hvis jeg skulde have deeltaget i Kampen, saa havde det ikke været mig tungt; thi jeg følte den Dag, at Kjærligheden til min Moder, Danmark, opflammede mig. Hvis ikke jeg havde været commanderet til hiin Dag at passe noget andet, hvis jeg havde selv undraget mig Kampen, da havde jeg nu været utrøstelig og

¹⁹⁾ Hærens tab som følge af krigslæsioner var i treårskrigen mindre end tab p. g. af sygdom (især tyfus).

vilde aldrig kunnet tænke paa mine Kammerater, men en ond Samvittighed vilde have fulgt mig overalt.

Og hermed slutter jeg min Dagbog for 1850 og haaber, at jeg ved en anden Gang [at] see den vil mindes disse mærkelige Dage og Herrens underlige Førelser.

Han være lovet, som i dette henrundne Aar har bevaret mig til Legeme og Sjæl. Han være lovet for sin store Naade“.

Efterskrift.

Alt dette ligger nu hundrede år tilbage, og alene af den grund er meget fra hine tider gået i glemmebogen.

Ganske vist kender de fleste fra deres skoletid en del af de vigtigste begivenheder fra treårskrigen. Men det meste er efterhånden udvisket, dels fordi krigen i 1864 fik så langt mere gennemgribende betydning for landet, og dels fordi den almindelige udvikling siden dengang, ikke mindst i den sidste menneskealder, har været så voldsom, at den ganske har fået datidens begivenheder til at blegne.

Det vil derfor som slutning være rimeligt ganske kort her at trække hovedlinierne op for afslutningen af den første slesvigske krig.

Vi har allerede set, at slaget ved Isted ikke blev den store og afgørende sejr, det havde været muligt at opnå. Oprørshæren kom sig derfor ret hurtigt ovenpå nederlaget, bl. a. fordi den fik støtte syd fra. Den blev derfor i stand til at gå angrebsvis til værks, således som det skete ved Frederiksstad.

Fjendens storm på Frederiksstad mislykkedes, men han var stadig sådan stillet, at et fornyet angreb måtte ventes, såfremt en streng vinter gjorde Danevirkestillingens opbløede forterrain farbart udenfor vejene.

Mens de to hære således stod afventende, fik krigen helt præg af rekognosceringer og patrouillevirksomhed, der førte til næsten daglige sammenstød.

Det er ikke godt at vide, hvortil denne tilstand kunne

have vedvaret, men brat fik den ende. På årets sidste dag udkæmpedes felttogets sidste lille sammenstød ved Møhlhorst, og lidt efter lidt gled livet i hertugdømmerne ind i normalt gænge.

Det var stormagtsindgriben, som havde forårsaget denne pludselige ændring.

Ved trusel om anvendelse af militær magt tvang den russiske czar Prøjsen til i det slesvigholstenske spørgsmål at indordne sig under den østrigske politik. Ved et forlig i november 1850 enedes de to tyske stormagter derpå om at bringe fjendtlighederne i hertugdømmerne til ophør.

Herved blev insurgenternes stilling ganske uholdbar, og i de første dage af januar 1851 blev oprørshæren trukket syd for Eideren, samtidig med at omfattende hjemsendelser påbegyndtes.

For vort vedkommende måtte de tre felttog stå som en sejr. Dette var berettiget for så vidt som krigen og dens gang var forløbet gunstig i militær henseende og derved fik stor betydning for det danske folks samhørighedsfølelse og selvtillid. Men sejren var ikke af et sådant omfang, at den kunne få virkelig politisk betydning, hvorfor den ikke bragte nogen løsning på det slesvigske spørgsmål.

Efter denne udredning virker det ikke overraskende, at Morten Nielsen allerede i marts 1851 kunne komme hjem.

For så vidt kunne vi slutte med dette, men der er dog fra hans sidste tjenestetid enkelte småtræk, som hører med til en fuldstændiggørelse af det foregående, hvorfor det vil være naturligt at tage disse småting med her.

Et par gange i januar besøgte Morten Nielsen præsten i Ulsby, pastor Mohr, som han kendte fra hjemmet. Pastor Mohr havde nu fået et kald i Sydslesvig, hvor han syntes godt om at være, „da han endnu ingen Fanatisme havde fundet“. — Også degnen i Ulsby var dansk. I en dagbog af langt senere dato er iøvrigt en bemærkning, der kunne tyde på, at pastor Mohr

senere har forsøgt at overtale Morten til at søge et lærerkald på denne egn.

Om sine indtryk i forbindelse med demobiliseringen af den slesvigholstenske hær fortæller Morten Nielsen bl. a.:

(21/1 51):

Da vi marscherte tilbage fra Præsentation mødte vi nok en Hob permitterede Slesvigere af Insurgentarmeen, der blev transporterede af dansk Militair. De kom lidt slukørede. Vi derimod kom i tactfast Marsch med stolt Holdning forbi dem. Hvem skulde for kort siden have sagt dette. Ingen troede, at det saasnart skulde have blevet Forandring. Det var et underligt Øieblik, da jeg marscherede forbi disse permitterede, der for faa Dage siden vare vore Fjender.

De arme Slesvigs Indvaanere, de stod i Vinduer og Døre og skulde see deres Sønner komme hjem med uforrettet Sag.

Stemningen var meget nedtrykt, men nu kan de see og vil herefter faae at føle, hvad det er at gjøre Oprør.

(22/1 51):

..... De vare saa sikre i Begyndelsen, at vi nok skulde komme trekantet her ud af Byen, men de toge feil.

Blandt flere Smaating her ere passerede i disse Dage, vil jeg anføre en Historie, der passerede igaar aftes, da de første Insurgerter kom ind. Pigerne kastede alt af Hænderne og løb. Tine i sin Glæde og i sin Ærgrelse, om jeg saa kan udtrykke mig, løb hen og tog fat i den første den Bedstes Haand og begyndte at tale til ham om, hvordan han havde havt det osv., som han besvarte paa Plattydsk, og Samtalen gik ret gemytligt. Det var en Slesviger af vores 13. Batl., der kunde tale tydsk, og hun tog feil af ham, da han gik ved Siden for at eskortere Insurgerterne. En af disse bliver det vaer og siger til hende:

„Das ist ja ein Däne“, Hu, Hu — sagde hun og fløi paa Hovedet i Rendestenen af bare Forskrækkelse.....

Siden er hun ikke kommet længer end i Gadedøren.

(25/1 51):

Den største Flok, som kom i Eftermiddag, var fra 13. Insurgentbataillon. Hännchens Broder var der med. Hun drog lige ud iblandt dem for at hilse paa ham.

Saasart en Flok ankommer, saa kaste de alt af Hænderne og løbe. Der undslipper dem da mangt et Ord, som er tungt at høre, naar de see dem komme.

Tine sagde iaftes til mig, at hun havde talt med En, der hilste meget venligt og sagde „Godaften Søster“, hvorpaa han spurgte: „Er du endnu ægte (tydsk)“. „Javel Broder“, svarte hun.

Det er svært at høre saadant, og det kan ikke andet end gjøre et ubehageligt Indtryk.

Forresten troe jeg, at de fleste af [de] Hjemvendende ere fornøiede af det Hele. Iaften havde endeel været samlede i Holsteinisches Haus og har der raabt Hurra for Frederik den Syvende.

Den lavere Klasse har ingenlunde været for Oprøret, og derom vidner bedst dette, at de nu uden videre lader Soldaterne vende hjem igjennem vores Kjæde. Det er kun de Store, som have ledet Oprøret, at der er Skyld i det Hele. Hvorledes disses Samvittighed vil være, det er ikke godt at vide, især naar de betænke, hvormegen Ulykke og Sorg, de have bragt over Landet.“

Vor hær blev i januar-februar 1851 forlagt til garnisonerne, dog blev en mindre styrke, især reserve- og forstærkningsbatailloner i hertugdømmerne.

Til denne sidste styrke hørte også 3. reservejægerkorps, som i begyndelsen af februar blev forlagt til Tønder.

Da der var stor mangel på egnede underofficerer til at varetage de mange administrative forretninger ved kompagnierne i forbindelse med hjemsendelsen, indvilgede Morten Nielsen i at blive for en kortere tid.

Den første aften efter sin hjemsendelse nåede han Bæk i Nustrup sogn, kaptajnen havde ladet trainkusken køre. I Bæk tog han ind til sin moders morbroder, der i sin tid var flyttet fra Fyen til Sønderjylland.

Om sine tanker ved hjemsendelsen skrev han samme aften følgende:

„Imorges førend jeg endnu var staaet op, sendte Capitainen Bud til mig, om jeg vilde møde tillige med Compagniet udenfor Seminariebygningen Kl. 8.

Da vi der vare samlede, marschertes ind i Fægtesalen, hvor Compagniet opstilledes. Capitainen lod skuldre og kaldte mig derpaa frem foran Compagniet, og jeg mærkede da, hvorfor vi vare samlede.

Han holdt en Tale, der var temmelig lang og begyndte med, at Compagniet var samlet i Anledning af, at en agtet Underofficer skulde forlade os, hvorpaae han saae til mig. Saa nøie kan jeg ikke kuske, hvad han sagde, men jeg maae tilstaae, at han gav mig et Lov, som jeg aldrig har drømt om.

Til Compagniet sagde han „— han har som kun Faa røgtet den Post, hvori han [har] været sat, jeg har betragtet ham mere som Ven end som Undergiven, og ikke alene er det min særdeles Tillid, han har, men det er Oberstlieutenantens og enhver Foresats. Hans Undergivne har villigt lydt hans Befalinger, thi de har havt Ærefrygt for ham. Det er ikke alene hans Retskaffenhed og hans Flid, men hans Forhold har i alle Henseender været rosværdigt, og jeg tør sige, der er ikke en Underofficer i hele den danske Armee, der har gjort sin Pligt bedre end han.“

Idet han sagde disse sidste Ord, blev han synlig rørt og kunde næppe holde Taaren tilbage. Han vendte sig derpaa om til mig og rakte mig Haanden og sagde: „Tak skal Du have min kjære Elleruplund, jeg ønsker, det maae [gaa] Dig vel, hvor Du kommer hen i Verden, jeg takker Dig.“

Jeg tilstaaer, at jeg ikke har oplevet en saadan Stund som denne Afskedens i den Tid, jeg har været Soldat. Jeg blev overvældet af mine Følelser og vidste snart hverken ud eller ind.

Taus og tankefuld gik jeg ned ad Gaden, og jeg var baade glad og sorrigfuld. Min kjære Capitain stod mig bestandig i Tanke. Der randt meget ind fra de sidste Aar, af hvad der har været os til fælleds Glæde eller til fælleds Sorg.

Mine Kammerater saae paa mig og lykønskede mig, thi de kunde see, at jeg havde een af de sjeldnere Dage, men det kunde ikke rigtig hjælpe. Jeg var eengang bragt ud af Fatningen, og jeg kunde ikke faae den igjen.“

Kirkeeje i Bjolderup sogn i 1443

Af Hans Vald. Gregersen.

Bjolderup præstearkiv indeholder vel nok den ældste fortegnelse over kirke- og præstejord, som er overleveret fra nogen nordslesvigske landsbykirke, idet den går helt tilbage til 1443, altså næsten et århundrede før reformationen. Som man kunne vente det, er den affattet på latin og giver beliggenheden og størrelsen af de spredt liggende jordstykker, der på den tid stod til kirkens og præstens rådighed.

Ganske modsat, hvad der andre steder er tilfældet, havde den Bjolderup præst ikke noget bol med ottingstal i en bymark. Det er derfor ikke alene i kraft af dets alder, at der tilkommer aktstykket en vis interesse, men også fordi det er et vidnesbyrd om, at de særegne forhold omkring Bjolderup kirke rækker meget langt tilbage. I ældre tid lå Bjolderup kirke aldeles ensomt i Perbøl mark klods op ad Bolderslev bymarks vestligste udkant, hvor for øvrigt præstegården ligger, adskilt fra kirken ved en bæk, som danner skellet mellem Bolderslevs og Perbøls jordtiliggende. Så langt man kan spore tilbage, har stednavnet Bjolderup kun refereret sig til kirken, skønt endelsen -thorp i høj grad kunne tyde på, at der oprindeligt her har ligget en udflytterby, et torp.

Som følge af disse forhold måtte præsten i Bjolderup tage til takke med de i jordlisten nævnte spredtliggende jordstykker, hvis beliggenhed man muligvis netop i 1443 har ønsket at lade de 24 sognemænd fæstne til papiret, fordi Erik af Pommerns kampe med holstenerne i de forudgående urolige årtier havde

vendt op og ned på mangt og meget i landsognene vest for Åbenrå¹).

Jordlisten har følgende ordlyd:

Anno Dni MCCCCXLIII fuerunt congregati XXIII parochiani in Ecclesia Bjolderup ad concordandum de agris et pratis ad usum sacerdotis spectantibus.

Primo prestpold in Alsløff Engh circa tria plaustra.

Item in campo Bollerslo apud Heesthaw²) I plastrum.

Item ibidem in Lusech³) I plastrum I pratum IIII Thwyschare⁴) in latitudine.

Item IIII stuffagri circa Boldersle Bro⁵) in oriente circa dotem.

Item III holm in parte australi circa dotem⁶) cum uno prato confosso.

I det Herrens år 1443 var 24 sognemænd forsamlede i Bjolderup kirke for at træffe aftale om agre og enge, som skulle være til sognepræstens brug:

For det første Præstepold i Alslev eng omtrent 3 læs.

Endvidere i Bolderslev mark ved Hestehaverne 1 læs.

Endvidere sammesteds i Lyseg 1 læs og 1 eng, der var 4 dobbeltskær i bredden.

Endvidere 4 stufagre omkring Bolderslev Bro mod øst ved præstegården.

Endvidere 3 holme i den sydlige del ved præstegården sammen med en grøftet eng.

¹) Vidnesbyrd herom er traditionen om Ønlev kirkes ødelæggelse (hos Niels Heldvad), Ønlev sogns opdeling, byen Søs' ødelæggelse (begge ifølge Slesvig bispens jordebog) og overleveringen om et slag ved Immervad (hos Arild Huitfeldt efter adelig slægtbog).

²) Hestehaverne ligger øst for Hærvejen i den nordøstlige del af Bolderslev bymark ind imod skellet til Mellerup mark.

³) Kaldes i jordebogen fra 1704 Lüseeg og er da »ein klein stück in Boldersleben holtzung« (Sdrj. Stednavne IV. 320). Forleddet tyder på et stednavn af sakralt indhold, muligvis har der her været et hedensk vi i tilslutning til Urnetinget (Sdrj. Månedsskrift 1949, 24—28 og 164). C. 1644 og 1704 og et par gange senere kaldes dette kirkestuf Noracker, hvilket er forsøgt tolket af Niortharakær (Sdrj. Mdsskr. 1951, 49—55).

⁴) »Tveskær«, dobbeltskær, et engmål. Engen kaldes nutildags Præsteeng.

⁵) Bolderslev Bro var i middelalderen betegnelsen på en drivvej umiddelbart øst for Bjolderup kirke (muligvis med forbindelse til Frisvejen). Kirkeinventariet fra 1763, hvorfra disse oplysninger stammer, har formen »Boldersleber Pferdetrift«.

⁶) dos (ecclesiæ) er middelalderlatinsk betegnelse for præstegård (Sdrj. Årbøger 1946, 237 [Carsten Petersen]).

⁷) Peter Generani afskrift har formen Boldersleff. Ovenstående form er naturligvis en skriverfejl.

⁸) Her har vi nøglen til tydning af den nuværende form Randers-toft, som anføres i inventariet fra 1763; Sdrj. Stednavne IV. 322: »Forleddet er muligvis det jydsk købstadnavn«, har således været en blindgyde. Forleddet »Randers« forefindes først i det 18. århundrede.

Item westen up Bayllerslo⁷⁾ Marck Rawenstoff⁸⁾ IIII agri.

Item I otting agger up Goskiær marck, dimidium ad usum sacerdotis, dimidium ad sustentationem Ecclesiae.

Item up Wolderup marck ostert up Hawenberry III agri ad usum sacerdotis.

Item Rawenhy⁹⁾ in oriente IIII orte landt.

Item in campo Rawid II agri in occidente parte Woldorp way.

Item in occidente circa Woldorp way II plaustra I pratum ad usum sacerdotis.

Item I agrum quem dedit Magnus Niels in occidente circa Woldorp way ad usum sacerdotis.

Item I agrum in oriente circa cemiterium¹⁰⁾ et I agrum in occidente parte cemiterij.

Item II agri in aquilonari parte cemiterij ad usum sacerdotis.

Item I pratum in oriente parte circa Rawit stock¹¹⁾ ad usum sacerdotis.

— Hæc præcedentia ex veteri originali transcripta sunt a Johanne Generano præposito Apenradensi.

Anno Dni 1614. 16. Martij.

Endvidere vesten på Bolderslev mark Randerstoff 4 agre.

Endvidere 1 otting ager på Gåskær mark, halvdelen til sognepræstens brug, halvdelen til kirkens underhold.

Endvidere på Vollerup mark øster på Havnbjerg 3 agre til sognepræstens brug.

Endvidere (sammesteds) imod øst Ranghøj 4 ørtug land.

Endvidere i Raved mark 2 agre i den vestlige del af Vollerup vad.

Endvidere (sammesteds) i vest omkring Vollerup vad 2 læs og 1 eng til sognepræstens brug.

Endvidere (sammesteds) 1 ager, som Magnus Nielsen har givet i vest omkring Vollerup vad til sognepræstens brug.

Endvidere 1 ager i øst omkring kirkegården og 1 ager i den vestlige del af kirkegården.

Endvidere 2 agre i den nordlige del af kirkegården til sognepræstens brug.

Endvidere 1 eng i den østlige del omkring Ravedstok til sognepræstens brug.

Det ovenstående er afskrevet efter en gammel original af Johannes Generanus, provst i Åbenrå.

I det Herrens år 1614 den 16. marts.

Ovenstående fortegnelse over kirkeeje i Bjolderup sogn er bevaret i to kopier fra 1600-tallet, af hvilke den ældste er taget af Åbenrå-provsten Johs. Generanus, som har dateret den til den 16. marts 1614. Den anden kopi indgår som led i et bredere

⁹⁾ Trykt kirkeinventarium 1871 har Nørreranghøj og Sønderranghøj. Sdrj. Stednavne IV. 348 har formen Ronghøj.

¹⁰⁾ Middelalderlatinsk betegnelse for kirkegård. Smlgn. fr. cimetièr.

¹¹⁾ Mangler i Sdrj. Stednavne. Store og lille Stok er nutildags engdrag midtvejs mellem Bjolderup og Raved.

anlagt kirkeinventarium med oplysninger om kirkens og præstens økonomiske forhold. Dette inventarium er udateret, men kan tidsfæstes til tiden mellem 1640 og 1656, idet amtmand Joachim Danckwerth i Åbenrå omtales som kammermester i Gottorp, hvad han blev i november 1640, og endvidere nævnes Bolderslev fogderis ridefoged Hans Asmussen, der sad inde med sin værdighed, indtil han ved et skøde udstedt på Ris herredssting den 2. december 1656 afhændede frigården i Bolderslev til sin søn Hieronymus Hansen (Bundesen)¹²). Da der forekommer aktuelle oplysninger fra året 1643, er det sandsynligt, at denne kopi er affattet umiddelbart efter dette år, rimeligvis af den nye sognepræst Peter Generanus, der tiltrådte i 1644. Han var søn af den nys nævnte provst i Åbenrå; det må derfor antages, at den nye sjælesørger i Bjolderup har kendt sin fars afskrift fra 1614.

Til slut i sin afskrift anfører Peter Generanus med rette, at de opremsede landerier meget vel ville have kunnet forsørge præsten, hvis de havde ligget samlet på et sted. I et trykt kirkeinventarium fra 1871 opgøres arealet da også til ikke mindre end ca. 40 demat ager og eng.

Forinden var dog noget af jorden gået tabt, idet bl. a. jordstykket ved Hestehaverne i det nuværende Bolderslevskov var blevet købt af ridefogeden i Bolderslev, uden at denne dog ifølge Peter Generani udsagn havde givet noget til vederlag herfor. De to stykker kirkestuf i den østlige del af Bolderslev mark indtager ved deres beliggenhed en særstilling blandt de jordstykker, der er omtalt i jordlisten fra 1443. Ingensinde har kirken i Bjolderup, der ligger en mils vej borte, kunnet få direkte økonomisk udbytte af disse jordstykker.¹³)

¹²) LA. Haderslev amtsarkiv. Bolderslev distrikts rentekammersager. — Bundesen er slægtsnavnet. 1452 fik Jesse Bundessone frihed for Bolderslev frigård. 1673 kaldes Hieronymus Hansen (Bundesen) »arfsiddende«, vist en enestående oversættelse af det tyske »erbgessessen«. Smlgn. iøvrigt Bjolderup sogns historie (1951).

¹³) Se herom nærmere i Sdrj. Mdsskr. 1949, 24—28, 60 og 164 samt Bjolderup sogns historie (1951), hvor Urnehoved landsting og et hedsensk vi henlægges til disse jordstykker.

Til erstatning for det manglende præstebol fik præsten overladt et bol i Bolderslev. Ifølge den gamle nu tabte Bjolderup kirkebog fra 1594 havde „kongen i 1548 begunstiget hr. Johan Iversen, kirkeherre til Bjolderup, med den toft i Bolderslev, som hr. Hartich Stolte hidindtil havde besiddet dær“.¹⁴⁾ Hartvig Stolte må antages at være Johan Iversens katolske forgænger i embedet. I begyndelse af 1600-tallet omtales den daværende sognepræst Marcus Johansen, en sønnesøn af Johan Iversen, som ejer af gården, der nu benævntes „H. Marci boel“. Efter hans død fæstede hans søn Johannes Marcellus den i 1644, idet Peter Generanus ikke fandt det lønnende at drive landbrug i de tider. Engang i slutningen af århundredet — vel sagtens i uårene under og efter svenskekrigene — blev gården, der nu kaldes Bondesbol, knyttet sammen med Bolderslev frigård, hvorfra den først blev solgt i 1800. —

Indtægterne fra de spredt liggende landerier var dog ingenlunde Bjolderup-præsternes eneste økonomiske grundlag. Rigelige tiendeafgifter og accidenser gjorde Bjolderup sognekald særdeles velaflagt, så det i økonomisk henseende fuldt ud kunne måle sig med andre nordslesvigske præsteembeder på landet.

¹⁴⁾ Plattysk kirkebogsuddrag i Bjolderup kirkeinventarium fra 1763, jf. Peter Generani kirkeinventarium fra c. 1644 og Bjolderup kirke-regnskabsbog 1595—1656 (LA).

Historisk samfund for Sønderjylland

udgiver *Sønderjydske årbøger* og *Sønderjydske månedsskrift*.

Styrelsen er for tiden fhv. amtslæge, dr. med. H. Lausten-Thomsen, Åbenrå (formand), arkivar Peter Kr. Iversen, Åbenrå (sekretær), adjunkt Knud Fanø, Tønder (kasserer), højskoleforstander Hans Lund, Rødding, museumsinspektør H. Neumann, Haderslev, landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, sognepræst H. Hejselbjerg-Paulsen, Fjellstrup, pastor H. F. Petersen, Flensborg, gårdejer Sv. A. Hanssen, Nørremølle, kommunelærer Werner Christiansen, Tønder, viceskoleinspektør Chr. Stenz, Flensborg, og som æresmedlem fhv. museumsdirektør, dr. phil. M. Mackeprang, København.

Formand, sekretær og kasserer danner forretningsudvalg.

Redaktionsudvalget for *Sønderjydske årbøger* består af H. Lausten-Thomsen, Hans Lund, Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen.

Sønderjydske månedsskrift redigeres af H. Neumann og Chr. Stenz.

Medlemsbidraget er 6 kr. årligt eller mindst 100 kr. een gang for alle. Medlemmerne modtager *Sønderjydske årbøger gratis*. *Sønderjydske månedsskrift* bestilles hos postvæsnet og koster 2 kr. 15 øre fjerdingårligt. I boghandelen eller bestilt hos museumsinspektør H. Neumann, Astrupvej, Haderslev, koster det 2 kr. Indmeldelser modtages af alle styrelsesmedlemmer.

Ang. årsmødet i Broager søndag den 27. maj
se omslagets side 2.

INDHOLD:

- A. Svensson: Dansk samråd. Et bidrag til sønderjysk historie før og under den tyske besættelse side 1—113
M. Vesterdal: En fourers oplevelser i 1850 (fortsat) » 114—154
Hans Vald. Gregersen: Kirkeeeje i Bjolderup sogn » 155—159
-

I kommission hos
Danske Boghandleres Kommissionsanstalt,
Nyropsgade 19, København V.